

5. Keskiviikkona 11 päivänä helmikuuta 1998

kello 14

Päiväjärjestys

		5) Hallituksen esitys laiksi yleisistä teistä annetun lain muuttamisesta	164
Ilmoituksia		Hallituksen esitys 240/1997 vp	
Lähetekeskustelu		6) Hallituksen esitys 83. Kansainvälisen työkonferenssin hyväksymän kotityötä koskevan yleissopimuksen hyväksymisestä	„
1) Hallituksen esitys uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi	124	Hallituksen esitys 241/1997 vp	
Hallituksen esitys 1/1998 vp		7) Hallituksen esitys laeiksi liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä ja tieliikennelain 75 §:n muuttamisesta	„
Ensimmäinen käsittely		Hallituksen esitys 242/1997 vp	
2) Hallituksen esitys oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta	151	8) Hallituksen esitys laeiksi kilpailunrajoituksista annetun lain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta	„
Hallituksen esitys 33/1997 vp		Hallituksen esitys 243/1997 vp	
Lakivaliokunnan mietintö 19/1997 vp		9) Hallituksen esitys laiksi tietyn kolmannen maan lainsäädännön soveltamisen ekstraterritoriaalisilta vaikutuksilta sekä siihen perustuvilta tai siitä aiheutuville toimilta suojautumisesta annettua neuvoston asetusta (EY) N:o 2271/96 täydentävistä säännöksistä	„
Lähetekeskustelu		Hallituksen esitys 244/1997 vp	
3) Hallituksen esitys kansainväliseen siviili-ilmailuun käytettävillä lentoasemilla tapahtuvien laittomien väkivallanteiden ehkäisemistä koskevan lisäpöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä	162	10) Hallituksen esitys laiksi polttoainemaksusta annetun lain muuttamisesta	„
Hallituksen esitys 238/1997 vp		Hallituksen esitys 246/1997 vp	
4) Hallituksen esitys yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi	163		
Hallituksen esitys 239/1997 vp			

Puhetta johtaa puhemies Uosukainen.

Nimenhuudossa merkitään poissa oleviksi edustajat Ala-Nissilä, Backman, Dromberg, Halonen, Huotari, Juhantalo, Karhunen, Kemppainen, Kiviniemi, Koskinen Jari, Lehtosaari, Lepänen P., Liikkanen, Lämsä, Malm, Markkula-Kivisilta, Metsämäki, Myllyniemi, Niinistö, Olin, Pekkarinen, Pietikäinen M., Pohjola T., Polvi, Rauramo, Roos, Sasi, Suhola, Vehkaoja, Veteläinen ja Virtanen.

Nimenhuudon jälkeen ilmoittautuvat edustajat Liikkanen, Rauramo, Vehkaoja, Malm ja Dromberg.

Ilmoitusasiat:

Lomanpyynnöt

Vapautusta eduskuntatyöstä saavat tästä päivästä sairauden perusteella edustajat Jari Koskinen ja Roos, virkatehtävien perusteella edustajat Malm ja Niinistö sekä muun syyn perusteella edustajat Ala-Nissilä, Huotari, Juhantalo, Kiviniemi, Lehtosaari, Lämsä, Markkula-Kivisilta, Metsämäki, Myllyniemi, Olin, Pekkarinen, M. Pietikäinen, T. Pohjola, Sasi, Veteläinen ja Virtanen sekä

tästä ja huomisesta päivästä muun syyn perusteella ed. P. Leppänen.

Päiväjärjestyksessä olevat asiat:

1) Hallituksen esitys uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi

Lähetekeskustelu
Hallituksen esitys 1/1998 vp

P u h e m i e s : Puhemiesneuvosto ehdottaa, että asia lähetettäisiin perustuslakivaliokuntaan.

Keskustelu jatkuu:

Ed. Penttilä : Arvoisa puhemies! Lyhyestä virsi kaunis. Povaan tälle perustuslaille lyhyttä ikää. Uskon, että se muutetaan perustuksiaan myöten jo 10—20 vuoden kuluttua. Toinen vaihtoehto on, että perustuslakimme trivialisoituu,

latistuu, kukaan ei edes muista sen olevan olemassa, se menettää merkityksensä.

Hallituksen esitys uudeksi perustuslaiksi kodi-fioi, laittaa yksin kansiin, 1900-luvun käsitykset demokraattisesta ja oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta. Se vannoo parlamentarismia, edustuksellisen demokratian, vanhan puoluelaitoksen ja vallan kolmijaon nimiin. Se ei huomaa, että nykyinen poliittinen järjestelmä ei nauti kansalaisten luottamusta. Se ei huomaa, että nykyinen poliittinen järjestelmämme ei vastaa tulevaisuuden haasteisiin.

Vanha perustuslakimme toimi hyvin siksi, että se tehtiin suuren myllerryksen jälkeen. Takana oli joukko merkittäviä yhteiskunnallisia uudistuksia: siirtyminen yksikamariseen eduskuntaan, yleiseen äänioikeuteen ja itsenäiseen Suomeen. Takana oli myös seikkailu kahden erilaisen lähestymistavan, monarkistisen ja tasavaltaisen, välillä. Vanha perustuslakimme oli edistysellinen.

Nyt käsissämme oleva esitys uudeksi perustuslaiksi ei ole edistysellinen, mutta se ei ole myöskään ikuinen. Hallitus ei ole lähtenyt hakemaan uutta pohjaa tietoyhteiskunnan oikeuksille ja velvollisuuksille, mutta se ei ole myöskään pyrkinyt kirjaamaan ihmisen muuttumattomia oikeuksia: asioita ja arvoja, jotka Suomen valtio takaa kaikissa olosuhteissa.

Hallituksen esitys on hybridi, risteymä, parlamentarismia, vallan kolmijaon, vanhentuneen puoluevallan ja epämääräisten oikeuksien välillä. Sitä ei voi opettaa peruskoululaisille eikä sen antamaan suojaan voi kukaan arkipäiväisessä elämässään vedota. Tyyllilajiltaan se on lähempänä Maastrichtin sopimusta kuin Bill of Rights -tyyppistä julistusta ihmisen oikeuksista ja velvollisuuksista.

Tarkoitukseni ei ole haukkua Nikulan komitean työtä, päinvastoin. Tässä historiallisessa tilanteessa ja näiden edellytysten vallitessa työ on erinomaisen hyvin tehty, onnittelut siitä. Ongelma on siinä, että työ on tehty väärään aikaan. Elämme keskellä valtaisa murrosta, eurooppalainen valtiojärjestelmä on keskellä suurta metamorfoosia, muodonmuutosta. Olemme siirtymässä yhteiseen valuuttaan emmekä tarkalleen tiedä, millainen federaatio unionista tulee. Vielä suurempi muutos on globalisaatio, jonka myötä Suomi on siirtymässä teollisesta yhteiskunnasta tietoyhteiskuntaan.

Yleensä en kannata muutoksen hidastamista, vaan sen nopeuttamista. Tässä tapauksessa teen poikkeuksen. Olen sitä mieltä, että eksyneen ei

kannata lähteä liikkeelle ennen päivän sarastamista. Toisin sanoen olen sitä mieltä, että tässä asiassa olisi pitänyt ottaa aikalisä. Jos olisimme tähänneet vuoteen 2019 vuosituhannen vaihteen sijasta, olisimme ehkä saaneet edes yhden uuden ajatuksen perustuslakiimme tai sitten päätyneet siihen, että on parasta palata 1700-luvulle ajatukseen vallan kolmijaosta ja toimeenpanovallan ja lainsäädäntövallan toinen toisiaan täydentävästä suhteesta.

Arvoisa puhemies! Mieltäni kalvaa ajatus siitä, että parlamentarismi on Suomessa homman sa tehnyt. Sen tehtävä oli siirtää Suomi harvinaisesta hyvinvointivaltioon. Tuo homma on nyt tehty. Uusi homma on lisätä yhteiskunnan itseohjautuvuutta ja luoda sellainen toimeenpanovalta, joka pystyy nopeasti reagoimaan muuttuviin olosuhteisiin.

En tarkalleen tiedä, mitä tämä kaikki tarkoittaa, mutta uskon, että se perustuslaki, joka Suomessa 10–20 vuoden päästä säädetään, ei perustu parlamentarismille, vaan selkeälle vallan kolmijaolle. Uskon, että siinä toimeenpaneva elin ja lainsäätävä elin valitaan eri vaaleilla. Uskon, että siinä on tilaa suorille kansanäänestyksille. Uskon, että siinä luovutaan käsityksestä, jonka mukaan kaikki on politiikkaa. Ihmisten omat asiat, heidän tunteensa, tarpeensa ja pyrkimyksensä, eivät ole politiikkaa, ne ovat ihmisten omia asioita. Siksi olisi säädettävä perustuslaki, joka rajaisi julkisen vallan roolin ja estäisi sen liiallisen puuttumisen ihmisen elämään.

Arvoisa puhemies! Viimeisenä kohtana haluaisin kiinnittää huomiota hallituksen esityksen 70-lukulaisuuteen. Hallituksen esitys korostaa kansalaisten positiivisia vapauksia. Positiivisilla vapauksilla tarkoitetaan laissa määriteltyjä oikeuksia, joiden toteuttaminen edellyttää verovarojen käyttöä. Tällaisia oikeuksia ovat oikeus sivistykseen tai oikeus riittäviin sosiaalipalveluihin. Ongelma on se, että perustuslaissa ei kerrota kuka määrittelee näiden oikeuksien tason tai kuka valvoo niiden toteuttamista. Siinä ei ole perustuslakituomioistuinta. Erittäin ongelmallista on myös se, että perustuslaissa ei kerrota, kuinka nämä oikeudet rahoitetaan.

Positiivisten oikeuksien runsaskätinen luettelointi saattaa johtaa mainitsemaani perustuslain trivialisoitumiseen, sen latistumiseen. Perustuslaki lupaa, mutta valtio ei anna. Syntyy tilanne, jossa kansalainen ei enää usko hänellä olevan mitään luovuttamattomia oikeuksia. Kaikki riippuu eduskunnan ja hallituksen harkinnasta.

Arvoisa puhemies! Toivotan tälle perustuslaille lyhyttä mutta menestyksellistä ikää.

Ed. Aittoniemi (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! En millään voinut mieltäni malttaa, ed. Penttilä heitti sellaisia syöttejä tuohon eteen. Hän toivotti lyhyttä ikää tälle perustuslaille. Minä en kyllä mielelläni kansallismielisenä ihmisenä niin tekisi, mutta pakko on lähteä siitä, että 10–20 vuoden kuluessa ei meillä ole mitään tarvetta omaan perustuslakiin, koska me olemme silloin Euroopan liittovaltion jäsen. Liittovaltiolla on tietysti oma perustuslakinsa ja liittovaltion jäsenvaltiolla tietysti omantyyppisensä järjestelmä, mutta se ei välttämättä ole enää perustuslaki; perustuslakejahan ei voi olla valtioyhteisössä kuin yksi ainoa.

Mutta ed. Penttilä tietää hyvin, että näin tapahtuu, ja tämän asian hän tässä tietyllä tavalla syöttellenkin jätti toisten arvioitavaksi, mutta näinhän se tulee olemaan. Kymmenessä vuodessa kehitty Euroopan unioni nykyvauhdilla, ellei se hajoa, ehdottomasti liittovaltioksi ja sillä on oma perustuslakinsa. Meillä on jokin laki perustuslain tyyppisenä, mutta ei enää perustuslakina, koska ei samassa valtioyhteisössä voi olla kahta perustuslakia.

Ed. Kekkonen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Ed. Penttilä puhui oikeuksista, jotka liittyvät sivistykseen ja sosiaalipalveluihin, ja sitten hän peräsi tahoa, joka määritteli nämä oikeudet. Miltei samaan hengenvetoon hän alkoi puhua perustuslakituomioistuinta. Jos ed. Penttilän ajatuksenkulku on tällainen, se kyllä hiukan kauhistuttaa, demokratiassa kun elämme.

Ken on käynyt niissä maissa, joissa perustuslakituomioistuin on — tässä nyt ehkä huippuesimerkinä Amerikan yhdysvallat — tietää, minkälaiseen juridiseen saivarteluun voidaan päätyä silloin, kun poliittisista asioista tehdään oikeudellisia niin, että välillä pannaan mutkat suoriksi.

Toivon, että ymmärsin väärin sen, mitä ed. Penttilä sanoi. Minusta sivistyksellisten ja sosiaalisten vapauksien määrittelijäksi ei millään muotoa käy minkäänlainen tuomioistuin.

Ed. Johannes Koskinen (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Minulla on vallannut mieltä epäily, että nuorsuomalainen liike on väärennöstä nimestään alkaen, tai jos tätä heidän kieltään käyttää, niin kyseessä on feikki. Nimitäin jos K.J. Ståhlberg oli nuorsuomalainen, niin

Risto E.J. Penttilä ei ole, ja jos K.J. Ståhlberg oli liberaali ajassaan, niin ed. Penttilä ei sellainen ole omassa ajassaan. Hän puhui, että tämä valtiosääntöhanke olisi 1900-luvulta. Niin se on, mutta 1900-luvun jälkipuolelta eikä alkupuolelta. Itse hän haki esikuvia sitten Bill of Rightsista vuosisatoja taaksepäin, niin ettei siinäkään oikein suurta logiikkaa ilmennyt.

Tämä vallanjaon ja parlamentarismien sekotus, johonka Suomessa on päädytty, on omintakeinen, mutta se on kelvannut moneen suuntaan myöskin esikuvaksi. Esimerkiksi Keski- ja Itä-Euroopan maat, jotka ovat hakeneet uudenlaista demokratiaa vapauduttuaan kommunismin kahleista, ovat pyrkineet aika lailla saman tyyppiin järjestelmiin kuin pohjoisissa demokratioissa on. Suomessahan on muista Pohjoismaista poiketen tietysti tasavaltainen valtiomuoto, ja siinä mielessä suomalainen demokratia on käynyt laajalti Euroopassa ja maailmalla esikuvaksi jo ennen sitä kehitystietä, johonka toivottavasti tämä uusi perustuslaki johtaa.

Nuorsuomalaisilta, jos käytetään tällaista historiallisesti maineikasta nimitystä, pitäisi edellyttää, että myös omat kannanotot katsotaan vähän laveamman perspektiivin kuin aivan päivänpoliittisten irtopisteiden keruun kannalta.

Ed. P e n t t i l ä (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Lyhyesti vastaukset näihin vastaväitteisiin.

Kannatan perustuslakituomioistuinta sinällään, että olisi jotain sellaisia oikeuksia, joidenka muuttumattomuuteen ihmiset voisivat uskoa.

Sitten kohtani sivistyksellisistä oikeuksista taas ei liity tähän, vaan ylipäättään problematisoin sitä, että kun sivistyksellisiä oikeuksia luettelaa, niille pitäisi antaa sellainen sisältö, että niihin voidaan jollain tavalla vedota, että ne eivät jokaisessa eduskunnassa ole erilaisia, että ensi vuonna meillä ei ole maksullista peruskoulua ja seuraavana vuonna on. Täytyisi olla pyrkimys selkeyteen, ja sitä tässä ei ole. Eli tässä on kaksi eri asiaa.

Mitä tulee nuorsuomalaisiin jossain vuosisadan vaihteessa, keskeistä oli se, että he olivat aikaansa edellä ja pyrkivät ratkaisemaan tulevan yhteiskunnan ongelmia. Tämä perustuslaki pyrkii ratkaisemaan 1900-luvun ongelmia. Me katsoimme eteenpäin. Parlamentarismi toimii hyvin yhä näissä olosuhteissa. Voi olla, että kun olemme menneet kymmenen vuotta eteenpäin, huomamme, että siinä Euroopan unionissa, jossa elämme, tarvitaan nopeampaa reagointikykyä,

selkeämpää erottelua toimeenpanovallan ja lainsäädäntövallan välillä. Olen hahmotellut tätä mahdollista tulevaisuutta ja päätenyt siihen, että hyvin suurella todennäköisyydellä muun muassa niistä syistä, jotka ed. Aittoniemi totesi, tämä perustuslaki ilmeisesti tulee olemaan lyhytikäinen.

Oikeusministeri H ä k k ä m i e s : Arvoisa puhemies! Täällä eilen illalla perustuslakituomioistuinajattelu jäi juuri keskustelua vaille. Ehkä jokin kommentti siihen, kun se edellisessä puheenvuorossa nousi esiin.

Hieman hämmennyneenä huomasin itsekkin, että nuorsuomalaiset ovat omaksuneet omaan perustuslakiehdotukseensa perustuslakituomioistuinmallin, koska käytännössähän tämä tuomioistuin tunnetaan maissa, jotka ovat, niin kuin täällä on todettu, joko liittovaltioita tai entisiä kommunistimaita, siis maita, joiden demokratia on hyvin kehittymätön ja joissa tietyn tyyppiset perusasiatkin siitä huolimatta, että ne ehkä lainsäädännössä ovat, käytännössä jäävät toteutumatta, sen takia ehkä on ihan järkevääkin, että niissä on perustuslakituomioistuin.

Mutta kovin kammottavana minä ainakin näen sellaisen kuvan kuin esimerkiksi jossakin Yhdysvalloissa, jossa muutama tuomari, fyysiseltä iältään usein pitkälti yli 80 vuotta, saattaa laittaa polvilleen koko lainsäädäntökoneiston pelkästään sillä, että toteaa jonkin lain olevan perustuslain vastainen. Kyllä meidän tässä salissa täytyy ennen kaikkea vaalia sitä, että lainsäädäntövallan ja tuomiovallan välinen ero on selkeä, ja vaalia sitä, että Suomen eduskunta tähän maahan lait tekee ja päättää perustuslain ennakkovalvonnan kautta, mikä laki on mahdollisesti perustuslain vastainen, mikä ei. Se on myös osaltaan mielestäni parlamentarismia ja oikeanlaista kehitystä myös tulevaisuutta ajatellen.

Sinänsä tietenkin kannatan sitä, mitä tuohon ehdotukseen on kirjoitettu, mutta siinäähän ei lähdetä siitä, että tuomioistuin voisi yksittäisen lain todeta perustuslain vastaiseksi, vaan siitä, että yksittäistapauksessa, jos asia esimerkiksi perustuslakivaliokunnassa on jäänyt kokonaan tutkimatta, laki ei ole kulkenut sen kautta tai kysymyksessä on vanha laki, voitaisiin ilmeisen risti-riidan voimassa ollessa saada perustuslakimyönteinen tulkinta. Mutta tuo perustuslakituomioistuinajattelu minua kyllä hämmentää ja erityisesti minua hämmentää, että se tulee salin äärimmäiseltä oikealta laidalta.

Ed. T a r k k a (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Täältä kokoomukseen nähden salin vasemmalta puolelta haluaisin vastata ministeri Häkämiehen puheenvuoron ensinnäkin siihen kohtaan, jossa hän ihmetteli, mistä ne nuorsuomalaiset nyt tämän perustuslakituomioistuimen ovat keksineet. Sitä ajatusta ei ole tarvinnut hakea kovin kaukaa. Lähtökohdat löytyvät Nikulan komitean mietinnöstä ja tämän esityksen perusteluista. Siellä analysoidaan perustuslain mukaisuuden valvontaa ansiokkaasti ja monipuolisesti ja todetaan monia näkökohtia, jotka puoltavat sitä ajatusta, että tällainen perustuslakituomioistuin olisi erinomaisen fiksu ajatus. Ei luultavasti ole niin kovin suuri ihme, että me tällaisen asian olemme keksineet, koska hallituksen on ollut opastamassa tähän suuntaan.

Esityksessä omaksuttu kanta, jossa jokainen tuomioistuin kulloinkin käsiteltävänä olevassa jutussa voi suorittaa perustuslaillisuusharkintaa, saattaa pahimmillaan johtaa siihen tilanteeseen, että perustuslain tulkinta on erilainen maan eri osissa. Se tuntuu vaikeasti yhteensopivalta olosuhteelta oikeusvaltion periaatteiden kanssa.

Ed. K o k k o n e n : Arvoisa rouva puhemies! Täällä on eilisestä lähtien käytetty jo monta valtiosääntöasiantuntijan puheenvuoroa. Valtiosääntöuudistusta voi tarkastella useista näkökulmista, vallanjaon kannalta, valtioelinten keskinäisten suhteitten kannalta ja kansalaisen kannalta. Tämänkertainen uudistus tarjoaa kansalaisen kannalta mielestäni hyvin vähän tarttumakohtia.

Perustuslakien yhdistäminen ja ajanmukaistaminen on perusteltua. Sanon tämän siitakin huolimatta, että sukupolveni juristit ja juristisukupolvet sen jälkeenkin tietysti surevat sitä, että päähän pöntetty tieto, sukupolvien toisilleen siirtäminen knoppologioineen nyt kerta kaikkiaan vanhenee.

Parlamentarismien vahvistaminen on laajalti hyväksytty periaate ja edustaa nykyaikaista ajattelua. — En käy lakiehdotusta yksityiskohtaisesti läpi. Pääosiltaanhan se on ymmärtääkseni saanut hyvin laajan hyväksynnän. Puutun vain muuttamaan asiaan, jotka ovat jääneet tähän mennessä käydyssä keskustelussa mielestäni vähälle huomiolle.

Totean ensin, että kun olen Jakobsonini lkenut, toivon, että perustuslakivaliokunta myös kuulee asiantuntijakierroksella kokemuksen ääntä. Vaikka arvoisa oikeusministeri äsken hie-

ta, heillä saattaa usein olla vielä hyvää tietoa tallella.

Kansainvälisten suhteitten moninkertaistumisesta huolimatta ulkopolitiikan kova ydin ei liene muuttunut miksiäkään. Kansallisen turvallisuuden kysymykset ovat koko 90-luvun ajan olleet etualalla eikä muutosta ole näköpiirissä. Asiantuntijakuulemisissa on syytä testata sitä, toimii-ko meidän kaavailemamme järjestelmä siten, että Suomen ulkopoliittisen johdon mahdollisuudet ajaa tehokkaasti maamme elintärkeitä kansallisia etuja varmistetaan kaikissa tilanteissa.

Lakien eduskuntakäsittelyn rationalisointi on kannatettava asia. Tämä tapahtuisi siten, että nykyisistä kolmesta käsittelystä siirrytään kahteen käsittelyyn. Yhdyn siihen käsitykseen, että ajallisesti näitten käsittelyjen välille on varattava riittävä aika ottaen huomioon myös pienehköjen ryhmien mahdollisuus perehtyä kunnollisesti asioihin. Olemmehan vakavasti etenemässä kohti yhä läpinäkyvämpää demokratiaa.

Hallituksen esityksen täydentäminen ja peruuttaminen ovat uudistuksia, jotka sisältyvät 71 §:ään. Sinänsä tällainen perustuslain uudistus on tarpeellinen. Kolmen vuoden kokemus eduskuntatyöstä sytyttää kuitenkin hälyttimet. Uudella täydennysmenettelyllä luotaisiin hallitukselle mahdollisuus muuttaa eduskunnalle jo annettua esitystä uudella täydentävällä esityksellä. Täydentävän esityksen mahdollisuudella ei rajoitettaisi millään tavoin eduskunnan ja sen valiokuntien mahdollisuutta muuttaa hallituksen esityksiä. Hyvä näin. Mutta valiokunnissa, ainakin niissä, joissa olen ollut jäsenenä, on jouduttu useita kertoja muuttamaan hallituksen esityksiä varsin radikaalistikin. Valiokunnissa on useita kertoja jouduttu tuskailemaan keskeneräisinä eduskuntaan tuotujen hallituksen esitysten kanssa. Valiokunnat ovat faktisesti joutuneet ilman valmistelukoneistoa tekemään lainvalmistelutyötä ja yleensä juuri silloin, kun valiokunnissa-kin on ollut muutoinkin kova työpaine.

Havaintojeni mukaan ministeriöt ovat hyvin erilaisia. Joissakin ministeriöissä tehdään säännöllisesti hyvää työtä, joistakin ministeriöistä taas tulee keskeneräisiä esityksiä voisipa sanoa säännöllisesti. Tämä on vakava epäkohta. Täydentämismahdollisuus ei saa johtaa siihen, että hallituksen esitysten laatu yhä heikkenee ja antamalla jonkinlainen hallituksen esitys vain ikään kuin varataan eduskunnassa ja valiokunnassa asialle käsittelyaika. Kun maassamme on hallinnon väliporrasta ja kenttää kovasti uudistettu ja valjastettu tulokuntoon, olisi korkea aika edel-

lyttää myös ministeriöitten tekävän laadukasta ja hyvää työtä.

Sitten muutama sana 90 §:stä, joka koskee valtiontalouden valvontaa ja tarkastusta. Tuon pykälän 2 momentin mukaan valtiontalouden hoidon ja valtion talousarvion noudattamisen tarkastamista varten on riippumaton Valtiontalouden tarkastusvirasto. Mainittu virasto on nykyään valtiovarainministeriön alainen. Tarkastusviraston siirtäminen eduskunnan yhteyteen vahvistaisi täällä usein mainittua parlamentaarista katetta. Siirto vahvistaisi eduskunnan asemaa budjettivallan käyttäjänä ja se vahvistaisi parlamentaarisen valvonnan voimavaroja sekä valtiontalouden ulkoisen tarkastuksen riippumattomuutta. Yhdyn niihin, jotka katsovat, että jokaisella vallankäyttäjällä olisi oltava valvojan. Olisi hyvä tietää, aikooko hallitus tuoda ja milloin sen tavallisen lain, jolla tarkastusviraston organisatorinen asema järjestetään.

Yhdyn myös niihin käsityksiin, joita täällä on tuotu esiin koskien viittomakieltä käyttävien asemaa. Viittomakielisten ydinryhmän muodostavat kuurot ja vaikeasti kuulovammaiset henkilöt, jotka käyttävät viittomakieltä äidinkielenään tai ensikielenään. Heitä arvioidaan Suomessa olevan noin 5 000 henkeä. Oikeusministeriön työryhmä on selvittänyt vuonna 1996 viittomakielen oikeudellista asemaa ja tehnyt kehittämis ehdotuksia. Olisi aika toteuttaa tämän pienen, puoliaan äänekkäästi pitämään kykenemättömän kansalaisten joukon oikeus yhdenvertaiseen kohteluun muitten kansalaisien kanssa.

Arvoisa puhemies! Nyt esillä olevan hallituksen esityksen työstäminen on ollut aikaa viepää ja siksi on ymmärrettävää, että hiljakkoin uusittuja perusoikeuksia ei ole haluttu ottaa tässä yhteydessä uuteen tarkasteluun. Totean kuitenkin, että yhteiskunnallinen ilmapiiri huomioon ottaen olisi ollut kaukokatseista ottaa huomioon, että oikeuksia vastaavat myös velvollisuudet. Nykyään puhutaan vain oikeuksista ja vieläpä subjektiivisista oikeuksista ja hylätään ajatus siitä, että järjestäytyneen yhteiskunnan toiminta edellyttää sitä, että kansalaiset huolehtivat myös velvollisuuksistaan. Kansalaisten velvollisuudet toisiaan ja yhteiskuntaa kohtaan on syytä nostaa keskusteluun.

Edustajat Liikkanen ja Rauramo merkitään läsnä oleviksi.

Ed. Kuosmanen: Arvoisa rouva puhemies! Pidän valtiosääntöoikeuden uudistamista yhtenä tämän vaalikauden tärkeimmistä asioista, sillä valtiosääntöä ei joka vaalikaudella uudisteta ja ovathan nykyiset perustuslait, Suomen hallitusmuoto, valtiopäiväjärjestys, laki valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuulaki olleet voimassa lähes koko itsenäisyytemme ajan.

Perustuslain uudistamisen tarkoituksena ei ole muuttaa Suomen valtiosäännön perusteita vaan ajanmukaistaa ja nykyaikaistaa se siten, että perustuslain suhteellinen pysyvyys toteutuu edelleen, sisältäväthän nykyiset perustuslait aineksia, joista ei välttämättä tarvitse perustuslain tasolla säätää. Lisäksi kansainvälisesti on mielestäni vaikea ymmärtää järjestelmäämme, jossa perustuslakeja on yhden sijasta neljä. Ainakaan minun mieleeni ei heti tule muita maita kuin Ruotsi ja Itävalta, joissa tilanne on vastaava kuin meillä.

Perustuslakiuudistus pyrkii lisäämään valtiosäännön selkeyttä, johdonmukaisuutta ja ymmärrettävyyttä. Vuosien varrella tehtyjen lukiusten osauudistusten jälkeen eduskunnan perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota valtiosäännön sisäiseen johdonmukaisuuteen ja piti välttämättömänä sen selkeyttämistä. Tämän johdosta valtioneuvosto antoi toimeksiannon tätä varten perustetulle Perustuslaki 2000 -komitealle. Komiteamietinnön valtioneuvostolle jättämisen jälkeen on siihen tehty muutoksia, joista osa perustuu valtioneuvoston ja presidentin välillä käytyihin keskusteluihin.

Presidentin päätöksenteon osalta valtiosäännössä tehtäisiin muutos siten, että presidentti tekee päätöksen valtioneuvostossa sen ratkaisuehdotuksesta. Jos presidentti on eri mieltä kuin valtioneuvosto, asia palautuu hallitukselle, joka tekee uuden esityksen. Uuden ehdotuksen esittelyssä presidentti voi tehdä päätöksen, joka poikkeaa hallituksen kannasta, ellei kysymys ole lakiesityksestä. Tämä on mielestäni nykykäytännön kirjaamista perustuslakiin, sillä harvoin presidentti on poikennut valtioneuvoston esityksestä.

Vastaavasti ulkopoliittikan osalta ehdotettu muutosesitys, jonka mukaan Suomen ulkopoliittikkaa johtaa tasavallan presidentti yhdessä valtioneuvoston kanssa, ei tuo suuria muutoksia nykykäytäntöön, sillä jo muun muassa EU:hun liittymisen myötä on valtioneuvosto vastannut kansallisesta valmistelusta Euroopan unionissa tehtävien päätösten osalta.

Asiat, jotka eivät kuulu lainsäädännön alaan, säilyisivät edelleen presidentin yksinomaisen

päätösvallan piirissä. Hallituksen muodostaminen tulisi mielestäni uudistaa hallituksen esityksen mukaisesti kuitenkin siten, että eduskunta ottaa selkeän vastuun hallituksen muodostamisesta. Tämä perustuu järjestelmään, jossa eduskunta valitsee sen luottamusta nauttivan henkilön pääministeriehdokkaaksi. Muutos edistää parlamentarismia ja vahvistaa eduskunnan asemaa sekä kansalaisten uskosta demokratiaan.

Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Tämä ei ole täysimääräisesti toteutunut, sillä esimerkiksi työmarkkinajärjestöt ovat pystyneet peukaloimaan eduskunnan ratkaisuvallan kuuluvia päätöksiä. Esimerkiksi eläkeläiset ja opiskelijat tulivat näin ollen syrjäytetyiksi päätöksistä koskevista ratkaisuista.

Eduskunnan roolin korostaminen pääministeriä valittaessa selkeyttää parlamentaarisen vallan ja presidentin vallan tasapainoa. Normaalioloissa presidentin tulisi mielestäni kunnioittaa parlamentarismia ja presidentin vallan tulisi pääasiallisesti näkyä ulkopoliittikan hoidossa poikkeuksena sisäpolitiikan häiriötilanteet, joissa hän arvovallallaan pystyy normalisoimaan olosuhteet. Uudistettu yhden lain alle koottu perustuslaki ei kuitenkaan poista tulkintavaihtoehtoja ulkoasiainhoidossa ja johtamisessa erityisesti presidentin ja valtioneuvoston välillä, vaikka uudistus kaventaa jonkin verran presidentin sisäpoliittista valtaa.

Arvoisa rouva puhemies! Uusi hallitusmuoto ei tule muuttamaan valtiosäännön periaatteita, kuten eduskunnan asemaa ylimpänä vallankäyttäjänä, hallituksen parlamentaarista vastuuta tai hallinnon lainalaisuutta, vaan sillä ajankukaisuutetaan ja tarkennetaan valtiosääntöä, mitä pidän aiheellisena. Uskon, ettei minkään puolueen etujen mukaista ole kaataa valtiosäännön uudistamista.

Ed. S a v e l a : Rouva puhemies! Tässä kahden päivän aikana käytetyt puheenvuorot osoittavat eräitä yksittäisiä irtiottoja lukuun ottamatta varsin hyvää yhteisymmärrystä valtiosäännön huollosta ja uudistamisesta. Itsekään en kovin paljon tähän enää omalta osaltani halua tuoda. Nostan kuitenkin joitakin yleisperiaatteita ja niiden nojalla vallankäytön valvontaelementin esille.

Hallituksen esitys uudeksi Suomen hallitusmuodoksi lähtee muun muassa periaatteesta, että parlamentaarisia piirteitä vahvistetaan, eduskunnan valtaoikeuksia lisätään, sen nykyi-

sen toimivallan rajoituksia poistetaan ja toimintaedellytyksiä parannetaan. Tämä oli uudistuksen yleinen lähtökohta.

Uudistus sisältää hallinnollisen toimeenpanovallan valintaa koskevat esitykset ja lainsäädännön yksinkertaistamista koskevat ehdotukset. Eduskuntaa koskien perustuslakiin ehdotetaan otettavaksi sellaiset säädökset, jotka liittyvät olennaisesti eduskunnan asemaan ylimpänä valtiotoimenä ja jotka määrittelevät keskeisesti eduskunnan tehtäviä, organisaatiota ja päätöksentekoa. Käsitykseni kuultuani puheenvuoroja ja seurattuani myöskin lain komitea-asteista valmistelua on, että näistä yleisistä periaatteista valitsee varsin pitkälle yltävä yksimielisyys.

Useaan otteeseen eduskunta on ilmaissut selkeän, varsin yksimielisen tahtonsa myös hallinnon ja vallankäytön valvontaa koskevista periaatteista. Parlamentaarinen tarkastus on kiinteä osa eduskunnan valtaa. Tosiasia on, että valtiontaloutta koskevat muutokset ovat kaventaneet eduskunnan budjettivaltaa ja lisänneet valtiontalouden tarkastuksen ja valvonnan merkitystä sekä eduskunnan tarvetta saada ajankohtaista tietoa valtiontalouden hoidosta. Eduskunnan budjettivaltaa rajoittavista tekijöistä merkittävimpiä ovat valtion talousarvion muuttuminen aikaisempaa yleisluonteisemmaksi, valtionhallinnon siirtäminen tulohajautukseen, keskushallinnon rationalisointi ja toimivallan delegointi piiri- ja paikallishallintoon, normiohjauksen purkaminen, valtion toimintojen liikelaitostaminen, yhtiöittäminen ja yksityistäminen sekä valtionosuusjärjestelmän uudistaminen. Tehdyt muutokset korostavat tarkoituksenmukaisuusvalvonnan merkitystä laillisuusvalvonnan rinnalla.

Eduskunta on jo hyvän aikaa nähnyt muutosten tuoman tarpeen valvonnan ja tarkastuksen uudelleen järjestämiseksi. Tällä vuosikymmenellä eduskunta on ilmaissut jo kolme kertaa, viimeksi viime vuonna tahtonsa kyseessä olevassa asiassa. Valtiontalouden ulkoisen tarkastusjärjestelmän uudistamistarvetta on esitetty itse asiassa jo usean vuosikymmenen ajan. Aloitteet ovat kuitenkin kilpistyneet aina johonkin. Tällä vuosikymmenellä esitykset ovat erityisesti koskettaneet ulkoisen tarkastuksen siirtämistä eduskunnan yhteyteen.

Perustuslaki 2000 -komitea yhtyen eduskunnan useaan kertaan ilmaisemaan tahtoon ehdotti, että perustuslakiin otetaan säännös, jonka mukaan tarkastustoimen hoitamista varten eduskunnan yhteydessä olisi Valtiontalouden

tarkastusvirasto. Komitea oli sitä mieltä, että siirto eduskunnan yhteyteen vahvistaa eduskunnan asemaa budjettivallan käyttäjänä sekä parlamentaarisen valvonnan riippumattomana toteuttajana, juuri sitä, mitä eduskunta on useaan kertaan edellyttänyt.

Lakiehdotus jättää edellä mainitun kuitenkin avoimeksi. Ehdotuksen 90 §:ssä on vain maininta riippumattomasta Valtiontalouden tarkastusvirastosta, jonka tehtävistä säädetään tarkemmin lailla, siis alempiasteisella lailla. Tosin tarkastusviraston riippumattomuus korostuu siinä, että enää ei olisi lakia alempiasteisia säädöksiä, joilla viraston tehtäviä säädeltäisiin, ja nykyisetkin alempiasteiset säädökset jouduttaisiin nostamaan lain tasolle.

Arvoisa puhemies! Esitys uudeksi Suomen hallitusmuodoksi lähtee eduskuntakäsittelyyn. Toivonkin, että eduskunnan aikaisemmat tahdonilmaisut valtiontalouden ulkoisesta tarkastuksesta otetaan tosiasioina ja että ehdotuksen 90 §:n 2 momenttiin käsittelyn yhteydessä tehdään johdonmukaisesti muuta parlamentaarisuutta korostavan linjan kanssa Perustuslaki 2000 -komitean esittämä maininta eduskunnan yhteydessä toimivasta Valtiontalouden tarkastusvirastosta.

Ed. R a j a m ä k i (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Savela pohti tärkeällä tavalla parlamentarismia ja kantoi eduskunnan valtiontaloutta koskevasta päätösvallassa huolta. On totta, että tulosjohtaminen, yhtiöittäminen toisaalta ja myös valtiosuusuusjärjestelmä ja erityisesti taloudellinen lama ja valtion säästöpainne ovat heikentäneet tältä osin viime aikoina eduskunnan toimialaa budjettirakenteenkin takia. Nyt käytännössä sisäisiä muutoksia ainoastaan jossain määrin tekemällä on valtiovarainvaliokunnassa voitu painopisteitä hakea uudelleen.

Tässä suhteessa parlamentarismia ja todellisen budjettivallan kehittäminen tarvitsisivat myös huomiota, ei pelkästään eduskunnan tiedoksisaantioikeuksien laajentaminen. Tämä kysymys on minusta jäänyt liian vähälle.

Eduskuntahan on eri yhteyksissä lausumilla budjetin yhteydessä myös pyrkinyt ohjaamaan asetuksenantoa ja myös tietyssä määrin toimintaa, budjetin täytäntöönpanoa. Nyt on käynyt niin, että eräissä ministeriöissä autonominen hallinto eli hyvin määräävässä asemassa olevat virkamiehet, joita ehkä ministeri ei riittävästi seuraa, ovat tehneet jopa eduskunnan budjettilauseuman vastaisen asetuksen samassa valtioneuvos-

ton kokouksessa vahvistettavaan budjettiin. Minä pyydän kyllä kiinnittämään huomiota tähän, että eduskunnan on syytä käsitellessään hallitusmuotoa pohtia myös käytännön de facto -tilanteen pohjalta, mikä on eduskunnan budjettivaltia käytännössä ja miten myös hallitus toisaalta kunnioittaa eduskunnan valtaa päättää valtiontaloudesta.

Ed. V i h r i ä l ä : Arvoisa rouva puhemies! Valtiosäännön kokonaisuudistus on todella ollut vireillä lähes 30 vuotta ja siksi on aivan hyvä, että eduskunta käy lähetekeskustelua nyt jo toista päivää ja voi tällä tavalla evästä perustuslakivaliokuntaa, kun valiokunta nykyaikaistaa hallitusmuodon, valtiopäiväjärjestyksen, ministerivastuulain ja lain valtakunnanoikeudesta, jotka sitten muodostavat uuden hallitusmuodon.

Valta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Toimeenpanovalta on maan hallituksella ja tasavallan presidentti säilyttää asemansa edelleen merkittävänä valtioelimenä. Tärkeimpien valtioelinten valtasuhteisiin ei uusi Suomen hallitusmuoto tuo merkittäviä muutoksia. Presidentin valtaoikeudet kaventuvat jonkin verran ja hallituksen asema vahvistuu.

Mielestäni nykyisetkin perustuslait, toki niissä puutteita on, ovat toimineet hyvin. Vaikka korkein vallankäyttäjä on eduskunta, tulee myös tasavallan presidentillä olla mielestäni itsenäinen ja selkeä asema. Eri aikakaudet maamme historiassa ovat sen osoittaneet. Talossa täytyy olla isäntä ja presidentille kuuluvat isännän tehtävät.

Uudistus vahvistaa sekä hallituksen että eduskunnan asemaa. On aivan oikein, että uudistuksessa eduskunnan asema säilyy keskeisenä, mutta toisaalta uudistus selkeyttää maan hallituksen ja tasavallan presidentin tehtävien hoitoa. Viimeinen sana ongelmatilanteissa on kuitenkin juuri tällä talolla eli eduskunnalla, joka vain voi antaa luottamuksen tai epäluottamuksen maan hallitukselle.

Arvoisa puhemies! Lakien ja asetusten säätämistä tuleva hallitusmuoto muuttaa. Presidentiltä katoaa valta antaa asetuksia omintakeisesti, sillä asetuksen pitää aina perustua lain määräykseen tai kansainväliseen sopimukseen. Muita kuin kansainvälisiä velvoitteita koskevat asetukset antaa aina hallitus. Lain käsittelyä eduskunnassa ehdotetaan myös yksinkertaistettavaksi siten, että kolmesta täysistuntokäsittelystä siirrytään kahteen käsittelyyn. Mielestäni tämäkin on perusteltu ja nykyaikainen muutos.

Hallituksen esityksen mukaan päätöksen ministerin haastamisesta valtakunnanoikeuteen tekisi vastaisuudessa eduskunnan perustuslakivaliokunta. Nykyään syytteeseen asettamisesta voi päättää joko eduskunnan täysistunto tai presidentti. Presidentin asema on hallituksen esityksen mielestä ollut pulmallinen, koska ministeri on oikeudellisessa vastuussa myös presidentin tekemisistä ja koska ministeri on vastuussa eduskunnalle, ei presidentille. Eduskunnan täysistuntoa hallitus taas pitää huonona paikkana yksittäistapausta koskevaan oikeudellista arviointia sisältävään syyteharkintaan.

Arvoisa rouva puhemies! Vaikka Suomi ei ole vielä Emun jäsenenä, niin hallituksen esitys valmistaa Suomea jäsenyyteen siten, että uuteen hallitusmuotoon ei tule enää säännöstä Suomessa voimassaolevasta rahayksiköstä. Mielestäni tämä on erittäin merkittävä yksityiskohta ja olisi erittäin tärkeää, että perustuslakivaliokunta tätäkin kysymystä perusteellisesti selvittäisi ja tutkisi.

Suurin kiista näyttää tällä hetkellä hallituksen esityksen ja pääoppositiopiouluen eli keskustan välillä olevan pääministerin valintavasta, mikäli julkisuudessa olleita kannanottoja voi pitää luotettavina. Esityksessähän todetaan seuraavaa: Pääministerin valitsee eduskunta. Ehdotuksen pääministeristä tekee presidentti, kun eduskuntapuolueet ja eduskuntaryhmät ovat ensin neuvotelleet hallituksen kokoonpanosta ja ohjelmasta ja kun presidentti on kuulut ryhmiä ja eduskunnan puhemiestä. Ellei eduskunnan enemmistö hyväksy presidentin ehdottamaa nimeä, käydään sama kierros uudelleen. Ellei presidentin toinenkaan ehdokas saa enemmistöä, eduskunta valitsee pääministerin äänestyksellä, jossa eniten ääniä saanut voittaa. Presidentti nimittää näin valitun pääministerin. Muut ministerit presidentti nimittää pääministerin ehdotuksen mukaisesti, ja ministereiden on oltava rehellisiksi ja taitaviksi tunnettuja Suomen kansalaisia.

Nykyinen valtiosääntöhän on ollut, että valtioneuvoston jäseniksi tasavallan presidentti kutsuu eduskunnan eri ryhmiä kuultuaan rehellisiksi ja taitaviksi tunnettuja Suomen kansalaisia. Mielestäni uusi esitys on selkeä siirto eduskuntaan päin ja tällä esityksellä parlamentarismi tulee vahvistumaan.

Arvoisa rouva puhemies! Olisi tärkeää, että nyt istuva eduskunta voisi viedä hallitusmuotoesityksen mahdollisimman yksituumaisesti läpi. Toivottavaa on myös se, että valtiosääntöuudis-

tusta ei käytettäisi valta- eikä vaalitaktisena aseena. Tähän menettelyyn ovat syyllystyneet sosialidemokraatit, jotka kaatoivat edellisen hallituksen tekemän uudistuksen. Toivottavasti oma kansanliikkeeni keskusta ei lähde valtiosääntökysymyksissä pikkunäppärään politikointiin. Onhan meillä merkittäviä yhteiskunnallisia asioita, joilla voimme ja saamme tehdä oikeaa politiikkaa. Perustuslaki on nimittäin niin tärkeä, että siinä tarvitaan kansallista konsensusta, ja hallituksen esityksestä tulisiikin löytää suuri yksimielisyys.

Ed. A i t t o n i e m i : Rouva puhemies! Käytin eilen varsinaisen asiaa koskevan puheenvuoroni, mutta kun katselin hallituksen esityksen 45 §:ää ja näin siinä sen ennestäänkin tiedossa olevan asian, että kirjallisten kysymysten jättämisestä tullaan myöhemmässä vaiheessa säättämään työjärjestyksessä, mikä tarkoittaa sitä, että huhujen mukaan tullaan kyselyjen kansanedustajakohtaista määrää rajoittamaan, tunsin tietysti, rouva puhemies, ankaran piston sydämesäni ja syyllisyyden tunnon, koska olen ehkä itsekin ollut kovasti rasittamassa koneistoa, en niinkään eduskunnan kuin valtioneuvoston ja ministeriöiden koneistoa kovin suurella määrällä kirjallisia kysymyksiä.

Toki täytyy todeta, kun katsotaan kirjallisten kysymysten määrän kasvua, että ne ovat yleisesti kasvussa. Ne ovat kaksinkertaistuneet pienessä ajassa, mikä johtuu ehkä siitä, että kansanedustajien avustajat ovat opetelleet näitä tekemään ja luppoaikoina ehkä kirjoittelevat näitä. En tiedä, itselläni ei ole avustajaa, mutta arvelen asian näin olevan.

Tämän ymmärtää, että valtioneuvostossa näihin vastaaminen on suuri rasitus, ja jos niitä tulee ylenpalttisesti, myös taso on sellainen, että siellä vähän pyritään huitaisemaan, kun on niin valtava määrä ja on kuitenkin rajallinen aika, jolloin niihin täytyy vastata. Tämän ymmärtää, mutta toisaalta kyselyinstituutio kansanedustajien kannalta on yksi tärkeimpiä. Se on tietyllä tavalla kaksipuolista vaikuttamista. Kansanedustaja kysyy ja vastoin kuin joissakin toivomus- tai raha-asia-aloitteissa ministeriöstä tulee enemmän tai vähemmän perusteltua palautetta, ja tässä mielessä se on erinomaisen hyvä vaikuttamiskeino. Toisin sanoen, jos kirjallisten kysymysten lukumäärä tulevaisuudessa alennetaan esimerkiksi viiteen kuukaudessa, se on kohtuuttoman vähän. Se on vähän niin kuin leipäannos annettaisiin jossakin kriisitilanteessa ihmisille, että an-

netaan viisi näkkileipäpalaa ja sillä täytyy sitten pärjätä.

Toisin sanoen, kun tämä asia nyt joka tapauksessa ilmeisesti tulee työjärjestyksessä määrittäväksi — eduskunnassa se toki käsitellään sitten myöhemmin — toivoisin kuitenkin, että asiasta päästäisiin tietyllä tavalla vähän samanlaiseen sopimukseen kuin puheenvuorojen käyttöajoista, toisin sanoen että valtavan suuriin supistuksiin näissä ei mentäisi, koska se aika tavalla silloin rajoittaa aika keskeistä ja merkittävää kansanedustajan työhön liittyvää välinettä eli kirjallisen kysymyksen käyttöä. Mutta se tulee sitten myöhemmin ratkaistavaksi. Kuitenkin katsoin, että 45 §:stä näillä sanoilla tämän totean.

Rouva puhemies! Vielä eilen illallakin käytiin samoin kuin ainakin ed. Kankaanniemi puheenvuoron lakiesitysten kahteen käsittelyyn siirtymisestä eduskunnassa. Se on erinomaisen hyvä asia. Kolme käsittelyä on ollut aivan tarpeetonta. Mutta se on totta, että sen välillä, kun mietintö tulee kansanedustajien käyttöön, ja ensimmäisen käsittelyn välillä, ensimmäisessä käsittelyssähän sisältö lyödään lukkoon, pitäisi olla tietty aikamäärä, esimerkiksi kolme tai kaksi päivää, kuinka nyt onkin, jotta kansanedustajat voisivat tutustua valiokunnan mietintöön mahdollisia muutoksentehtäviä varten ja nimenomaan siitä syystä, että erityisesti pienimmillä ryhmillä ei ole kaikissa valiokunnissa edustajia. Ne eivät etukäteen saa siitä tietää, vaan se tulee äkkiä ja yllätyksenä eteen, ja siihen pitäisi olla mahdollisuus tutustua. Tämä tietyllä tavalla toiveena perustuslakivaliokunnan suuntaan, kun tätäkin asiaa siellä käsitellään.

Ed. V i i t a m i e s : Arvoisa puhemies! Hallituksen esitys Suomen uudeksi hallitusmuodoksi antaa tälle eduskunnalle tilaisuuden toteuttaa osittaisuudistuksilla pohjustetun valtiosääntöuudistuksen ja koota Suomen neljä erillistä perustuslakia yhteen. Hankkeen onnistuessa maamme aloittaa uuden vuosituhannen selkeällä, johdonmukaisella ja yhtenäisellä perustuslailla. Viime vuosien perustuslakikeskustelu on ollut omalla tavallaan yksitoikkoista. Se on ollut enimmäkseen keskustelua presidentin vallasta. Mikään muu asia ei näytä herättävän poliittista mielenkiintoa. Presidentin vallasta puhutaan nytkin, ja kiista presidentin asemasta on ennakkoon pantu jopa uudistuksen kompastuskiveksi.

Suomalainen sosialidemokratia on toiminut parlamentarismien puolesta käytännössä koko olemassaolonsa ajan. Kuten eilen käytetyssä ryh-

mäpuheenvuorossammekin todettiin, sosialidemokraattien keskuudessa parlamentarismien käsitteen ja kansanvallan käsitteen välille on asetettu yhtäläisyysmerkki. Parlamentarismien vahvistaminen valtiosääntöuudistuksessa on edelleen SDP:n tavoitteena.

Sosialidemokraattien kannattajien joukossa on myös vankkaa tukea ajattelulle, jonka mukaan tasavallan presidentin asema itsenäisenä ja merkittävänä vallan käyttäjänä on uudistusta tehtäessä edelleen säilytettävä. Painotusten varoista muuttumista voidaan perustella ja selittää periaatteellisin syin. Suora kansanvaali on tuonut demokraattista legitimitettiä myös presidentille. Tämä on suoraan kansan valitsema siinä kuin eduskuntakin. Olisi turhaa ja tekopyhää kiistää, ettei silläkin seikalla, että kaksi viimeisintä presidenttiä on valittu työväenliikkeen piiristä, olisi merkitystä sosialidemokraattisen asenneilmapiiirin muodostumisessa.

Arvoisa puhemies! Perustuslain tehtävänä on säädellä valtiollisen vallan käyttöä. Lakiin kirjatun valtiosääntö ei kuitenkaan kerro välttämättä todellisesta vallan käytöstä. Esimerkiksi sopii hyvin presidentin vallan kehitys. Alkuperäiseen hallitusmuotoon oli kirjattu lausuma valtionpäämiehestä ulkopoliittikan johtajana. Käytännössä presidentit eivät Suomessa johtaneet ulkopoliittikkaa ennen jatkosotaa. Sotien jälkeen presidentin asema ulkopoliittikan johtajana oli välillä täysin kiistaton.

Presidentin sisäpoliittinen valta-asema puolestaan laajentui 30-luvun alussa ilman lain muuttamista silloisen presidentin kieltäytyessä ottamasta vaalit voittonutta SDP:tä hallitukseen. Presidentin tosiasiallinen valta oli niin suuri, että laajapohjaisen enemmistöhallituksen sijaan nimitettiin hänen toiveensa mukainen vähemmistöhallitus.

Tämän päivän Suomessa presidentin valtaa muokkaa valtiosäännön pykälien sijaan hallitusten toimikausien muuttuminen vaalikausien mitaisiksi. Mielenkiintoista ja tärkeää on myös se, millä taholla on käytettävissään poliittis-hallinnollista koneistoa vaikkapa Eurooppa-kysymysten valmistelun osaksi.

Arvoisa puhemies! Valtiosäännöllä on jokseenkin mahdotonta ratkaista sitä, mikä taho tuottaa politiikan sisältöä. Poliittisten puolueiden asema on muuttunut ilman, että lainsäädännölle olisi tehty mitään ratkaisevaa. Puolueet eivät enää kerta kaikkiaan ole suurten ja aktiivisten jäsenjoukkojen muodostamia liikkeitä, joilla olisi monopoli ideoiden tuottamisessa tai politi-

kan vaikuttajien valinnassa. Kansalaisliikkeet, etujärjestöt ja ennen kaikkea tiedotusvälineet luovat politiikan asialistaa. Puolueiden tehtävänä on omaksua ja muokata ideoita.

Poliittiseksi päättäjäksi ei päästä ilman puoluetta, mutta puoluetoinnin keskittyttyä järjestö- ja valistustyön sijasta vaalityöhön ja vallankäyttöön edustuksellisisa elimissä poliittiseksi valikoituminen on muuttunut. Poliittisten puolueiden muuttuminen ja politiikan henkilöityminen vaikuttaa ylipäätään vallankäyttöön. Tiedotusvälineissä näkyvään asemaan pääseminen merkitsee poliittisille johtajille mahdollisuutta vaikuttaa politiikan sisältöön. Myös poliittisen valmistelukoneiston painopiste on siirtynyt puolueorganisaatiolta valittujen edustajien suuntaan, kuten me kaikki eduskunnassa työskentelevinä tiedämme. Vaaleissa valituiksi tulleiden henkilöiden itsenäinen vallankäyttö ja vastuu on koko ajan kasvanut.

Arvoisa puhemies! Perustuslailla säädettävien asioiden kuuluu muutakin kuin ylimpien vallankäyttöelinten keskinäiset suhteet. Yksilöiden perusoikeudet ovat perustuslakien keskeistä sisältöä. Lainsäädännön tasoinen perusoikeusuudistus toteutettiin jo aiemmin tällä vuosikymmenellä. Nyt annettuun hallitusmuotoesitykseen ei ole kirjattu muutoksia perusoikeuksien sisältöön. Perusoikeudet ovat kuitenkin ajankohtaiset, ne ovat kehittyneet monitasoisena prosessina, ja niiden kehitys jatkuu yhä.

Maamme poliittisten olojen vapautuminen viime sotien jälkeen oli perinteisten kansalaisoikeuksien kehitykselle tärkeä vaihe. Poliittisen toiminnan ja ammattiyhdistystoiminnan vapaus laajeni merkittävästi ilman lain muutoksia. 60-luvun kulttuurinen murros merkitsi sekkin perusoikeuksien vahvistumista. Erilaisissa laitoksissa pakolla tai vapaaehtoisesti olleet ihmiset, seksuaaliset vähemmistöt, maamme romaniväestö ja muut heikommassa asemassa olleet saivat suojaa perusoikeuksilleen.

Suomen liittyminen Euroopan neuvostoon ja sen ihmisoikeussopimukseen merkitsi erästä käännekohtaa perusoikeussuojassa. Maamme ulkopuolellakin on nyt tuomioistuini, jolla on toimivaltaa ihmisoikeuskysymyksissä. Perusoikeussäännöstö kehittyy koko ajan. Tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten on sovellettava suoraan perusoikeuksia ja -vapauksia. Uuteen hallitusmuotoon otetaan nimenomainen säännös perustuslakien ensisijaisuudesta. Yksityisen ihmisen oikeudet ovat yhä vahvempia valtioon nähden.

Myönteistä on, että hallitusmuoto on juuri perusoikeuksien osalta esitetty erittäin selkeällä tavalla. Selkeys takaa hallitusmuodolle keskeisen aseman yhteiskuntaelämässämme. Tästä syystä jatkossa tulee varmasti lisää poliittisia aloitteita, joiden keskeisenä lähtökohtana on ihmisoikeuksien toteuttaminen. Esimerkiksi vammaislainsäädäntömme uudistustarpeita on selvitetty perusteellisesti työryhmässä vuonna 97. Selvitystyön jälkeen on todettavissa, että juuri ihmisoikeuksien, jotka nyt kirjataan hallitusmuotoon, toteutumisen takia on välttämättä lisättävä vammaisten mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan ja muun muassa työelämään. En malta olla tässä yhteydessä vaatimatta hallitukselta esityksiä vammaisten työllistymisen helpottumiseksi. Vammaisille on uuden hallitusmuodon ja perusoikeuksien hengessä suotava oikeus nykyistä parempaan osallisuuteen yhteiskunnassa. Se voisi osaltaan toteutua säätämällä vammaisille oikeus jättää eläke lepäämään pari vuodeksi, jona aikana voi kokeilla omia mahdollisuuksiaan työelämässä.

Arvoisa puhemies! Yksi asia vielä. Uusi haaste perusoikeuksille ja -vapauksille ja niiden toteuttamiselle syntyy viime aikoina esiin tulleista tapauksista, joissa jyrkkiä poliittisia kantoja tukevat nuoret ovat olleet vastakkain sekä viranomaisten että yksityisten elinkeinonharjoittajien kanssa. Nämä yhteiskunta- ja oikeusjärjestyksen haastajat ovat selkeästi tuoneet ilmi, että heidän oma eettinen vakaumuksensa on vahvempi heidän mielestään ja tärkeämpi kuin toisten ihmisten vakaumus — ja vielä enemmän: Heidän asiansa tarkeys ohittaa myös ne periaatteet, joilla yhteiskuntaa muutetaan, laillisuuden ja edustuksellisen demokratian käyttämisen.

Haaste kansanvallalle ja perusoikeusjärjestelmälle on kohdattava päättävästi ja harkiten. Päättäväisiä on oltava sovellettaessa periaatetta, jonka mukaan kenenkään vakaumus ei oikeuta toisten ihmisten oikeuksien loukkaamiseen. Päättävästi on taattava ihmisten henkilökohtaisen koskemattomuus ja myös ihmisten omaisuuden koskemattomuus. Laittomuuden kierre on katkaistava ennen kuin se muuttuu väkivallan kierteeksi. Paniikkimielialan ja turvattomuuden lietsominen on kuitenkin tarpeetonta. Suomalainen kansanvalta on varustettu kohtaamaan uudetkin haasteet. En tarkoita tällä valmiudella viime vuosina hyväksyttyjä poliisin valtuuksien lisäämisiä tai täydennyspoliisijärjestelmiä tai muutakaan vastaavaa. Tarkoitan sitä, että juuri kansanvaltaisuus ja perusoikeuksien kattava

suojaaminen ovat varmin tae sille, että ääriyhdistykset jäävät pieniksi, merkityksettömiksi ja marginaalisiksi. Kun ääriaineokset provosoivat, on parasta politiikkaa olla provosoitumatta.

Ed. T i u s a n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Ed. Viitamiehen puheenvuoron alku- ja keskiosaan en puutu, mutta tuohon loppuun, jossa hän nosti esiin ajatuksen jyrkkiä poliittisia kantoja edustavista nuorista ihmisistä viitaten ilmeisesti myös Tampereen tapah-tumiin muutama viikko takaperin, toteaisin, että on varsin auki vielä se kysymys, kuka siellä tosi-asiaa provosoi, oliko se ehkä virkavalta. Uutiskuvat huppupäisistä, kommandopipoisista pamputtavista poliiseista eivät todella kuulu suomalaisen yhteiskuntaan. Totean tässä myös ministeri Häkämiehen yllättävän reaktion tähän kysymykseen. Asia on mielestäni tärkeä perusoikeuskysymys myös nuorison kannalta. Kysymys on heidän yhteiskunnalliseettisistä näkökulmistaan, jotka liittyvät esimerkiksi pasifismiin hyvin keskeisesti.

Ed. V i i t a m i e s (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! En oikein ymmärrä, oliko ed. Tiisanen tarkoituksena viestittää olevansa eri mieltä vai samaa mieltä kanssani. Koetin kuitenkin mahdollisimman selvästi todeta sen, että juuri kansanvaltaisuus ja perusoikeuksien kattava suojaaminen ovat tae, jolla nämä ääriyhdistykset voidaan jättää pieniksi ja marginaalisiksi. Tällä tarkoitetaan silloin myös sitä, että myös heidän mielipideilmauksilleen silloin, kun he lain mukaisella tavalla toimivat, on annettava mahdollisuus. Siinänsä on todettava itse asiasta, Tampereen tapauksesta esimerkiksi ja näistä muista esillä olleista tapauksista, niin skinhead-liikkeestä kuin turkistarhojen häirinnästä, että kyllähän ne poliittiset kannat, jotka näitten nuorten ihmisten keskuudessa ovat vallalla, ovat varsin jyrkkiä. Vai mitä, ed. Tiisanen?

Ed. E l o : Puhemies! Ehkä täällä Suomessa me emme osaa riittävästi arvostaa sitä, että meillä jo tällä hetkellä on toimiva perustuslaki ja valtiosääntö. Kun Euroopan neuvoston valtuuskunta eilen tutustui Slovakian tilanteeseen, niin havaitsimme muun muassa sen, että Slovakiassa saatetaan olla ilman presidenttiä muutaman kuukauden ajan ja parlamentin jäsenet sanovat, ettei se nyt ole ihan ennenkuulumatonta, ettei presidenttiä tarvita maassa ollenkaan. Kyllä me muutaman kuukauden tuleamme toimeen. Suo-

messa tällaista tilannetta ei ole eikä pääse tulemaan. Meidän perustuslakimme pitää siitä jo nyt huolen.

Puhemies! Haluan tässä keskittyä erityisesti perinteen vaikutukseen siihen, miten valtaa käytetään yhteiskunnassamme ja toisaalta myös erityisesti parlamentin asemaan.

Suomessahan on perinteisesti vahva tasavallan presidentin asema. Se ei, niin kuin me tiedämme, perustu pelkästään valtiosääntöön, vaan se perustuu hyvin pitkälle muodostuneeseen käytäntöön ja henkilöihin, jotka ovat toimineet tasavallan presidentteinä. Kaikki tiedämme sen, että monet nytkin käsittelyssä olevat esitykset ovat lähteneet liikkeelle presidentti Kekkosen ajasta, joka kesti 25 vuotta ja johon ensimmäiseksi reagoitiin siten, että presidentin valtakausia rajoitettiin kahteen. Sen jälkeen myös siirryttiin suoraan kansanvaaliin, joka ensimmäisen kerran toteutettiin 94. Haluan korostaa sitä, että nämä olivat erittäin suuria muutoksia presidentin valta-asemaan ja toisaalta myös vaalitapaan.

Ehkä me emme ole tehneet ainakaan kaikki samanlaisia johtopäätöksiä siitä, mitä suoraan kansanvaaliin siirtyminen merkitsi presidentin valtaoikeuksien kannalta. Minun tulkintani on, että se vahvisti presidentin asemaa, kun presidentti saa suoraan valtansa kansalta, niin kuin me kansanedustajatkini saamme. Presidentti ei voi sanoa, että hänellä on enemmän kansanvaltaa, vaikka hän on saanut 54 prosenttia äänistä. Se on väärä tulkinta, jos tulkitaan, että hänellä on enemmän valtaa kuin yhdellä kansanedustajalla tai vaikkapa kaikilla kansanedustajilla yhteensä. Tällaisia tulkintoja ei ehkä kannata edes lähteä tekemään.

Kun tätä keskustelua 90-luvulla on seurannut, niin tässä on ollut erilaisia äärimmäisyyssnäkökohtia, joista ehkä pisimmälle on mennyt se näkökanta, jota jotkut kansanedustajat ovat esittäneet, että presidentistä pitäisi tehdä lähinnä seremoniamestari. Itse en ole tähän näkemykseen yhtynyt enkä yhdy siihen. Tiedän, että edelleenkin eduskunnassa on tälläkin hetkellä kansanedustajia, jotka eivät ole tyytyväisiä tähän lakiesitykseen, joka meillä nyt on käsittelyssä, joka on kompromissi monista erilaisista näkemyksistä.

Puhemies! Minun käsitykseni on, ettei Suomen kansa halua seremoniamestaria presidentiksi. Kansalaiset eivät tyydy presidenttiin, joka pelkästään avaa teitä ja vihkii siltoja, vaan he haluavat presidentin, jolla on jotain sanomista sekä maan sisäpolitiikkaan että ulkopolitiikkaan.

(Ed. Helteen välihuuto) — Ed. Helle, joka yrittää vaatimatonta välihuutoa esittää, on esiintynyt tällaisena äärimmäisenä presidentin vallan poistajana ja hänellä varmasti siihen on oma oikeutuksensa.

Mitä tulee ulkopoliittikan johtamiseen, niin tässähan ei todellisuudessa mitään suurta muutosta jo kolme vuotta vallinneeseen käytäntöön tapahdu, vaan presidentti johtaa ulkopoliittikkaa, niin kuin sanotaan, yhteistoiminnassa hallituksen kanssa, niin kuin on tapahtunut siitä lähtien, kun Suomi tuli EU:n jäseneksi. Tietysti kannattaa se kysymys itselleen asettaa, kuka johtaa kriisitilanteissa Suomen ulkopoliittikkaa. Minun vastaukseni on se, että presidentti johtaa sitä sellaisessa tapauksessa, vaikka sitä nyt ei tässä valtiosääntöuudistuksessa mitenkään ole haluttu erityisesti yksilöidä.

Kuten totesin, EU-jäsenyys toi meille suomalaisille uuden tilanteen. Kun esimerkiksi täällä, mihin olen aikaisemminkin viitannut, lehtimiehet ovat puhuneet kahden lautasen politiikasta ja edelleen puhuvat siitä vähän muka Suomelle kiusallisena, haluan nyt tässä yhteydessä todeta, että meidän perinteemme ovat lähimpänä Ranskan perinnettä, ja Ranska on jo 40 vuoden ajan EU:n huippukokouksiin lähettänyt sekä presidentin että pääministerin. Kun seuraan Ranskan politiikkaa aika tarkasti, kukaan ranskalainen lehtimies tai muukaan henkilö ei ole tiedustellut, minkä takia presidentti menee huippukokoukseen. Se on itsestään selvää, se kuuluu ranskalaiseen perinteeseen.

Minusta me voimme muodostaa myös tämän suomalaisen perinteen siitä ja olen vahvasti sillä kannalla. Se, että Irlanti, Saksa tai Itävalta ei lähetä presidenttiä EU:n huippukokoukseen, on taas heidän perinteensä. Siellä on presidentillä erilainen asema. Varsinkin kun EU ilmeisesti tulevaisuudessa kuitenkin tähtää yhä enemmän yhteisön ulkopoliittikkaankin, on enemmän kuin paikallaan, että tasavallan presidentti käy huippukokouksissa.

Mitä sitten tulee vallan parlamentarisointiin, josta on paljon puhuttu, niin tietysti voidaan sanoa, että kun pääministeri käy suuressa valiokunnassa selvittämässä asioita sekä ennen huippukokousta että huippukokouksen jälkeen, niin onhan tietyllä tavalla eduskunta mukana tässä prosessissa. Mutta, arvoisat kansanedustajat, varoittaisin kuitenkin uskomasta liikaa siihen, että me vaikutamme suuren valiokunnan kautta kovinkaan paljon siihen asiasisältöön. Me saamme hallituksen näkemykset tietoomme etukäteen

ja saamme sitten kommentoida niitä, kun pääministeri tulee selvittämään, mitä huippukokouksessa tapahtui. Mutta me kaikki tiedämme, missä mediayhteiskunnassa me elämme, me tiedämme, että kaikki ne asiat, jotka eduskunnan suuri valiokunta käsittelee, tulevat ainakin samanaikaisesti tiedotusvälineisiin. Kun sitten pääministeri tulee selvittämään suureen valiokuntaan, nämä asiat on moneen kertaan käsitelty lehdistössä ja tiedotusvälineissä. Joten varoitan uskomasta, että meillä kansanedustajilla olisi erinomaisen suuri mahdollisuus vaikuttaa meidän hallituksemme kantoihin EU-politiikassa. En myöskään halua väheksyä sitä. Suomessa on muotoutunut erinomainen tapa ja sitä pidetään esimerkkinä monissa maissa.

Rouva puhemies! Lopuksi haluan ihan lyhyesti kiinnittää huomiota eduskunnan asemaan ulkopoliittikassa ja muutoin, kun nyt puhutaan ulkopoliittikan vallan parlamentarisoinnista. Olen ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajan ed. Markus Aaltosen kanssa moneen kertaan keskustellut siitä, eikö ulkoasiainvaliokunta esimerkiksi voisi, niin kuin monissa muissa maissa, vahvistaa suurlähettiläs-nimitykset. Minkä takia suurlähettiläät? Sen takia, että he ovat Suomen edustajia ulkomailla, käyttävät suurta valtaa meidän maamme nimessä ja edustavat meidän maatamme. Minun mielestäni ne ovat erittäin tärkeitä nimityksiä, ja myöskin ulkoasiainvaliokunta voisi tähän nimitysprosessiin osallistua vahvistamalla ne.

Mutta kukaan tällaista ajatusta ei ole esittänyt. Me puhumme hurskaasti siitä, että eduskunnan pitää saada lisää valtaa, mutta esitän teille kysymyksen: Tarkoittaako se, että me lisäämme esimerkiksi hallituksen valtaa, välttämättä sitä, että me lisäämme myös eduskunnan valtaa? Minun mielestäni sattaa helposti käydä niin, että me lisäämme virkamiesten valtaa. Tämä on erittäin suuren luokan kysymys, johon nyt viime aikoina ovat muun muassa valtio-opin ja valtio-oikeuden professorit kiinnittäneet huomiota.

Mikä on eduskunnan, kansanedustajien todellinen asema, jos hallituksen valtaa lisätään, ja lisääntykö ministerien valta, jos hallituksen valtaa lisätään? Suosittelen kaikille kansanedustajille Jyrki Reunasen väitöskirjaa, joka muistaakseni on vuodelta 1995, jossa hän puhuu asiantuntijavallasta ja hyvin mielenkiintoisella tavalla vertaa ministerien vallan muuttumista virkamiesten valtaan nähdessä kuninkaiden vallan muutokseen. Kun kuninkailla 300 vuotta sitten oli todellista valtaa, tänä päivänä he kirjoittavat vain nimensä

papereihin. Vaikuttaa yhä enemmän siltä myöskin Suomessa monista eri syistä johtuen, että virkamiesten valta koko ajan lisääntyy, kun taas politiikkojen yleisesti ja erityisesti ministerien ja kansanedustajien valta on jäämässä toisarvoiseksi.

En vähättelisi professorien lausuntoja, jotka pari viikkoa sitten muun muassa televisiossa sanoivat, että eduskunnasta on entistä enemmän tullut tällainen kumileimasin. Minusta on suuri haaste eduskunnalle keskustella siitä, miten me voimme vaikuttaa siihen, että eduskunta käyttää todellista valtaa, ei näennäistä valtaa. Eduskunnan asema on riippuvainen paljon muustakin kuin valtiosäännöstä, ja ennen kaikkea, puhemies, se on meistä itsestämme kiinni.

Kun viikonvaihteessa seurasin Ruotsin parlamentin istuntoa ja Ruotsin parlamentin puhemies Birgitta Dahlin haastattelua, niin Birgitta Dahl totesi siinä, että kun on seurattu kansanedustajien osallistumista istuntoihin, niin Ruotsissa ei edes tuntia viikossa keskimäärin kansanedustaja osallistu täysistuntoihin. Tämä sama tyhjän salien politiikka koskee meitä suomalaisia kansanedustajia. Itse olen yhtä syypää siihen kuin muutkin. Kyllä minun mielestäni tämä on yksi asia, joka niin Ruotsissa kuin täällä Suomesakin pitää nostaa esille. Kun me kansanedustajat aina sanomme, että meillä on tärkeämpää tehtävää huoneissamme kuin täällä täysistunnoissa kuunnella toistemme puheita, niin en ole aivan varma enää siitä. Olen kyllä sitä mieltä, että eduskunnan arvovallan kannalta olisi tärkeää, että kansanedustajat istuisivat täällä ainakin muutaman tunnin viikossa, vaikkapa 5—10 tuntia, osallistuisivat keskusteluun ja tätä kautta olisivat myöskin omalta osaltaan antamassa arvoa kansanvallalle, jota me täällä olemme edustamassa.

Puhemies! Ihan lopuksi sanon vielä, kun on väitetty, että tämä muutosesitys on oikeastaan liian pieni, että olisi voitu olla ilman tätä valtiosäännön muutosesitystä erityisesti mikä koskee presidentin valtaoikeuksien muutoksia ja pääministerin nimeämistä, joka nyt on edelleen avoimena, niin itse olen kyllä sitä mieltä, että tämä valtiosääntöuudistus, joka meille on annettu, on paikallaan, ja se oikeastaan vain vakiinnuttaa monia asioita, jotka ovat jo olleet esillä aikaisemmin.

Ed. K o k k o n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Pyysin puheenvuoron siinä vaiheessa, kun ed. Elo puhui asiantun-

joitten vallankäytöstä. On hyvin selvää, että asiantuntijoilla on valtaa. Heillä on aina sitä ollut ja tulee aina olemaan. Mutta se, missä määrin he määrittelevät sitten suuret linjat, riippuu siitä, kuinka paljon eduskunta ja hallitus on valmis tekemään työtä ja käymään dialogia asiantuntijoiden kanssa, ikään kuin panemaan itsensä likoon. Jos kansanedustajilla ei ole kokemusta asiantuntijuudesta, suosittelen käyntiä kentällä. Kenttätö on erittäin hyvä; voi havaita, miten se valta siellä istuu, varsinkin kun voi vertailla itseään aikaisemmin eduskunnassa asiantuntijana käyneenä. Silloin, kun istui sivupenkillä, kohdeltiin kuin asiantuntijaa, nyt kun istuu pöydän ääressä, ei kohdellakaan enää kuin asiantuntijaa.

Istunnossa tapahtuvat asiat kuulee kyllä omaan työhuoneeseenkin. Istuin äsken pitkään työhuoneessani. Päätin sitten tulla tänne saliin. Ei minusta edustajien pidä sitä valittaa, että vain muutamat istuvat salissa. Täällä voi tehdä 24 tuntia vuorokaudessa työtä ja salissakin voi istua ahkerasti eikä silti saa kaikkea kuitenkaan tehdyksi.

Ed. L a x (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Minä ymmärrän kyllä ed. Elon huolen, kun hän puhuu eduskunnan arvovallasta ja sen kyvystä ohjata kehitystä. En kuitenkaan osannut arvata, että kollega Elo viljelee niin valankumouksellisia ajatuksia kuin mitä hän täällä esitti, ja minä kehottaisin häntä palaamaan vähän poliittiseen historiaan ja tutkimaan sitä. Aloitetaan kyllä kummallisesta päästä, jos ruvetaan sotkemaan valtiolinten välistä työnjakoa ja kuvitellaan, että sillä pystytään eduskunnan arvovaltaa parantamaan. Minä varoittaisin siitä, että toimeenpanovallan virkamiehet pantaisiin suoraan eduskunnan alaisuuteen tai nimitysvalan alaisuuteen.

Ed. E l o (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ensinnäkin mitä ed. Laxin puheenvuoroon tulee, tämä käytäntö, mitä ehdotin, on käytössä sekä entisissä vanhoissa demokratioissa että uusissa demokratioissa, ja Amerikassa, niin kuin me tiedämme, tämä käytäntö on myöskin. Eikä tässä ole, ed. Lax, minkäänlaisista vallankäytön muotojen sekoittamisesta toisiinsa kysymys, vaan kysymys on siitä, haluaako eduskunta todella vaikuttaa esimerkiksi ulkopoliittikan sisältöön. Minun mielestäni, kun esimerkiksi suurlähettiläät nimitetään, me nimeämme erittäin tärkeitä edustajia Suomen kannalta. Jos tulki-

taan, niin kuin ed. Lax tulkitsee, tietysti näinkin voidaan tehdä, eihän siinä mitään.

Myös, puhemies, totean tässä yhteydessä, että valtiontilintarkastajat tekivät hyvin mielenkiintoisen ehdotuksen viime vuonna, kun he ehdottivat, että suojelupoliisi tulisi eduskunnan valvontaan. Minun mielestäni nämä ovat asioita, joita pitää vakavasti harkita. Muun muassa Slovaakiassa me eilen tutustuimme järjestelmään, jossa on kuusi kansanedustajaa, jotka muodostavat valvontakomission heidän suojelupoliisilleen.

Ed. B r a x : Arvoisa rouva puhemies! Ed. Paa-vo Nikula sanoi vihreiden ryhmäpuheenvuorossa jo niin paljon ja niin hyvin, että omassa puheenvuorossani puutun vain muutamaan asiaan.

Ensinnäkin ed. Elo mielestäni on aivan oikeassa siinä, että jotain mätää on tässä meidän salikeskustelussamme ja varmasti osittain myös mätää ihan näissä muodoissa ja tavoissa. Niistä kokemuksista eri kokouksista, joissa on näin paljon ihmisiä kuin täälläkin, jos kaikki olisivat läsnä, niin yksi näkökohta nousee ylitse muiden: mitä tiiviimpiä puheenvuoroja ja yleensä rajoitetumpia, sitä elävämpi keskustelu. Kun uusi perustuslaki toivottavasti hyväksytään, on entistä helpompi tässä talossa määrätä tämän salin käytöstavoista, ja olisi kyllä järkevää ottaa käyttöön eri tavalla rajoitetut puheenvuorot ja huomattavasti tiiviimpiä ja järkevämpi keskustelutapa.

Tästä näkökulmasta — nyt puhun vain tästä näkökulmasta — nuorsuomalaisten ajatus sadasta kansanedustajasta on mielestäni myös harkinnan arvoinen. Silloin yksittäisten keskusteluun osallistujien rooli ikään kuin nousee selvästi tärkeämmäksi, painavammaksi ja myös varmasti halukkuus ja kyky osallistua usein tähän keskusteluun kasvaisivat. Toiset asiat ovat sitten mitalin kääntöpuoli: Saattaa hyvin olla, että silloin menetettäisiin jotain hyvin arvokasta siitä, että olemme hyvinkin lähellä äänestäjiämme kansainvälisessä vertailussa, koska tänne pääsyyn ei tunnetusti tarvita niin kauhean laajaa kosketuspintaa, jos verrataan moniin muihin maihin.

Mutta sitten rahapykälästä: siitä puhe mistä puute. Kun eduskunta aikoinaan hyväksyi hallitusmuodon 94 §:n kansainvälisistä sopimuksista sikäli, että ne voidaan yksillä valtiopäivillä hyväksyä ja jos ne ovat ristiriidassa perustuslain kanssa, 2/3:lla kerralla, silloin puhuttiin ihmisoi-keussopimuksista ja ylipäätään selvästi rajoitetuimmista kansainvälisistä sopimuksista kuin Euroopan yhteisöön liittyvä hyvin syvälle käyvä integraatio on. Eikä silloin viitattu ollenkaan sii-

hen, että voitaisiin tällä järjestelmällä itse asiassa viime kädessä vaikka lakkauttaa itsenäinen Suomen valtio.

1965 syntyneenä ja 70-luvulla vain peruskoulusta maailmanmenoa katsoneena ensinnäkin siunaan Suomea siitä, ettei tämmöistä pykälää ei koskaan ollut niinä idän integraation hulluina vuosina, että yksillä valtiopäivillä 2/3:n enemmistöllä kansainväliseen sopimukseen liittyen voidaan sopia ihan mitä vain. Itse en usko, että semmoinen salaliittoteoria on paikallaan, että 94 §:n muutos aikoinaan olisi väärällä tarkoitukseksi tehty. Uskon, että silloin ajateltiin sen ajan ongelmia ja Euroopan integraatio omine ongelmiseen tuli ikään kuin sen päälle.

Perustuslakivaliokunta on lähtenyt tulkitsemaan hyvin johdonmukaisesti kyseistä pykälää, niin kuin se on kirjoitettu. Se on suomalaisen laintulkintatradition mukaista ja yksi selvästi painavimmin vaalittuja traditioita. Itse olisin ollut taipuvainen — mutta nyt myönnän, että tämä ei ole suomalaiselle laintulkinnalle kovin tuttu tapa — miettimään sitä, tuleeko jossakin vastaan kuitenkin niin sanottu valtion suvereniteetti, onko kuitenkin jokin raja, ettei tämmöisellä kansainvälisen sopimuksen voimaan saattamiseen tarkoitetulla pykälällä voida muuttaa mitä tahansa.

Olisin huomattavasti levollisempi toimintamme legitimitettiin hyväksyttävyydestä, jos olisimme tarttuneet tätä härkää sarvista ja miettineet koko integraatio-ongelmaa perustuslain näkökulmasta niin, että olisimme selvemmin, pystyssä päin, rehellisesti uskaltaneet samassa yhteydessä muuttaa aina perustuslakia ihan sillä perinteisellä tavalla tai sitten ylipäätänsä muuttaa niitä normeja, miten perustuslakia muutetaan. Ei voi olla järkevää ja hyväksyttävää, että jos meille itsellemme tulee ajatus muuttaa perustuslakia, se on vaikeammin tehtävissä kuin silloin, jos muutos käydään hakemassa Brysselistä. Mielestäni tästä asiasta me olemme liian vähän puhuneet, koska tämä kansalaisia ihmetyttää ja mielestäni aiheesta.

Toinen asia, josta olen aikaisemminkin puhunut, on se, että tämä tulee Emun osalta mitä ilmeisimmin johtamaan siihen, että käymme ainakin yhdet, ellei vielä kahdetkin, Emu-vaalit, populistiset perustuslaillisuusvaalit, ja se on meidän omaa syytämme. Meidän täytyy katsoa peiliin siinä. (Ed. Elo: On ihan hyvä, että Emusta keskustellaan!) — On, mutta toisaalta, ed. Elo, on syytä ajatella, mitä kaikkia ongelmia 2000-luvulla on koulutuksessa, työllisyydessä, yhä ha-

janaisemmassa yhteiskuntarakenteessa, mosaiikkimaisuudessa, sattumanvaraisuudessa, ad hocissa. Siihen nähden, mitä kaikkea globalisaatio tuo tullessaan, se että vaali toisensa jälkeen palataan Emuun ja Emu-traumaan, ei ole hyväksi demokratialle eikä yhteiskunnalle.

Muutama asia vielä tulevaisuudesta. Monet eilen ja tänään ovat korostaneet, että tätä työtä on tehty noin 30 vuotta. En malta olla sanomatta, että todennäköisesti nyt siitä, mitä teemme, jo alkaa keskustelu siitä, miten muutetaan, eli laki ennen minua syntynyt, yhä enemmän jälkeeni jää.

Muutama mainittakoon niistä paineista, joista uskoakseni, jos Luoja suo, joskus 60—70-vuotiaana luen Internetistä tai mistä lie. Silloinen eduskunta on päätnyt lisäämään selvästi kansanäänestyksiä ja tekemään niistä selvästi arkipäiväisempiä, luottamaan siihen, että Suomen kansalaiset ovat niin hyvin koulutettuja, että osaavat ottaa kantaa ja tuntevat asiat siinä, missä edustajansakin. Silloin myös hyväksytään se, että puoluelaitos ei enää edusta riittävän monitahoisesti sitä arvovalintojen mosaiikkia, mikä jo nyt on Suomessa nähtävissä. Kansalaisaloitteet ovat silloin — viimeistään seuraavassa uudistuksessa, elleivät jo tässä eduskunnassa — arkipäivää, samoin atk-avusteinen suora demokratia. On hyvin mielenkiintoisia ajatuksia niin yliopistolla kuin maailmallakin esitetty siitä, kuinka edustuksellinen demokratia voisi olla toisessa tilanteessa ehdollista ja äänestäjä voisi pidättää äänensä, silloin kun niin parhaaksi katsoo.

Ajatus on toistaiseksi raakile eikä missään tapauksessa vielä varmastikaan niin laajasti hyväksyttävissä, että sitä tähän uudistukseen saataisiin, mutta rohkenen ennustaa, että kun ja jos 60-vuotiaana voin seurata tämän talon työskentelyä, ajatukset erilaisesta suorasta kansalaisyhteiskuntaan pohjautuvasta demokratiasta ovat hyvin paljon pitemmällä ja laajasti hyväksyttyjä ja ymmärrettyjä.

Näillä ajatuksilla luotan siihen, että tämä talo tekee hyvää työtä, ja toivon, että kansanäänestysasiaan vielä perustuslakivaliokunnassa palataan.

Ed. Vehkaoja merkitään läsnä olevaksi.

Ed. N i k u l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Olen syypää siihen, että ed. Brax puheenvuorossaan viittasi esityksen 94 §:ään, jossa

on säännös kansainvälisen velvoitteen hyväksymisestä. Keskustelussa minulta meni sekaisin valtioväiväjärjestyksen 69 §, jota ed. Brax kritisoi.

Hallituksen esityksessä on itse asiassa se kritiikki, jota ed. Brax esitti, otettu huomioon sillä tavoin, että vaikka kansainvälinen velvoite voitaisiin edelleen hyväksyä 2/3:n enemmistöllä, ilman että asia lepää yli vaalien, missään tapauksessa kansainvälinen velvoite ei koskaan saa olla Suomen kansanvaltaisen valtiosäännön perusteiden vastainen. Valmistelussa, sekä komiteatyössä että hallituksen valmistelussa, on otettu ikään kuin huomioon se, mistä ed. Brax varoitti. Jos esityksestä joka nyt meillä on käsittelyssä tulee uusi perustuslaki, itse asiassa ne näkökohdat, joita kollegani puheenvuorossaan otti esille, tulevat otetuiksi huomioon sillä tavoin, että millään enemmistöllä perustuslain sanamuotoa muuttamatta ei voitaisi hyväksyä kansainvälistä velvoitetta, joka nousee Suomen kansanvaltaisen valtiosäännön perusteita vastaan.

Ed. Johannes K o s k i n e n (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Jotta vanhan todistus-säännösten mukainen täysi näyttö saadaan, täytyy vielä toinenkin todistaja olla samasta asiasta.

Tämä kohta oli tosiaan perustuslakikomiteassa laajankin keskustelun piirissä, ja itsekkin esitin vielä pidemmälle meneviä ikään kuin kynnyksiä sille, milloin kansainvälisen sopimuksen kautta pystytään supistetussa perustuslain säätämisyjärjestyksessä pienemmällä enemmistöllä kuin omaa perustuslakia muutettaessa tekemään tällaisia hyvin syvälle vaikuttavia muutoksia oikeusjärjestykseen. Mutta sitten ei löytynyt riittävää konsensusta sen kaltaisiin muotoiluihin, jotka eivät olisi uudenlaista sekaannusta tuoneet mukaan.

Ed. Braxin puheesta sai sen käsityksen, että ikään kuin tällaista supistettua perustuslain säätämisyjärjestystä ei aikaisemmin olisi ollutkaan, mutta VJ:n 69 §:hän on ollut ihan Ståhlbergista lähtien, niin että 2/3:n enemmistöllä on voitu säätää valtiosopimusten kautta sellaisia muutoksia, jotka sisäisesti säädettynä olisivat vaatineet kiireellisen 5/6:n enemmistön.

Tämä taas on luontevaa kansainvälisessä kanssakäymisessä ensinnäkin sen takia, että usein nämä asiat tulevat yllättäen. Ei voida lähteä järjestämään hajotusvaaleja ja sitä kautta saamaan kahden eduskunnan käsittelyä, jolloin riittäisi 2/3, vaan asiat on käsiteltävä kiireellisesti. Toinen syy on sitten se, että kansakuntien

välillä täytyy tehdä sopimuksia ja löytää yhteisymmärrystä. Jos jokaisen maan 1/6 voisi ratkaista niiden sopimusten sisällön, se johtaisi siihen, että hyvin vähän saataisiin kansainvälisellä foorumilla ylipäänsä mitään sovituksi tai aikaiseksi.

Ed. Brax (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Kiitos edustajille Johannes Koskinen ja Nikula. Todellakin kerrottakoon, että ed. Nikula hälytti minut aivan toisen asian parista, ja olen tottunut luottamaan hänen auktoriteettiinsa. Todella hän tulkitsi oikein, mitä tarkoitin: valtiopäiväjärjestystä.

Ed. Koskiselle vielä tarkennusta: En suinkaan tarkoita, ettei tällaista muotoa saisi olla tai ettei sitä olisi aina ollut. Viittasin siihen, että kun nykyinen valtiopäiväjärjestyksen 69 § tehtiin — olin silloin tässä talossa jo töissä ja muistan asiaan sangen hyvin — silloin viitattiin nimenomaan Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimusten kaltaisiin, kuitenkin rajattuihin sopimuksiin eikä silloin ollut vielä aavistusta eikä puhetta näin laajoista ja näin syvällekyivistä, sinänsä hyvin tarpeellisistakin asioista kuten Euroopan integraatiosta.

Ed. Lapintie: Arvoisa rouva puhemies! Perustuslakiuudistuksen käsittelyssä ainakin eilisen keskustelun perusteella nimenomaan vallanjakoproblematiikka on ollut eniten esillä. Pelkään pahoin, että vaikka tiedotusvälineet siihen ovat paljon kiinnittäneet huomiota, tavalliset kansalaiset usein kyllä sokevat niin presidentin, kansanedustajan kuin ministerin ja heidän keskinäiset vallanjako-ongelmansa eivät jaksa kovin paljon kiinnostaa.

Kuitenkin eniten keskustelua todellakin on ilmeisesti käyty pääministerin valintatavasta, vaikka käytännössä hallituksen esityksen muotoilukin lisää kyllä eduskunnan vaikutusmahdollisuuksia erityisesti, koska esitykseen on kirjattu, että eduskunnassa edustettuina olevat puolueet neuvottelevat hallituksen kokoonpanosta ja sen ohjelmasta. Tällaiset kirjoitetut sanamuodot perustuslain tasolla mielestäni ainakin lisäävät eduskuntavaalien vaikutusta ja siten myös kansalaisten eduskuntavaaleissa ilmaiseman mielipiteen ottamista huomioon pääministerin valinnassa, hallituksen muodostamisessa ja hallituksen ohjelmassakin.

Kuitenkin luonnollisesti eduskuntavaalien lopputulos tulisi vielä selkeämmin vaikuttamaan pääministerin henkilöön ja hallituksen kokoon-

panoon, jos eduskunnassa todellakin voitaisiin valita pääministeri suoraan ilman presidentin tekemää ilmoitusta henkilöstä. Olen ymmärtänyt, että näiden kahden näkemyksen välillä ollaan nyt rakentamassa kompromissia, kun valiokuntatyöskentely alkaa. Toivon, että tällainen myös löydetään, koska tähän on sen tyyppinen muutos, että ei sitä voida ilman laajaa yksimielisyyttä tehdä.

Pääministerin valintatavan taakse ja alle on jäänyt aika paljon muita kysymyksiä, jotka myös ovat periaateratkaisuja ja periaatteellisia eikä niistä ole niin paljon keskusteltu. Toivoo tietenkin voi, että valiokuntatyöskentelyssä sitten perustuslakivaliokunta tähän puuttuu.

Eräs näistä on kysymys siitä, että edelleenkin hallituksen, valtioneuvoston jäsen eli ministeri, voi jatkaa työtään kansanedustajana, ja sitä problematiikkaa, joka tähän liittyy, että henkilö voi tavallaan istua kahdella pallilla koko ministeriytensä ajan, ei valitettavasti ole riittävästi pohdittu. Ministerit osallistuvat oman eduskuntaryhmänsä työskentelyyn, tekevät siellä luonnollisesti työtä, että hallituksen esitykset hyväksytään, ja erityisesti varmasti toivovat omien esitystensä tulevan hyväksytyiksi. Tämä jo takaa sen, että on ikään kuin pakko ministerinä ja kansanedustajana toimia samoin ja sillä tavalla henkilöllä on erityinen painoarvo suhteessa omaan eduskuntaryhmäänsä.

Kuitenkin kaikkein pahin jääviysongelma syntyy silloin, kun ministerinä toimiva kansanedustaja äänestää eduskunnassa hallituksen luottamuksesta. Tällöin ministeri joutuu ottamaan kantaa itse asiassa siihen, hyväksyykö hän oman toimintansa ja antaako hän tukensa omalle itselleen.

Kaikessa muussa niin julkisessa kuin yksityisessäkin toiminnassa on yleisesti hyväksytty periaate, että kukaan ei voi ottaa osaa päätöksentekoon, joka koskee häntä itseään tai hänen omaa asiaansa. Tässä nyt eduskunta esimerkkinä toimii ikään kuin päinvastoin. Itse asiassa kun tästä on keskusteltu, eniten perusteluita on esitetty siten, että tällaista muutosta ei voi tehdä, koska jos ministeriyden ajaksi kansanedustajan toimi keskeytyy ja tilalle tulee varakansanedustaja omasta vaalipiiristä, niin tällaista eivät kansanedustajat suvaitse. Tämä on toivottavasti huolenhoidtoa vain eikä vakavasti otettavaksi tarkoitettua, mutta itse ainakaan en tämän parempaa perustelua ole kuullut. Sen vuoksi toivon, että perustuslakivaliokunta edelleen tätäkin asiaa pohtisi, kun tätä lakia käsittelee.

Toinen asia, joka tuli esiin ed. Tuija Braxin puheenvuorossa, on suhtautuminen kansanäänestykseen. Tällä hetkellä esityksessä edelleen pidetään nykyjärjestelmä voimassa eli sitovasta kansanäänestyksestä ei käydä keskustelua, vaan lähdetään siitä, että meidän järjestelmämme on neuvoo-antava kansanäänestys. Tähän sisältyy se ongelma, että neuvoo-antava kansanäänestys nimensä mukaisesti ei sido sen enempää eduskuntalaitosta kuin yksittäisiä kansanedustajiaakaan. Hurskaaksi toiveeksi jää se, että moraalinen sitovuus on riittävän korkea. Sinänsä tämä nyt ei kovin suuri ongelma ole, kun ei edes kansanäänestyksiä meillä järjestetä.

Mutta Perustuslaki 2000 -komitean mietintöön, joka sinänsä on yksimielinen, nykyinen perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja ed. Ville Itälä ja kokoomuksen toinen edustaja ed. Sirpa Pietikänenkin ovat lausumanaan esittäneet, että jatkossa olisi selvitettävä mahdollisuutta järjestää lailla myös sitova kansanäänestys. Mielestäni tämä on erittäin hyvä ajatus ja toivon nyt, että tätä edelleen pohditaan.

Itse asiassa kansanäänestyksen mahdollisuus sitovana liittyy myös laajemmin siihen, millä tavalla perustuslakia muutetaan ja millä tavalla tehdään esimerkiksi sitovia sopimuksia kansainvälisesti muiden valtioiden kanssa. Tämä liittyy myös oikeastaan siihen, että meillä edelleen, kuten aikaisemmistakin puheenvuoroista kävi ilmi, säilytetään mahdollisuus säätää poikkeuslakeja. Siihen tosin tulee muutos, että niiden tulee olla rajattuja, mikä on uusi ja perusteltu muutos, mutta kun ed. Nikula totesi, että täytyy myös lisäksi pitää huolta siitä, että kansainväliset velvoitteet eivät vaaranna valtiosäännön kansanvaltaisia perusteita, niin onhan tietenkin hyvä, että se lausumana tänne kirjataan, mutta se nyt vielä puuttuisi, että tällaista periaatetta meillä ei olisi voimassa.

Mutta jos esimerkiksi uudelleen avattaisiin ajattelu siitä, millä tavalla perustuslakeja yleensä muutetaan, onko 2/3:n määränemmistö sopiva ja riittävä ja pitäisikö kansainvälisiä velvoitteita käsitellä yhtä vakavasti kuin maan sisäisiä perustuslain muuttamisia, niin minun mielestäni niitä pitäisi samanlaisina käsitellä, koska kansainväliset velvoitteet ja erityisesti Euroopan unioniin liittyvät asiat kyllä vaikuttavat olennaisesti myös siihen, miten meillä päätöksiä tehdään.

Esimerkiksi järjestelmä, jonka mukaan perustuslakeja tai kansainvälisiä velvoitteita, jotka vaikuttavat todellisuudessa kansalliseen itse-määräämisoikeuteen, hyväksyttäessä noudatetaan

samanlaista 3/4:n määränemmistöä, on ollut esillä useammassakin yhteydessä. Muun muassa ed. Johannes Koskinenkin on näitä ajatuksia kiitettävästi esittänyt, mutta toivottavasti jatkaa niiden esillä pitämistä perustuslakivaliokunnassa.

Muualla Euroopassa järjestelmää, jonka mukaan kansanedustalaitos hyväksyy muutokset ja sen jälkeen ne alistetaan sitovaan kansanäänestykseen, pidetään aivan luonnollisena ja erittäin demokraattisena, suurempana vaikutusmahdollisuutena kuin meidän järjestelmämme on. (Ed. Elo: Missä maassa niin on, ed. Lapintie?) — Esimerkiksi Tanskassa EU:n laajenemiseen liittyviä kansanäänestyksiä on jatkuvasti ja kuten Euroopassa paljon liikkuva ed. Elo tietää, varmasti myös muissa maissa. Sveitsin ja muiden järjestelmät ovat varmasti hyvinkin tuttuja.

Joka tapauksessa en ymmärrä sitä vastenmielisyyttä, joka kansanäänestyksiin liittyy, tai niitä vastareaktioita, joita aina heitetään, että kansanedustajat yrittävät pakoilla vastuuta eivätkä kantaa omaa velvoitettaan siitä, että heidät on valittu tänne päättämään kansalaisten puolesta. Tästähän ei ollenkaan ole kysymys, vaan kysymys on siitä, että jos tehdään perustavaa laatua olevia rajauksia valtion itsemääräämisoikeuteen, niin silloin tulisi myös suoraan kansalta kysyä asiakysymyksissä mielipidettä. Silloin nimenomaan, jos lähdetään siitä, että eduskunta ensin käsittelee esityksen ja siihen ottaa kantaa ja tekee oman mielipiteensä selväksi ja tekee esityksen, joka alistetaan kansan hyväksyttäväksi tai hylättäväksi, tällainen järjestelmä ainakin omaa käsitystäni demokraattisesta päätöksenteosta vastaa hyvinkin. Toivon nyt, kun laajasti varmasti tätä asiaa tullaan käsittelemään, että tätä ajatusta ei heti tuoreeltaan haudata ja ammuta alas, vaan myös siihen suhtaudutaan vakavasti.

Ed. Malm merkitään läsnä olevaksi.

Ed. M. Pohjola (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Minusta ed. Lapintie kiinnitti tärkeään seikkaan huomiota, kun hän totesi kansanedustajien ja ministereiden jääviysongelman. Minusta kysymys ei niinkään ole jääviysongelmasta sen johdosta, että kansanedustajathan ministereinä ollessaan ovat sitoutuneet hallituksen ohjelmaan, jonka hallituspuolueiden eduskuntaryhmät ovat hyväksyneet. Ongelma sitä vastoin on ministereiden ajankäyttö. On täysin

mahdotonta hoitaa täyspainoisesti kansanedustajan tehtäviä ja samanaikaisesti ministeriön ja ministerin tehtäviä. Siinä syntyy mahdoton ristiriita. Erityisesti tähän ovat viime aikoina vaikuttaneet Euroopan unionista käsin lisääntyneet erilaiset eurooppalaiset tehtävät, samoin Euroopan neuvoston tehtävät.

Tilanne on tässä suhteessa käymässä kestävämmäksi. Minusta tämä täytyisi rehellisesti tunnustaa. Näin on tapahtunut monissa muissakin eurooppalaisissa maissa. Uskon, että tämä on yksi niistä muutoksista, joita hyvin nopeasti tulee perustuslakiin sen jälkeen, kun se on hyväksytty.

Ed. E l o (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Mitä tulee kansanäänestyksiin, niin henkilökohtaisesti suhtaudun myönteisesti erityisesti siihen, että meillä on jo lainsäädännössä mahdollisuus kansanäänestyksiin. Mutta, puhemies, en ole aivan vakuuttunut siitä, että me suoraan siirtyisimme sitoviin kansanäänestyksiin, ja sen takia ehkä pitäisi kansanäänestyskäytäntöä kehittää sillä tavalla, että aika ajoin meillä olisi tärkeistä asioista kansanäänestyksiä. Esimerkiksi Tanskan malli saattaisi hyvin EU-asioihin liittyen sopia kansanäänestyksen kohteeksi. Mutta kehitetään nykyistä järjestelmää ja katsotaan sitten, mikä on lopputulos siltä osin.

Rouva puhemies! Mitä tulee ministerien toimimiseen kansanedustajana, niin henkilökohtaisesti olen myös sitä mieltä, että tätä käytäntöä pitäisi muuttaa. Ministerit, jotka tulevat kansanedustajiksi, menettävät paikkansa kansanedustajina ja sen jälkeen varamiehet tulevat paikalle.

Rouva puhemies! Nyt kun ed. Kokkonen on vielä täällä paikalla, niin haluaisin läsnäoloista sanoa vain sen, että itsekin olen vasta ihan viime aikoina herännyt siihen. Kun esimerkiksi oli Ruotsin television haastattelu, Birgitta Dahlin haastattelu, niin kyllä minä uskon, että meillä on aivan sama ongelma, ja tämä on myös eduskunnan uskottavuusongelma. Päivittäin me saamme katsella lehdistä tyhjää salia täällä, eivätkä ihmiset oikein usko, kun sanomme, että olimme työhuoneessamme työskentelemässä. Varmasti monet meistä ovat työskentelemässä työhuoneessaan, mutta varmasti tässä yhteisvoimin voitaisiin käytäntöä parantaa.

P u h e m i e s : Muistutan, että vastauspuheenvuoron saa seisaalleen nousten ja pyytämällä vastauspuheenvuoroa. Kun pyyntölaite ei ole käytössä, ei tarvitse painaa nappulaa, vaan nous-

ta seisomaan suoraksi ja pyytää vastauspuheenvuoroa.

Ed. K o k k o n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Minun mielestäni me olemme täällä kyllä tekemässä työtä, emme niinkään antamassa ulkoista kuvaa, miltä työnteomme näyttää. Työ tekijäänsä kiittää, sanottiin ennen muinoin, ja minä uskon siihen edelleenkin, istuipa täällä nyt juuri sillä hetkellä, kun televisiokamera näyttää salia tai ei. Esimerkiksi tänään istuin koko ajan omassa työhuoneessani, tein töitä. Meillä lukuisilla edustajilla on paljon kirjeenvaihtoa ym., jota ei pysty minään aikana hoitamaan, jos täällä istuu lähes yötä päivää ja loput ajat vielä valiokunnassa.

Ed. Dromberg merkitään läsnä olevaksi.

Ed. E l o (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Kyllä ed. Kokkonen varmasti on oikeilla jäljillä tässä, mutta olen sataprosenttisen varma siitä, että ulkoinen kuva tulee siitä, mitä tiedotusvälineet välittävät meistä, minkälainen kuva välitetään eduskunnasta, ja kyllä tämä on meidän kaikkien yhteinen tehtävämme. Minä toivon, että me otamme sen vakavasti. Vaikka en ed. Aittoniemeä halua nyt aivan erillisenä esimerkkinä käyttää, niin uskon, että hän vastaa myös kirjeisiin, puheluihin ja silti istuu täällä. Minä olen erittäin huono esimerkki, mutta yritän istua aina silloin, kun olen täällä, muutaman tunnin viikossa.

Ed. K o k k o n e n (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Ehkä ed. Elo ei istu niin monessa ja niin työteliässä valiokunnassa kuin jotkut muut, jotka istuvat todellakin valiokunnassa niin, että juuri ja juuri tänne istuntoon ehtivät ja tännekin vähän myöhässä tänään.

P u h e m i e s : Joka tapauksessa tässä kohtaa siirrymme puhujalistaan, ja muistutan, että me käsittelemme nyt vähän isompaa kokonaisuutta.

Ed. T i u s a n e n : Arvoisa rouva puhemies! Keskustelu siitä, miltä peilissä oleva kuva näyttää, on kyllä tärkeätä. Käytin eilen illalla kello 22.30 varsinainen puheenvuoron. Meitä oli salissa täsmälleen kaksi kansanedustajaa ja ministeri, sitten puheenvuoroni loppupuolella kylläkin kolme. Siinä vaiheessa loppui myös tämän talon

täysistunto. Voin myös muistuttaa mieleen, että tämän päivän uutisotsikko on ”Sökö nokitti valtiöäännön”, ja tämä on tietysti eräs kuva tästä asiasta.

P u h e m i e s (koputtaa): Asiaan!

P u h u j a : Mutta kysymys on toki hallituksen esityksestä, arvoisa puhemies, joka koskee Suomen hallitusmuotoa, ja eduskunta on tietysti erittäin tärkeä osa sitä, eikä näin ole, ja näin ollen täällä keskusteltiin myös valiokuntatyöskentelystä.

Suuren valiokunnan työskentelystä mainitsi ed. Elo. Täsmälleen puolet on paikalla niistä, joiden nimen haluaisin tässä kohtaa mainita, yleensä eduskunnan arvovalan kohottamisjoukosta: puhemies Uosukainen on paikalla, suuren valiokunnan puheenjohtaja Tuomioja ei nyt ole paikalla. Molemmat ovat nimenomaan omalla toiminnallaan osoittaneet, että puheenjohtajasema on hyvin keskeinen eduskunnan arvovaltakysymyksessä ja myös siinä, millä tavalla ed. Elon mainitsema eduskunnan tahto tulee valtioneuvoston tietoon.

Me tiedämme suuressa valiokunnassa toki sen, että myös ministerit hyvin eri tavalla, ehkä heidän omista henkilökohtaisista ominaisuuksistaan johtuen, reagoivat mielipiteisiin, joita suuressa valiokunnassa esitetään. Ministeri voi myös toisaalta tiettyinä päivinä olla vastaanottavampi viesteille kuin jonakin toisena päivänä. Mutta ei tuki ole niin, että suuren valiokunnan rooli olisi huono, kyllä se on vahva. Sitä pitää vain vahvistaa edelleenkin, koska haasteet varmasti ovat entistä suuremmat.

Uskalsin mainita myös eduskunnan puhemies nimen sen vuoksi, että hän on julkisuudessa toistuvasti esiintynyt eduskunnan roolin ja myös julkisuuskuvan kirkkauden puolesta. Näin olen ymmärtänyt. Näin ollen peilin syyttäminen ei siis ole viisasta. Tämä siitä. Sitten asiaan.

13 § koskee kokoontumis- ja yhdistymisvapautta. Jo eilen useassa puheenvuorossa, tänään myös, tuli esiin tämä perusoikeuden alue. Ed. Viitamies viittasi siihen puheenvuorossaan, itse vastauspuheenvuorossani. Toteaisin vielä tähän sen, että kun tiedämme muidenkin perusoikeuksien olevan aika lailla uhattuna, viittaamaan vaikkapa oikeuteen työhön, edelleen oikeuteen sosiaaliturvaan, niin myös kokoontumis- ja yhdistymisvapausoikeus on ajoittain uhattuna. Mielestäni parin viikon takaiset Tampereen tapahtumat olivat osoitus tästä.

Edelleen yhdyin ajatukseen, jonka ed. Elo esitti koskien suojelupoliisia, eduskunnan valvontaa ja tämän asian kehittämistä. On hyvin tärkeää, että siinä edetään ja asioissa mennään eteenpäin.

On myös hyvin tärkeää, että koko esityksen henki on parlamentarismia vahvistava, myöskin niin, että kun puhumme perusoikeuksista, niin nähdään ja näen, että ei olla esimerkiksi rasismia tukemassa jonakin perusoikeutena. Sellaisia oikeuksia ei, mutta yhdistymisvapaus, mielenosoitusvapaus, sananvapaus niiltä osin, kun ne eivät todellakaan loukkaa muiden ihmisten vapautta.

Ed. R a j a m ä k i : Arvoisa puhemies! Valtiosääntöuudistusta on perusteellisesti ja laajasti valmisteltu. Paljolti se myös kirjaa vakiintunutta käytäntöä. Toisaalta sillä on vahvana tavoitteena vahvistaa valtiosäännön parlamentaarisia piirteitä. Erityisen tärkeitä tässä suhteessa ovat tietysti pinta-aiheet, joita on parlamentaarinen demokratia erityisesti presidentin ja pääministerin ja valtioneuvoston ja eduskunnan aseman suhteiden osalta. Uskon kuitenkin, että siitä huolimatta, vaikka presidentinvaalin vaalitapa kansanvaalin suuntaan osaltaan oli vahvistamassa presidentin asemaa, niin myös Euroopan unionin vaikutus lähinnä käytännön toiminnoissa pääministerin ja valtioneuvoston osalta on yhteen sovitettava yhtälö.

On rehellisesti tunnustettava, että 93 §:n maininta siitä, että ulkopolitiikkaa johtaa tasavallan presidentti yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa, tosin tällä hetkellä vastaa toimijoiden yhteistyökykyä ja yhteistyödellyyksiä, mutta on kai myös niin, että on esitettävissä myös sellaisia tulevaisuuden henkilöpareja, jotka eivät kemialtaan välttämättä tätä käytännössä ongelmatta edistäisi. Tältä osin juuri tähän saattaa sisältyä sitten tiettyjä momentteja, jotka eivät ole hyväksi.

Sinänsä koko parlamentaarisen toiminnan vahvistamisen kannalta on tärkeintä, miten kansanvaltainen järjestelmä toimii, mikä on kansalaisten usko poliittiseen järjestelmään ja demokratiaan, vastaavatko eduskunnan päätökset kansalaisten tarpeita, toteutuvatko kansalaisten arvot ja tarpeet eduskunnan päätöksissä ja parlamentaarisessa päätöksenteossa. Nämä ovat kysymyksiä, joita on eduskunnassa myös valtiosääntöuudistuksen käsittelyn yhteydessä pohdittava. Osin ne ovat työjärjestykseen liittyviä kysymyksiä ja tietysti eduskunnan työhön liittyviä, mutta osin myös laajempia.

Ensinnäkin perusoikeuksien osalta on tietysti

koettava näin, että perustuslain ja hallitusmuodon uudistamisen on johdettava nimenomaan keskeisten perusoikeuksien parantamiseen ja vahvistumiseen. Erityisesti ihmisten sosiaaliturvasta päätettäessä tulisi tämän näkyä. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen olisi myöskin tältä osin oltava seurauksena.

Jatkuvasti on tapauksia, joissa kansalaisten oikeustaju ei hyväksy heidän kohteluun perusoikeuksien suhteen oikeusistuimissa, oikeusaseteissa ja käytännön hallintoa kohdatessaan. Jatkuvasti kansanedustajat joutuvat erilaisten yksityisten ihmisten elämän arjen kolhujen yhteydessä olemaan välittäjinä niin hallintoon päin, auttamaan työkyvyttömyyseläkekysymyksissä, myöskin oikeudellisissa ongelmassa, puhtaasti toimeentuloonkin liittyvissä kysymyksissä.

Nämä perusoikeudet eivät mutkattomasti mielestäni toteudu tänäkään päivän Suomessa, ja sen takia niihin on huomiota kiinnitettävä. Oikeusasiamiehen luona viimeksi tänään olen saanut kahden ihmisen asioissa käydä, niin kuin moni kansanedustaja tätä työtä tämän salin ulkopuolella jatkuvasti joutuu tekemään. Eli tältä osin näiden oikeuksien paremman toteutumisen täytyy olla seurausta valtiosääntöuudistuksesta, ja se asettaa omat vaatimuksensa. Vain sitä kautta kansalaisten usko poliittiseen järjestelmään, parlamentaariseen demokratiaan ja suomalaiseen kansanvaltaan voi vahvistua.

Toinen puoli on sitten eduskunnan aseman kehittäminen, kansanvallan vahvistaminen tätä kautta, miten meidän päätöksentekomme vastaa kansalaisten arvoja. Tietysti laman aikana on selvästi tapahtunut kaavamaisista päätöksenteosta, ministeriökohtaisessa kehyksessä tapahtuvaa ratkaisua, josta konserni- eli kokonaisajattelu on puuttunut. Talous-, työllisyys- ja aluepoliittisia vaikutuksia ei ole yksittäisten ministeriöiden ratkaisuihin laajalti arvioitu, ja se on kolhinut aika paljon ihmisten uskoa sanotaanko rationaaliseen ja perusteltuun vastuunmukaiseen päätöksentekoon.

Tältä osin eduskunnan täytyy päätöksentekonsa vahvistaa, jotta täällä voitaisiin heijastaa kansalaisten tunteja paremmin, koska eduskunnalla on, se voidaan kiistatta kai yksimielisesti todeta, sentään parempi käsitys kansalaisten paitsi ajatuksista monessa tapauksessa myös tarpeista kuin meidän autonomisella hallinnollamme. Tältä osin valiokuntalaitoksen kehittäminen on hyvin tärkeätä monien muiden esitettyjen muutosten kautta. Käytännön tilanteen nimenomaan pitää olla sellainen, että valiokunta toimii

ministeriin ja ministeriöön päin aktiivisesti, ei pelkäästään hallituksen esityksistä mietintöjä kirjoittaessaan, vaan myöskin osallistuu itse sektorin kehitystyöhön hyvässä vuorovaikutuksessa.

Budjettivallasta jo vastauspuheenvuorossa totesin, että lama, palvelujen yhtiöittäminen, valtionosuusuudistus ja monet muut tekijät ovat jonkin verran heikentäneet nimenomaan konkreettista budjettiohjausta eduskunnan budjettikäsittelyn kautta. Jossain määrin tehdään pieniä sisäisiä järjestelyjä, mutta olennaista nimenomaan laman aikana, jolloin pelataan pienillä pelivaroilla säästöpainneessa, ovat eduskunnan lausumat. Eduskunnan lausumia jotkin ministeriöt hyvin tarkkaan niitä noudattavat, joidenkin erityisesti johtavat virkamiehet ovat hyvin piittaamattomia niistä olleet. Eduskunnan on tältä osin myöskin tarkennettava ohjausjärjestelmiään, että tämä puoli paranee.

Yksittäisiin asioihin, muutamaa jotka liittyvät tietysti myöskin tähän toimintaan. Lainsäädäntöön liittyy 50 §:n asiantuntijalausuntokysymys eli nimenomaan valiokunnan julkisuuspuoli, eduskunnan toiminnan julkisuus. Kun valiokunnan kokoukset eivät pääsääntöisesti ole julkisia, ellei jostain poikkeusyydestä erikseen päätetä, niin hyvin useasti tästä seuraa tietysti se, että myöskin valiokunnassa kuultujen asiantuntijoiden lausunnot pidetään ja katsotaan vastaavalla tavalla salaisiksi. Kuitenkin on kyseessä kai koko Suomea ja kansalaisten elämää muovaava prosessi, kun valiokunta kuulee eri intressitahoja ja pyrkii kuulemaan myös erilaisia asiantuntijatahoja. Monessa tapauksessa tämä suljettu käsittely johtaa siihen, että totta kai vedetään kotiin päin, lobbarit ovat liikkeellä ja myöskin puolittuuksia pyritään sitten levittämään valiokunnan jäsenten keskuuteen ja tällä tavalla vaikuttamaan lopputulokseen. Minusta asiantuntijalausunnat pitää ehdottomasti katsoa julkisiksi, jotta ne voidaan panna arvoimeen demokraattiseen kansalaiskeskusteluun, niin MTK:n, SAK:n kuin muidenkin lausunnot.

Edelleen 32 §:n esteellisyyskysymys on täällä vilahtanut lähinnä valtioneuvoston jäsenen luottamuksesta äänestettäessä, miten hän kansanedustajana voi itselleen luottamusta äänestää, mutta laajemminkin. Vaikka perusteluissa todetaan, että tässä lähinnä tarkoitetaan sitä, että kansanedustaja ei voi osallistua häntä henkilökohtaisesti koskevan asian käsittelyyn tapauksessa, jossa kyseessä on syyte tai jokin tällainen valtioneuvoston jäsenyyteen liittyvä kysymys, niin tätä kyllä ehkä laajemmin olisi myöskin

pohdittava. On selvää, että kansanedustajat käsittelevät verolakeja, jotka saattavat kohdistua toki heihin itseensäkin. Mutta mikä on rajanveto tilanteessa, jossa käsitellään suppeata, tiettyä, rajattua väestöryhmää? Kyllähän selvästi menneet vuodet ovat osoittaneet, että maa- ja metsätalousvaliokunnassa varsinkin, kun siellä päätetään konkreettisesti tiettyjen tuotantosuuntien tuloksista, maataloustulosta muun muassa, niin siellä on selvästi syntynyt sianlihan tuottajien, maidon tuottajien ym. ryhmittymiä, jotka hyvin aktiivisesti ovat hoitaneet tietysti oman tuotantosektorinsa asioita, mutta samalla totta kai omaansa.

Myös vaalipiiripykälä on herättänyt yllättävän vähän keskustelua. Minusta ei ollut tarpeellista, että hallitus esittää hallitusmuotoon 25 §:n lailla selviä rajoja vaalipiirien lukumäärään. Vähintään 12 ja enintään 18 vaalipiiriin jako eduskuntavaaleja varten on minusta sillä tavalla ongelmallinen, että maassa ei välttämättä tarvitse olla 12 vaalipiiriä plus Ahvenanmaan järjestelmää. Meillä on ongelmia eräillä alueilla, kun maakuntarajoja tarkistellaan, seutukunnat eivät ole yhtenäisesti samojen vaalipiirien sisällä. Myöskin laajempi vastuun kanto ja poliittinen sitoutuminen tiettyjen alueiden kehittämiseen edellyttäisi pohdintaa myös laaja-alaisemmista vaalipiireistä. Eikä myöskään ole perusteltua, että tulee seitsemän tai mahdollisesti kuuden kansanedustajan vaalipiirejä. Ne automaattisesti ajavat varsin merkittäviä poliittisia ryhmiä jo ulos tästä mahdollisuudesta edustuksen demokratian kautta vaikuttaa omalta alueeltaan. Tästä pitäisi käydä myöskin kriittistä keskustelua.

Arvoisa puhemies! Edelleenkin tämä hallitusmuoto, joka laajalla perusteellisella tavalla on valmisteltu, pitää kuitenkin poliittisessa keskustelussa kolme demokratian keskeistä ydintä, joista kriittistä keskustelua myös talossa suotakoon käytävän.

Valtiollinen demokratia. Toteutuuko kansalaisten vaikuttaminen tänä päivänä yhtä hyvin kuin aikaisemmin? Onko ylin valtioelin todella eduskunta? Pystyykö se ohjaamaan ja välittämään kansalaisten tarpeita ja arvoja poliittiseen päätöksentekoon?

Sosiaalinen demokratia. Onko kansalaisten hyvinvointi ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus turvattu? Me tiedämme, että hyvin paljon syrjäytyminen johtuu siitä, että monilla ihmisillä menee laman seurauksena huonommin kuin ehkä koskaan lähivuosikymmeninä.

Toisaalta taloudellinen demokratia. Mikä on

työntekijöiden mahdollisuus vaikuttaa työyhteisössään ja mikä on yleensäkin mahdollisuus kansanvaltaisella tavalla vaikuttaa markkinavoimiin, jotka ovat ruvenneet heittelemään Suomen hallitusmuodon keskeisiä päättäjiä ja tuntuvat olevan välillä jo ylin valtioelin eräissä talouspoliittisissa ratkaisuissa? Hallitusmuodon ja erityisesti parlamentaarisen kansanvaltaisen päätöksenteon käytännön on merkittävä kansalaisten perusoikeuksien vahvistamista.

Puhetta on ryhtynyt johtamaan toinen varapuhemies Törnqvist.

Ed. E l o (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Ed. Rajamäki tuli aivan keskeisiin asioihin puheenvuoronsa lopussa. Haluan kiinnittää huomiota polemisoimatta sen kummemmin tästä näkökulmasta siihen, joka liittyy kansanvaltaan ja miten kansanvaltaa käytetään. Erittäin huolettavaa on se, että ihmisten mielenkiinto politiikkaan on jatkuvasti heikentynyt, että ihmisiä ei kuulu enää poliittisiin puolueisiin lainkaan niin paljon kuin aikaisemmin ja erityisesti se, että kansalaiset eivät osallistu vaaleihin. Tämä liittyy myös ed. Rajamäen toiseen näkökulmaan, joka liittyy syrjäytymiseen. Kun yhä suurempi osa suomalaisista syrjäytyy, he menettävät myös mielenkiintonsa politiikkaan. Me olemme hyvää vauhtia lähestymässä 50 prosentin yhteiskuntaa, jossa vain 50 prosenttia ihmisistä käy äänestämässä (Ed. Rajamäki: Hyvätuloiset!) — nimenomaan hyvätuloiset, maanviljelijät jne. — ja sen sijaan syrjäytyneet ihmiset eivät käy äänestämässä. Heitä alkaa olla suurissa kaupungeissa eräissä kaupunginosissa jopa 50 prosenttia. Hyvin usein on tilanne se, että työttömyysprosentti jossain kaupunginosassa on sama kuin äänestysprosentti.

Ed. R. K o r h o n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Olisin halunnut ottaa kantaa siihen, mitä ed. Rajamäki nosti esille koskien työntekijöitten perusoikeuksia eli oikeutta työpaikkaan, kun markkinavoimat maata ja yrityksiä heittelevät.

Minusta uuden perustuslain 18 § ottaa kyllä oikein hyvin huomioon työntekijän perusoikeuden, eli täällä todetaan selkeästi, että julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta. Sen sijaan, vaikka pykälän otsakkeessa lukee "Oikeus työhön ja elinkeinovapaus", tuntuu, että meidän perustuslakimme ei ota erityistä kan-

taa ja huolta elinkeinosta ja sen harjoittamisen mahdollisuudesta. Tuntuu, että yrittäminen ei kuitenkaan nauti perustuslain turvaa.

Ed. V e h k a o j a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Ed. Rajamäki puuttui mielestäni hyvin tärkeään asiaan, kun hän otti esille valiokuntien lausuntojen julkisuuskysymyksen. Kun katsoo tätä pykälämuotoilua ja perusteluja, tulee kuitenkin mieleen, että näyttäisi olevan mahdollista, jos niin halutaan, vaikkapa tällä sanamuodolla, mikä on pykälässä, kuitenkin tulkita tätä tärkeää asiaa juuri siihen suuntaan kuin ed. Rajamäki toivoikin. Tästä on silloin tällöin asioiden käsittelyn yhteydessä ollut todella suuria ongelmia. Nythän tilanne on aika epätasainen, koska lausunnonantaja itse voi tietysti julkistaa, mitä hän on lausunut valiokunnassa, siihenhän ei ole mitään estettä, mutta mitä pienempi taikka vähävaraisempi taho lausuu ja jos ei ole hyviä pr-suhteita julkisuuteen, sitä huommin saa tätäkään kautta julkisuutta.

Toivon, että perustuslakivaliokunnassa nyt tutkittaisiin, että jos tämä toivomus ei ole ristiriidassa 50 §:n kanssa, niin tälle voitaisiin antaa tulkinnallinen uusi sisältö, joka poikkeaisi siitä, mitä yksityiskohtaisissa perusteluissa nyt mainitaan.

Ed. L a x : Rouva puhemies, fru talman! Aikaisemmin tässä keskustelussa oikeusministeri Kari Häkämies kohdisti yllättävän kärkevää kritiikkiä nuorsuomalaisten eduskuntaryhmän edustajia kohtaan. Keskusteltiin silloin normien jälkikontrollista eli lakien perustuslainmukaisuudesta ja mahdollisuuksista testata sitä tuomioistuimissa. Tämä jäi minua askarruttamaan, ja sen vuoksi pyysinkin tämän puheenvuoron, joka enemmän liittyy oikeusvaltion kulttuuriin kuin suoranaisesti johonkin hallituksen esityksen pykälään.

Olen ministerin kanssa toki samaa mieltä siitä, että on hyvin tärkeää, että perustuslakivaliokunnan tässä talossa suorittama ennakkokontrolli toimii ja että täällä säädettävät lait todella ovat perustuslain mukaisia. On kuitenkin aivan turhaa maalailla sellaisia kauhukuvia, mitä ministeri Häkämies maalaili lakien tuomarivaltaisen jälkikontrollin osalta.

Useimmissa vakiintuneissa kansanvaltaisissa maissa, toki ei Pohjoismaissa, mutta muualla, on aivan luonnollista, että arvovaltainen, riippumaton perustuslaki- tai muu tuomioistuin voi suositella jälkikontrollin siitä, ettei lainsäädäntö pol-

je kansalaisten perusoikeuksia. Totesin jo eilen omassa puheenvuorossani, että itse pidän tämän mahdollisuuden puuttumista vähintään kauneusvirheenä meidän systeemissämme, ja olin hyvilläni siitä, että hallituksen esityksen 106 § tuo parannusta tähän, joskin se on vain osittainen askel.

Mikäli ministerin argumentointi, tai ehkä pikemminkin voisi sanoa epäluulo, olisi perusteltua, voitaisiin samoja ajatuksia noudattaen yhtä hyvin kyseenalaistaa koko Euroopan unionin yhteinen EY-tuomioistuin taikka Euroopan ihmisoikeustuomioistuin aivan samoista lähtökohdista. Tiedän, että ministeri Häkämies ei näitä kyseenalaista, joten päädyn siihen, että ei nuorsuomalaisia voi moittia siitä, että he katsovat, että perustuslakituomioistuin kuuluu vakiintuneeseen oikeusvaltioon.

Ehkä me täällä Suomessa ja meidän oikeusministerimmekin ajan oloon osaa myös sopeutua tähän sanoisinko EU-voittoiseen ajatteluun. Senhän pitää sisällensä ajatuksen, jonka me jo olemme hyväksyneet, että Suomen kansalainen voi vapaasti vedota EY-tuomioistuimeen, mikäli hän katsoo, että Suomen lainsäädäntö kaventaa EY-säännösten hänelle turvaamia oikeuksia. Vastaavaa mahdollisuutta testata Suomen lainsäädäntöä silloin, kun hän epäilee, että hänen Suomen perustuslain mukaisia perusoikeuksiaan poljetaan, hänellä ei ole eikä hän sitä saakaan täysimääräisesti tämän hallituksen esityksen myötä.

Fru talman! Det är nog en skönhetsfläck, åtminstone detta att vi inte har ett domstolsbaserat efterhandskontrollsystem när det gäller våra lagars grundlagsenlighet.

Ed. A i t t o n i e m i (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Suomen lainsäädännössä on runsaastikin sellaisia lakeja, jotka ovat perustuslain vastaisia, mutta niitä ei tuomioistuinikäytännössä noin hienosäikeisesti huomioda eikä kukaan puutu niihin. Nämä perustuslain vastaiset lait ovat tulleet yleensä silloin, kun perustuslakivaliokunta, joka on poliittinen elin, on poliittisista syistä tehnyt väkivaltaa perustuslaille antaen lausunnon siitä, että pari sanaa muuttamalla laki on perustuslain mukainen.

Jos ulkopuolinen tarkastaja katsoo tarkasti tällaista lakia eikä katso sitä poliittisesti, silloin on selvää, että tämä ulkopuolinen huomaa, että se on ristiriidassa perustuslain kanssa. Suomessa on paljon sellaisia lakeja.

Millä tavalla tämä asia sitten korjattaisiin perustuslakituomioistuimella, joka ei ole poliittinen elin? Näin se saattaisi olla. Kyllä me tiedämme. Me olemme täällä salissa hirmustelleet, kun perustuslakivaliokunta on tehnyt poliittisen päätöksen. Kaikkein suurimpia ne olivat tietysti EU:n yhteydessä. Eivät nämä lait suomalaisiin tuomioistuihin tule, mutta on olemassa paljon muitakin sellaisia, jotka eivät ole perustuslain mukaisia. Miten nämä sitten korjataan? Eivät tuomarit alioikeuksissa ota sitä huomioon, onko vai ei, mutta totuus on tämä.

Ed. Isohookana - Asunmaa: Arvoisa rouva puhemies! Nyt eduskunnan käsittelyyn tuleva hallitusmuodon uudistamislakiesitys on virittänyt varsin laimean keskustelun, mikä johtune siitä, että kyseistä uudistusta on pohjustettu huolellisella komiteatyöllä. Perustuslaki 2000-komitealle ja sen puheenjohtajalle erityisesti on annettava vilpiton tunnustus hyvin tehdystä työstä. Kun vielä useat perustuslakivaliokunnan jäsenet ovat olleet valmistelemaan uutta hallitusmuotoa, on siten jo etukäteen meille muille selvillä, että hallituksen esitys pääpiirteissään tulee eduskunnassa hyväksytyksi, vaikka toisaalta hallitusmuoto sisältää runsaasti sellaisia pykäläiä, joista varmasti monissa muissa maissa syntyisi parlamenttitasolla tänä päivänä vilkastakin keskustelua. Viittaan vain ihmisoikeuskysymyksiin, esimerkiksi kuolemanrangaistukseen ja niin ikään koko perusoikeuslukuun, sen teorian ja käytännön väliseen ristiriitaan ja siitä aiheellisestikin käytävään keskusteluun.

Pidän hyvänä sitä, että hallitusmuotouudistuksessa ei ole kiirehditty. Kysymys on kuitenkin itsenäistä Suomea ylläpitävää peruspilaripaketista. En itse ole henkilökohtaisestikaan eduskunnassa yleensä ollut yhtään kertaa kiinnostunut hätiköidyistä perustuslakien ja hallitusmuotomme muutoksista. Näitä hätiköityjä yrityksiähan olemme menneinä vuosina nähneet. Seuratuaani jo jonkin aikaa tätä muutoskeskustelua ja erilaisia yrityksiä, olen ihmetellyt sitä, mitä joku muukin on täällä ihmetellyt, miten herkästi päivänpoliittiset ja valtopoliittiset intressit heijastuvat hallitusmuodon uudistusnäkemyskiin ja mielipiteisiin. Jopa perustuslakivaliokunnan jäsenten näkemysten takana näyttää edellä mainituilla asioilla olevan merkittäväkin painoarvoa.

Vaikka on virkistävää kuunnella esimerkiksi nuorsuomalaisten visioita eri malleista, katson kuitenkin perustuslakityön olevan aina sen veran vakavaa työtä, että muutokset tulisi kyetä

tekemään suurella harkinnalla, maltillisesti, suurta viisautta käyttäen, kuten aikanaan tehtiin, kun näitä lakeja ensimmäistäkin kertaa säädettiin.

Arvoisa puhemies! Tulloon todetuksi, että jos eduskunta Suomessa kykenee näinä aikoina tekemään konkreettisia muutoksia siihen suuntaan, että niillä lujitetaan tämän talon asemaa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, se on hyvin myönteistä. Hallituksen muodostamisprosessin siirtäminen kabinetista eduskuntaan, avoimeen toimintaan, on hyvin positiivinen muutos, jota tulisi kaikkien tukea. Presidentillä on viisasta tässä prosessissa säilyttää se tehtävä, joka nyt pykäliin ja pykälien perusteluihin on kirjattu, sillä on valitettavaa, jos lainsäädäntö tässä kohden jäisi puutteelliseksi, niin että se sallisi umpikujatilanteiden syntymisen. Sellaisia aivan varmasti meillä on edessä. Käsitykseni mukaan keskustan eduskuntaryhmän tulisi voida hyväksyä 61 § sellaisenaan. (Ed. Elo: Hyvä kannanotto!)

Suomessa on aikanaan löydetty varsin tasapainoinen suhde eduskunnan, valtioneuvoston ja presidentin kesken, mikä on demokratian ja parlamentarismin toteutumisen kannalta aivan olennaista. Se, että hallitusmuotomme on antanut presidenteille tarvittaessa merkittävästikin valtuuksia juuri ulkopoliitikassa, on historian valossa osoittautunut oikeaksi arvioksi. Olenkin tyytyväinen, ettei presidentin ulkopoliittiseen päätäntävaltaan tule nyt merkittäviä muutoksia, oikeastaan vain täsmennyksiä, mitkä nekin ovat aikaamme ja tulevaisuuttamme ajatellen välttämättömiä, sillä hallitusmuoto ei voi olla ikuinen, vaikka se onkin perustuslaki.

Euroopan unionin jäsenyys ja nyt väistämättä edessämme oleva Emu-jäsenyys jo osoittavat sen, että omaa lainsäädäntöämme, perustuslainsäädäntöämme, on peilattava uudelleen suhteessa näihin syntyneisiin kansainvälispoliittisiin muutoksiin. Me olemme tulleet vaiheeseen, jolloin hallitusmuotoa on jo välttämättä muutettava, eikä tätä kauemmaksi enää voi lykätä. Siksi olisikin harmillista, jos perustuslakivaliokunnassa ei sitten löydetä tarvittavaa hienosäätöä ja kompromissia niihin kohtiin, joista vielä erimielisyyttä on.

Hallitusmuodossa, arvoisa puhemies, on monia käytännön lainsäädäntötyön kannalta tärkeitä esityksiä, joista eduskunnassa on keskusteltu varsin vähän. Yksi merkittävistä uudistuksista on asetuksenannon muutokset. Mielestäni tulisi pyrkiä siihen, että asetuksia annettaisiin tulevaisuudessa niin paljon kuin mahdollista valtioneu-

vostotasolla. Siitä toivottavasti tulee pääsääntö. Käytäntö osoittaa, että silloinkin, kun on monia päättäjiä, voidaan erehtyä. Jos asetuksenanto siirtyy vaikkakin lakiin nojaten ministeriötasolle, silloin lainsäädännön tulisi olla hyvin selkeä ja sanoisinpa, että nykyistä tarkempaa. Perustuslakivaliokunnan tulisi mielestäni nyt tarkoin pohtia asetuksenantouudistuspykälää ja perusteluita ja tarvittaessa täsmentää hallituksen esitystä.

Tässä yhteydessä en malta olla viittaamatta täällä tänään käytyyn keskusteluun, jonka ed. Elo oikeastaan avasi puhuessaan virkamiesvalasta ja -vastuusta. Ajatellen juuri virkamiesvastuuta virkamiesten näkökulmasta saattaisi syntyä, näin voi kuvitella, houkutus siirtää tietien tahtoen asetuksenanto ministeriötasolle. Se saattaisi monta kertaa olla yksinkertaisempaa ja helpompaa tiettyjen tavoitteiden saamisessa läpi.

Toivon, että lain käsittelymuutokset, jotka muuttavat siis tämän salin työskentelytapaa, vaikuttavat myös osaltaan siihen, että eduskunnan asema kohenee. Siitäkin pitää pystyä keskustelemaan ja voida keskustella avoimesti. Oma henkilökohtainen käsitykseni on se, että tässä viime vuosien mittaan eduskunnan arvovalta on monesta syystä heikentynyt merkittävästi verrattuna menneisiin aikoihin.

Ajatellen eduskunnan lainsäädäntömenettelyä en olisi nykykäytäntöönkään tyytymätön, jos me kansanedustajat tekisimme, kuten laissa on tarkoitettu, kuten säännökset on kirjoitettu. Mutta silloin, kun esimerkiksi lain käsittelyn yhteydessä samat asiat puhutaan moneen moneen kertaan, ei siitä voi olla seurauksena muu kuin se, että eduskunnan työ kangistuu ja salityöskentely ainakin menettää silloin kiinnostavuuttaan kansanedustajien puhumattakaan yleisön kannalta. Heidän on vaikea ymmärtää sitä, että täällä käsitellään asioita niin kuin on viime vuosina käsitelty.

Mitä tulee vielä eduskunnan työhön, myös 28 §:ää voisi vielä mielestäni perustuslakivaliokunnassa miettiä. Tällöin viittaen eduskunnan oikeuteen tutkia perustuslakivaliokunnassa toinen toisiamme. En voi olla sanomatta ääneen sitä, että mielestäni perustuslakivaliokunta ei ole aina tässä työssä ollut vakuuttava ja tarvitsisi nykyistä tarkempia säännöksiä ja tarkempia säännöksiä kuin hallituksen esitykseen on kirjattu.

Vielä, arvoisa puhemies, totean eduskunnan määräst, kun siitäkin käydään keskustelua. Keskustelu 200 edustajan vähentämisestä johtaa välttämättä ajatukseen kansanvallan suh-

teellisen merkityksen vähentymisestä tietyillä alueilla, varsinkin jos hallitusmuodossa säilytetäisiin minimiraja 12 vaalipiiriä. Siksi tähän asiaan ei voi suhtautua noin vain kevytmielisesti. Esimerkiksi saamelaiset, joita Suomessa on niin vähän, etteivät he yksin saa nykyäänösten mukaan edustajansa, usein esittävät kysymyksen, tulisiko heillä olla oikeus kuten ahvenanmaalaisilla saada edustajansa, on sekin asia, jota voitaisiin pohtia. Vähemmistöjen oikeuskeskustelussa tämä näkökohta näyttää monessa maassa ja kansainvälisellä tasolla olevan tänä päivänä varsin tärkeä asia.

Arvoisa puhemies! Toivon, että perustuslakivaliokunta, kuten aikaisemmin totesin, pystyisi tekemään sellaista työtä, että näillä valtiopäivillä hallituksen esitys uudeksi Suomen hallitusmuodoksi saataisiin eteenpäin niin, että se voitaisiin suunnitellusti hyväksyä.

Ed. L a x (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Ed. Isohookana-Asunmaa kiinnitti huomiota hallituksen esityksen 28 §:ään. Haluaisin siitä tuoda esille seuraavaa niiden kokemusten perusteella, jotka saatiin viime kaudella, jolloin ed. Juhantalon edustajantoimi eduskunnan toimesta keskeytettiin. Minä lausuin silloin, että minusta tämä järjestelmä on väärä. Eduskunnan ei pidä ottaa itselleen tuomarin roolia, vaan lait pitää kirjoittaa sillä lailla, että tuomioistuimelle kuuluu edustajantoimen keskeyttäminen silloin, kun rikos on tapahtunut.

Olen edelleen sitä mieltä ja toivon, että tästä asiasta keskusteltaisiin ja asian johdosta tehtäisiin johtopäätöksiä perustuslakivaliokunnassa. Tässä tuomiovallan ja parlamentin roolit menevät sekaisin, niin kuin viime eduskuntavaalit osoittivat.

Ed. E l o (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Kolmeen asiaan lyhyesti kiinnitän huomiota ed. Isohookana-Asunmaan puheenvuorossa.

Ensinnäkin, mitä tulee eduskunnan asemaan, olen jo aikaisemmin tänään pariin otteeseen puhunut siitä ja olen sitä mieltä, että se, mitä valtiosääntö sanoo meidän asemastamme, on teoriaa ja eduskunta itse muotoilee sen, mikä on meidän käytännön vaikutusmahdollisuutemme. Selvä on se, mitä ed. Isohookana-Asunmaa sanoi, joka on myös niin kuin minäkin ollut 15 vuotta täällä, että Suomen eduskunnan asema on jatkuvasti heikentynyt suhteessa virkamiehiin, suhteessa yleensä yhteiskunnan arvostukseen, ja mielestäni

se on asia, jonka pitäisi meidän kaikkien kansanedustajien sydämellä olla.

Mitä tulee kansanedustajien lukumäärään, eilen me tutustuimme, myös ed. Isohookana-Asunmaa, Slovakian tilanteeseen. 5,4 miljoonaa ihmistä, 150 kansanedustajaa. Me tiedämme, että esimerkiksi Tanskassa ja Norjassa on noin 170 kansanedustajaa. Tämä on tietysti luku, josta aina voidaan keskustella.

Kolmantena, puhemies, otan esille 29 §:n, johon ed. Isohookana-Asunmaa ei viitannut kuin epäsuorasti ja joka koskee sitä, että me kansanedustajat olisimme velvollisia noudattamaan vain perustuslakia eivätkä meitä sido muut määräykset. En mene yksityiskohtiin tässä. Me tiedämme kaikki sen, että meitä sitovat monet muutkin määräykset kuin perustuslaki silloin, kun käytännössä täällä esimerkiksi äänestetään hallituksen esityksistä.

Ed. Isohookana-Asunmaa (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Aivan lyhyesti totean vain, että on hyvä asia, että esimerkiksi ed. Lax ajattelee siten kuin hän äsken itsensä ilmaisi. Todellakin minusta perustuslakivaliokunnan pitäisi pykälää vielä miettiä.

Ed. Elolle vielä lyhyesti sanon, että en tarkoitanut 29 §:ää vaan nimenomaan 28 §:ää.

Ed. Aittoniemi: Rouva puhemies! Ensinnäkin olen samaa mieltä kuin ed. Lax siitä, olen ollut jo pitkään, että on aina ikävää lähteä erottamaan työtoveria tästä yhteisöstä ja toiseksi tavallaan kansanedustajat ovat tietyllä tavalla jopa "jäävejiä" siihen tehtävään. Pitäisi olla ulkopuolella esimerkiksi valtakunnanoikeus, joka tekisi sen ratkaisun, jos tällaisesta tapauksesta tulee kysymys kuin ed. Juhantalon osalta oli. Sitä pitäisi harkita.

Sitten pari asiaa lyhyesti. Ministeri kansanedustajana, kansanedustaja ministerinä — siitä on keskusteltu, saako ministeri edelleen istua tässä talossa. Kyllähän kansanedustajat, kun pääsevät ministeriksi, vähän koppaviksi käyvät, kun he täältä lähtevät, mutta yksi hyvä puoli asiassa on se, että kun he ovat tässä talossa kuitenkin, niin täällä epävirallisella keskustelulla hoidellaan hyvin paljon sellaisia asioita, joiden vuoksi olisi aika hankala lähteä ministeriöön istumaan vastapäätä, vaikka siellä olisi kuinka hyvät tarjoilut, eikä siellä mitään tarjoiluja olekaan. Epävirallisilla keskusteluilla, joita käydään, on hyvin läheinen merkitys ministerien suuntaan, ja minä pidän hyvin tärkeänä, että he ovat tässä talossa. Minä

en ymmärrä ollenkaan kateutta, jos nyt saa puoli kansanedustajan palkkaa. (Välihuuto) — Siitä hän politiikassa on aina kysymys.

Mutta mitä tulee eduskunnan työn elävöittämiseen vielä, ihan lyhyesti: Tätä on elävöitetty nykyisen eduskunnan puhemiesen kautta ja aikaan paljon, mutta yksi asia olisi se, miksei jaeta puheenvuoroja sillä tavalla, että vastauspuheenvuoro on kaksi minuuttia, paikalta käytetty varsinainen puheenvuoro olisi kolme minuuttia. Kaksi minuuttia varsinaiseen on liian vähän, mutta kolmessa minuutissa ehtii sanoa hirmuisen paljon eikä tarvitse mennä puhujakorkeelle lainkaan. Tulee lyhyitä, pelkistettyjä puheenvuoroja, keskustelu tulee tiiviiksi. Tätä kannattaisi miettiä. Kaksi minuuttia vastauspuheenvuoro, kolme varsinainen puheenvuoro paikalta ja kymmenen minuuttia puhujakorkeelta olisi sopiva jako tässä asiassa, ja se elävöittäisi tätä taloa. Varsinaisen puheenvuoron paikalta käyttämistä hieman pitempänä kannattaisi miettiä.

Ed. Alaranta: Arvoisa puhemies! Käytän vain ihan muutaman minuutin mutta tuln puhujakorkealle niistä syistä, joihin ed. Aittoniemi viittasi.

Minusta lähetekeskustelu on ollut hyvin antoisaa ja mielenkiintoista seurattavaa siksi, että se on ollut niin sopuisaa toisin kuin keskustelut yleensä tässä salissa monien asioiden yhteydessä. Eilen joku sitä vähän arvostelikin siitä, että keskustelu oli vähän niin kuin keskinäisen kehumisen kerho, mutta kun ottaa huomioon sen, kuinka arvokkaasta ja tärkeästä asiasta on kysymys, on hyvä, että tällaista yli puoluerajojen menevää sopua tähän löytyy.

Haluaisin yhtyä myös niiden edustajien mielipiteisiin, jotka arvostelivat eduskunnan eräitten edustajien menettelyä eilisiltana työpaikan ja huvittelupaikan valinnassa. Olen ihan samaa mieltä, että eduskunnan arvovaltaa ei kohota se, että istuntojen aikana tällaisia uhkapeli-iltoja naapuristossa järjestetään. Jos asiaa pidetään tärkeänä, olisi ehkä silloin meidän kaikkien kannalta parempi, että keskitytään asiaan ja sitten vaikka viikonloppuina siihen, mikä ei ole niin asiallista.

Oikeastaan minun puheenvuoroni tarkoitus on vain vahvistaa sitä, minkä ed. Isohookana-Asunmaa edellä keskustan kansanedustajana, valtiotieteen tohtorina ja ansioituneena poliitikkona toi esille pääministerin valinnasta, joka nyt on noussut oikeastaan ainoaksi sellaiseksi kysy-

mykseksi, jossa keskustaoppositio, meidän oma ryhmämme, yrittää hakea jonkinlaista eroa hallituksen esitykseen nähden. Seurasin itse keskustelua eilenkin tarkkaan tästä, koska on kiinnostanut se kysymys, mikä ero tässä on, mikä on se pieni ero, josta aika voimakkaita puheenvuoroja eilen kuultiin. Pykälätasolla mielestäni ei ole mitään eroa, vaan me olemme sekä lähtökohdasta, että eduskunta valitsee, yhtä mieltä kuten myös siitä tavoitteesta, joka on asetettu, että uudistus lisäisi parlamentarismia ja eduskunnan asemaa maan korkeimpana päättävänä elimenä ja siirtäisi siis valtaa presidentiltä vähän enemmän eduskuntaan.

Missä se ero sitten mahtaa olla? Kun tarkkaan puheita on kuunnellut ja hallituksen esityksen perustelujakin pitää lukea, koska pykälästä sitä ei löydy, ed. Jäätteenmäki puheenvuorossaan eilen viittasi yhteen kohtaan, jonka hän puheenvuorossaan ilmaisi sanoilla ”päämies oman harkintansa mukaan voisi ryhtyä johtamaan eduskuntaryhmien välisiä neuvotteluja”. Kun sitten otan rinnalle hallituksen esityksen perusteluja, sivulla 113 vasemmanpuoleisella palstalla on tästä todettu näin: ”Säännöksessä ei tarkemmin määriteltäisi tämän niin sanotun presidentinkierroksen ajankohtaa, vaan kuuleminen voisi tilanteen vaatimusten ja presidentin harkinnan mukaisesti ajoittua valtioneuvoston muodostamista koskevan neuvotteluprosessin eri vaiheisiin.”

Totean ensin, että ed. Jäätteenmäki vähän muistinvaraisesti, epätarkasti, lainasi tätä perustelujen kohtaa, mutta ymmärrän, että tätä kohtaa hän tarkoitti. Keskusta siis voisi ymmärrykseni mukaan yhtyä yksimieliseen päätökseen tästä pykälästä, jos perusteluista poistettaisiin sanat ”ja presidentin harkinnan mukaisesti”. Silloin tietysti joutuu kysymään, tarkoittaako se sitä mahdollisuutta, että olisi presidentti, joka ei pysty harkitsemaan, vai tarkoittaako se sitä, että ei presidentillä olisi minkäänlaista oma-aloitteista arvo- tai vaikutusvaltaa siihen, milloin hän haluaa tähän prosessiin puuttua.

Ajattelen niin, että käyttämäni kuvaukset kerovat siitä, ettei tällaista tarvitse säätää hallitusmuodossa ja perustuslaissa. Se on sitä elävää prosessia ja elävää elämää, joka tässä tarvitaan ja joka etenee tilanteen ja tarpeiden mukaisesti. Itse en osaisi pelätä presidenttiä niin paljon, olipa hän sitten kuka tahansa ja minkä puolueen edustaja ollut aikanaan tahansa, ettei hän siihen tehtävään kansan valitsemana voisi kypsästi, neutraa-

listi ja puolueiden yläpuolelle asettuen harkintaa käyttäen niin, että oikeassa kohdassa prosessiin pystyy tarttumaan.

Kun ottaa vielä huomioon edellisen sivun perusteluosassa olevan maininnan, että presidentti ei voisi siten nimittää pääministeriksi toista henkilöä eikä myöskään kieltäytyä nimittämästä eduskunnan valitsemaa pääministeriä, niin joutuu toteamaan näin maallikkojärjellä, että eduskunnan asema on aika lujasti kyllä tässä suhteessa tähän pykälään kirjoitettu, ja halusin vain sitä puheenvuorollani tukea.

Arvoisa puhemies! Eri asia minusta on se, liisääkö tämä parlamentarismia ja eduskunnan asemaa pääministerin vaalissa. Oikeusministeri Häkämies esittelypuheessaan eilen käytti sanontaa, että tämä uudistus on kypsän parlamentaarisen demokratian perustuslaki. Se on kauniisti sanottu ja täytyy toivoa, että se sellainen olisi. Mutta kun elisessäkin keskustelussa tuleva pääministerin valinta tässä talossa rinnastettiin puhemiesvaaliin, niin minun täytyy kyllä omalta osaltani tunnustaa sellainen monien vuosien varrella kypsynyt kyynisyys, että onko se eduskunnan valtaa, kun me valitsemme puhemiehen.

Minä olen itse tältä paikalta sen ennenkin sanonut, että ainakin minulle on joko omassa ryhmässä tai kahvilassa tai salin ulko-ovella aina ilmoitettu, kuka valitaan eduskunnan puhemieheksi, kuka valitaan ensimmäiseksi varapuhemieheksi ja kuka toiseksi varapuhemieheksi. Sen saattoi nähdä viime viikollakin, kun eduskunta kokoontui, täällä omilla silmillä, ketkä henkilöt olivat sonnustautuneet sitä varten, että heidät valitaan puhemiehiksi. Se tiedettiin, vaikka oli-kin kysymys vaalikauden viimeisistä valtiopäivistä. Se on sopimus, niin sanottu on sovittu-asia. Ei se lisää meidän tavallisten kansanedustajien valtaa. Eri asia on, tarvitseeko sitä lisääkään.

Mutta jos ajatellaan pääministerin tulevaa vaalia, niin tämä hallitusmuotouudistushan lisää muutaman puoluejohtajan ja muutaman eduskuntaryhmän johtajan valtaa. He sulkeutuvat kabinettiin keskustelemaan siitä, kuka on puhemies, ketkä ovat varapuhemiehiä, kuka olisi pääministerikandidaatti, joka presidentille esitellään. Kyllä minä sen tietysti kansanedustajana hyväksyn, että edustuksellinen demokratia näin toimii. Näin sen tietysti pitääkin toimia, ettei se voi olla villiä ja vapaata ja avointa äänestämistä. Mutta minusta olisi tärkeää, että me sanoisimme sen, että me lisäämme tässä har-

vain valtaa, oligarkiaa, emme parlamentin valtaa, emme 200 kansanedustajan valtaa, emme sillä tavalla demokratiaa lisää. (Ed. Dromberg: Sehän on kuitenkin demokratiaa!) Se on tietysti hyvä askel sikäli, että se siirtää presidentiltä, yhdeltä henkilöltä, tämän harkintavallan useammalle mutta ei kuitenkaan kovin monelle, ei koko eduskunnalle kuitenkaan tätä valtaa siirrä. (Ed. Dromberg: Se on meistä kiinni!) — Se on teistä kiinni.

Arvoisa puhemies! Lopuksi vielä murheella merkitseän reunahuomautuksen siitä, että presidentin valtaoikeuksien ja erikoisesti nimitysvalan osalta tässä minun mielestäni tapahtuu huono kehityssuunta, kun näyttää käyvän niin, että arkkipiispan ja piispojen nimitysoikeus siirtyy pois presidentiltä. Aikaisemmassa perustuslaissa se säädettiin niin, että presidentti nimitti ne virkamiehet, ne henkilöt, mikähän se sanonta nyt siellä tarkasti on, joiden nimittämisestä säädetään laissa. Kun kirkkolaissa säädettiin, että presidentti nimittää arkkipiispan ja piispat, niin näin on tapahtunut, ja olen käsittänyt, että tämä on ollut erikoisesti presidentti Ahtisaaren tahto, koska kehityssuuntahan oli kauan jo menossa toiseen suuntaan. Mutta hän sitten sen pysäytti ja halusi tämän näin hänellä säilyvän.

Nyt täällä on 126 §:ssä otsikko ”Nimittäminen valtion virkoihin”. Siinä ei puhuta enää mitään kirkon viroista, ja olen ymmärtänyt, että tämä uudistus merkitsee sitä, mitä tosin kirkossakin on paljon ajettu mutta mitä eivät kaikki kirkon piirit ole hyväksyneet, että nimitysvalta siirtyisi kirkolle. Toivoisin, että perustuslakivaliokunta tätäkin asiaa voisi vielä punnita, ennen kuin tämän muutoksen hyväksyy.

Ed. Saarinen: Arvoisa rouva puhemies! Varsinaisesti hallituksen esitykseen minulla ei ole huomauttamista. Hyvinä pidän siinä erityisesti sitä, että tavoitteena on myös uudistaa eduskunnan työskentelytapoja. Käsittelyrytmien nopeuttaminen ja selkiyttäminen on ihan järkevää ja tarpeellista. Esimerkiksi pitkät puhemaratonit ovat sellaisia, jotka omalta osaltaan, niin tärkeitä kuin ne meidän edustajien mielestä ovatkin, pismimmillään jollakin tavalla jopa murentavat eduskunnan arvovaltaa. Eivät tavalliset ihmiset ymmärrä sitä, että täällä käytetään samasta aiheesta kymmeniä, kenties 100—150 puheenvuoroa, ja sali on tyhjä. Se voisiko sanoa tavallisen kansan riveissä yhdistetään siihen, että täällä kaikissa kokouksissa äänestetään ja tehdään päätöksiä. Keskustelukokoukset ja päätöksenteko-

kokoukset menevät suloisesti ja somasti sekaisin kansalaisten mielissä.

Kun minulla ei ole varsinaiseen substanssiin lisäarvoa annettavaa, hallituksen esitys kelpaa ihan sellaisenaankin, toteaisin jotakin siitä, että kun me edustajat tiedämme kuitenkin, minkälaisia istuntoja täällä on, niin hieman ihmettelen, että me silloin tällöin sorrumme moralisoimaan näillä tapahtumilla, joita täällä tapahtuu. Käytän viimeksi kuluneen vuorokauden puhemaratonia pienenä esimerkkinä. Olkoonkin, että olen ed. Aittoniemen mukaan jäävi, kun puhun täällä omassa asiassani.

Kuulun nimittäin niiden kivitettävien syntisäkkien joukkoon, jotka sortuivat, kuunneltuaan kuusi tuntia täällä edustajakollegojen loistavia puheenvuoroja, illan myöhäisenä hetkenä sellaisen kansalaisjärjestön tilaisuuteen, joka jakaa yli tuhannelle sosiaali- ja terveysalan järjestölle avustuksia ja kerää rahaa kansalaisilta erilaisilla peliautomaateilla ja muun muassa korttipelillä. Me onnettomat tunarit sorruimme illan myöhäisinä, pimeinä hetkinä tuohon kadun toiselle puolelle pariksi tunniksi ikään kuin markkinoimaan ja kannattamaan mielestämme yleishyödyllistä ja hyvää asiaa, jossa leikkilanteilla tavallaan, niin ymmärsimme, toimimme Raha-automaattiyhdistyksen etujen mukaisesti. Siellä toimi muun muassa meidän upea kollegamme oppositiojohtaja Vihriälä isäntänä erinomaisella tavalla ja läsnä olleet olivat kovin tyytyväisiä. Eli kun yhteisymmärrystä on ollut perustuslaista, niin yhteisymmärrystä oli siitäkin, että olimme pari tuntia kadun toisella puolella.

Tänään olen sitten nöyrytynyt ja osoittanut suurta katumusta ja yrittänyt olla täällä kuuntelemassa jälleen tuntitolkulla näitä upeita puheenvuoroja samasta aiheesta, josta eilen aloitettiin kello 14. Enkä tee seuraavaa kysymystä tosissani, esitän sen vain retorisesti: Minkäköhänlaisten harrastusten parissa ovat nyt salista poissa olevat edustajat? Sillä ei nyt varmaan mitään julkisuusarvoa ole, tuskin he ovat ainakaan korttia pelaa-massa, varmaan ovat joissakin paremmissa tehtävissä.

Tänään esitän viimeisenä toiveena, että me, jotka edustamme kuitenkin asiantuntemusta siitä osin, että tiedämme, minkälaisia istuntoja täällä on, että on puheistuntoja ja päätöksentekois-tuntoja, emme lähtisi moralisoimaan toinen tois-tamme vastaan näillä asioilla. Ymmärrämme sen, että median pitää ankarilla markkinavoi-mien markkinoilla käydä kauppaa tämän kaltai-silla uutisilla, mutta jospa meillä riittäisi jollakin

tavalla kykyä ymmärtää myös, miten asiat oikein ovat.

Oikeusministeri Häkämies: Arvoisa puhemies! Näyttää siltä, että tästä asiasta pyydetty puheenvuoro on käytetty ja voin hyvällä syyllä yhtyä siihen näkemykseen, joka täällä aika monessa puheenvuorossa on toistettu, että eduskuntakeskustelusta on selkeästi käynyt ilmi se, että eduskunnalla on vakaa pyrkimys suuren yksimielisyyden vallitessa ratkaista tämä asia. Se on tietysti erinomainen viesti, koska vaikka esimerkiksi nykyisellä hallitusrintamalla kahden kolmasosan enemmistö varmaan seuraavassakin eduskunnassa on, niin valtiosääntö on asia, joka pitäisi pyrkiä ratkaisemaan mahdollisimman yksimielisesti, eikä olisi kansakunnalle eduksi, jos säädämme valtiosäännön esimerkiksi kahteen tai kolmeen ääneen perustuvalla kahden kolmasosan enemmistöllä.

Hyvä asia ja erinomainen asia oli myös se, että suurin oppositiopuolue erityisesti oli ihan viime päivien aikana omissa kannoissaan sillä tavalla liikkunut hallituksen suuntaan, että kun tätä keskustelua on kuunnellut ja erityisesti keskustan puheenjohtajan, kansanedustaja Ahon puheenvuoroa, niin uskon kyllä, että perustuslakivaliokunta hyvinkin yksimielisen mietinnön ja sitä kautta hallitusmuodon aikaan saa.

Minulle jäi tässä ihan loppuvaiheessa mieleen ed. Alarannan puheenvuoro sillä tavoin, kun hän luki hallituksen esityksen perusteluja. Mielestäni siinä oli myös oikeanlainen asenne perusteluja lukea. Maassa, jossa Suomen kaltaisesti on toimijoita monta, eduskunta, hallitus, presidentti, ei koskaan voida kirjata sellaista valtiosääntöä, ettei joku nokkela kansanedustaja kykenisi löytämään sieltä tilanteen, jota ei ehkä tarpeeksi yksityiskohtaisesti ole säädetty. Ed. Alarannan puheenvuorossa oli mielestäni ansiokasta se, että sen lähtökohta oli se, että hallituksen esitystä tai sen perusteluja ei ole kirjoitettu salaliittomielessä, vaan on vilpittömästi tarkoitettu sitä, mitä on kirjoitettu. Kun tällä asenteella tuota työtä tehdään myös perustuslakivaliokunnassa, niin uskon todella, että varsin suuren yksimielisyyden vallitessa ne meistä, jotka seuraavassakin eduskunnassa ovat, pääsevät tätä hallitusmuotoa hyväksymään.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Puhemiesneuvoston ehdotus hyväksytään ja asia lähetetään perustuslakivaliokuntaan.

2) Hallituksen esitys oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta

Ensimmäinen käsittely

Hallituksen esitys 33/1997 vp

Lakivaliokunnan mietintö 19/1997 vp

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on lakivaliokunnan mietintö n:o 19.

Keskustelu jatkuu:

Ed. Aittoniemi: Rouva puhemies! Yhdentoista vuoden käyttäyksen jälkeen sain ensimmäisen kerran paalupaikan, joten tämä on historiallinen tapahtuma.

Tämä hovioikeusprosessin uudistus, jonka käsittely viime perjantaina keskeytettiin, on suoraan jatkoa alioikeuden vastaavan prosessi uudistuksen jatkolle. Alioikeudessa sekä riita- että rikosasioissa on siirrytty uuteen järjestelmään, jonka keskeisiä tekijöitä ovat asioiden valmistelu ja pääkäsittely ja toisaalta selvä liikkuminen suullisen käsittelyn suuntaan. Kirjelmia ei enää sillä tavalla kuin aikaisemmin jaeta, vaan prosessi viedään etupäässä suullisesti eteenpäin ja läpi.

Tässä samassa yhteydessä on todettava vanhana poliisimiehenä myöskin se, että alioikeusprosessin uudistuksen yhteydessä poliisitutkintapöytäkirja menetti melkoisesti merkitystään. Sillä on lähinnä syyttäjän kädessä muistivihkon asema. Kaikki asiat käsitellään tietyllä tavalla suullisesti uudelleen todistajien lausumia myöten.

Näillä uudistuksilla on pyritty tietysti kansainväliseen malliin, mutta kun aina jotakin yhteiskuntapoliittistakin on haluttu esittää, on todettu, että tällä nopeutetaan, keskitetään oikeuskäsittelyä ja tehdään se halvemmaksi. Nopeuttamisen osalta en osaa sanoa oikein tällä hetkellä vielä mitään, mutta jo tässä vaiheessa on selvää, että niin alioikeudessa kuin hovioikeudessa suullisen prosessin lisääntyminen merkitsee kulujen kasvamista, ja siinä on suurena ongelmana myöskin sitten se, että varsinkin riitajutuissa tuollaiset keskituloiset ihmiset ja yleensä ihmiset, jotka itse maksavat oikeudenkäyntinsä, joutuvat kohtuuttomien kustannuksien kohteeksi. Tätä asiaa varmasti siellä oikeusministeriön ja valtioneuvostonkin suunnassa pohditaan ja seurailaan, miten tässä käy, ja ehkä sitten pyritään puuttumaan siihen, että ihmisten mahdollisuus

hakea tuomioistuimista oikeuttaan ei tiettyjen kansanosien, nimenomaan keskituloisten ihmisten osalta kokonaan romuttuisi, vaan että ihmisillä tuollainen oikeudenkäyntimahdollisuus olisi.

Lain käsittelyssä valiokunnassa, niin kuin täällä on aikaisemminkin viime viikolla todettu, keskeiseksi kohdaksi muodostui se kohta, onko tarpeen muutoksenhakulupamenettely hovioikeuteen valitettaessa alioikeuden päätöksistä vai ei. Meillä suomalaisessa oikeusperinteessä on ollut se tapa, kun on kolmiasteinen tuomioistuinjärjestelmä, että yhden kerran, toisin sanoen alioikeudesta hovioikeuteen saa valittaa ilman muutoksenhakulupaa ja sen jälkeen muutoksenhaku korkeimpaan oikeuteen on yleensä muutoksenhakuluvan takana. Jos sanon vielä sen, minkälaisissa asioissa muutoksenhakulupa olisi ollut tarpeen, toinen on taloudellinen peruste, toisin sanoen alle 20 000 markan taloudelliset menetykset; toisaalta rangaistuspuolella rajana oli sakkorangaistuksen ja vankeusrangaistuksen raja. Jos tällaisesta olisi ollut kysymys, muutoksenhakulupa olisi täytynyt hakea. Sen olisi ratkaissut hovioikeudessa kaksi hovioikeudenneuvosta sillä tavalla, että jos toinen hovioikeudenneuvoksista olisi muutoksenhakuluvan myöntämisen kannalla, niin silloin muutoksenhakulupa olisi annettu.

Lakivaliokunta mielestäni aivan viisaasti otti sen kannan, että oikeusperinnettä on suomalaisessa yhteiskunnassa kunnioitettava, koska tällainen muutoksenhakulupajärjestelmä olisi herättänyt kansalaisissa levottomuutta ja epäilyä siitä, että meillä oikeusperinteitä ei enää noudateta. Käytännössähän tässä ei kovin suurta hamaa olisi tietysti tullut, mutta ehkä on juuri niin, että nimitys muutoksenhakulupamenettely oli sellainen, että se vähän nosti karvoja pystyyn niin kansalaisten kuin kansanedustajien keskuudessa.

Valiokunta päätyi loppujen lopuksi siihen, että tällaista muutoksenhakulupamenettelyä ei oteta käyttöön, vaan edelleenkin oikeusperinteen mukaisesti jokaisella on kaikissa asioissa lupa yhden kerran valittaa ilman muutoksenhakulupaa, toisin sanoen alioikeudesta hovioikeuteen. Tämä oli aivan oikea ratkaisu.

Tosin tämä malli tiettyjen asioiden kohdalla kevensi sikäli hovioikeuskäsittelyä tämän prosessi uudistuksen myötä, niin että siellä kaksi hovioikeudenneuvosta ja kokenut esittelijä käsittelevät näitä vähämerkityksellisempiä juttuja, mutta siinä ei kuitenkaan ole mukana lupame-

nettelyä, ja se on kansalaisten kannalta tärkeää. Nimittäin on vielä niin, että on hyvin tärkeää paitsi että oikeusprosessi on oikeudenmukainen — ja sen täytyykin olla — se myöskin näyttää siltä ja kansalaisilla on mahdollisuus hakea asioissaan muutosta hovioikeuden suunnasta ja saada asioilleen oikeudenmukainen ratkaisu.

Hovioikeusprosessiuudistus, joka nyt on käsittelyssä, mielestäni on sellaisenaan hyvä. Lakivaliokunnan työ on ollut erinomaisen onnistunutta. Se on eri asia, kuinka paljon kustannukset nousevat hovioikeusprosessissa jne. Se on sitten toinen asia, tuommoinen prosessiekonominen kysymys, jota täytyy tarkastella toisella kertaa, mutta itse lain sisältö saatiin valiokunnassa erinomaisen hyvin kasaan ja yksimielisyyden merkeissä.

Täytyykin sanoa, että vaikka lakivaliokunnasta hyvin vähän puhutaan julkisen sanan palstoilla ja se on niin kuin sellainen suuritöinen hautautunut karhu tuolla jossakin neljännessä kerroksessa, niin tänä päivänä lakivaliokunta kyllä pystyy tekemään hyviä lakeja huonoistakin esityksistä, joista on ollut esimerkkejä, ja se on tärkeää. Toisin sanoen siellä ei niinkään politikoida, vaan pyritään tekemään mahdollisimman hyviä lakeja. Se on kai loppujen lopuksi tarkoitus. Tietysti puheenjohtaja ed. Laxille, jota minä aina vähän pommittelen politiikassa ja yritän moittia, tässä tapauksessa on annettava ihan tunnustus lakivaliokunnan puheenjohtajana.

Ed. Lapintie: Arvoisa rouva puhemies! Tämän hovioikeusuudistusmenettelyn tavoitteet sekä hallituksen esityksessä että nyt valiokunnan mietinnön jälkeen ovat sinänsä samat. Tarkoituksenahan on ollut uudistaa menneiltä ajoilta jäänteinä säilynyt kirjallinen hovioikeusmenettely niin, että se vastaisi alioikeusmenettelyä eli ihmisillä olisi edes jonkinlainen käsitys siitä, mitä heidän asialleen oikeudessa tapahtuu, eli noudatettaisiin periaatteita suullisesta, keskitetystä, välittömästä käsittelystä. Sen lisäksi selkeänä ongelmana on tietenkin ollut se, että Suomi ei ole voinut ilman varauksia ratifioida erinäisiä ihmisoikeussopimuksia, koska muut maat ovat katsooneet, että meidän oikeuskäsittelymme ei noudata ihmisoikeussopimuksia ja siten ei myöskään ole oikeudenkäynnin peruseriaatteiden mukainen.

Perustuslaissa, nykyisin voimassa olevassa ja vielä seuraavassakin, jota tänään on paljon käsitelty ja joka vuonna 2000 tulee voimaan, kansalaisille taataan reilun oikeudenkäynnin periaatteet. Tähän kuuluu käsittelyn julkisuus ja ihmisil-

le oikeus tulla kuulluiksi, oikeus saada päätös, joka on niin ymmärrettävä, että ihmiset sen itse ymmärtävät.

Sen lisäksi erittäin tärkeänä osana on oikeus hakea muutosta. Tätä oikeutta hakea muutosta oli hallituksen esityksessä rajoitettu. Siihen puutui aikanaan myös perustuslakivaliokunta, joka tosin muutamien korjausten jälkeen olisi ollut valmis hyväksymään sinänsä muutoksenhakulupajärjestelmän. Kuitenkin uskon, että nimenomaan julkisuudessa käyty keskustelu vaikutti siihen, että lakivaliokunnassa asia otettiin hyvin perusteelliseen tarkasteluun. Toki myös lakivaliokunnan kuulemat asiantuntijat olivat erittäin kriittisiä muutoksenhakuluvan suhteen. Nyt olemme päätyneet siihen hyvään lopputulokseen, että muutoksenhakulupa ei ole päätetty lähteä, vaan se on esityksestä poistettu. Tämä olisikin varmasti ollut ainoa tai ainakin se tärkeä asia, josta tässä salissa olisi keskusteltu ja ehkä jopa äänestetty, jos tänne olisimme tällaisen rajoituksen jättäneet.

Tämän jälkeen kun muutoksenhakulupa poistettiin, on muita ongelmia, jotka liittyvät hovioikeuteen valittamiseen, edelleen tänne jäänyt. Ehkä yksi suurimmista ongelmista on oikeudenkäyntikulut, jotka jo nyt ovat nousseet alioikeuksissa niin huomattaviksi, että meillä on väliinpuotajaryhmiä, jotka eivät kuulu maksuttoman oikeudenkäynnin piiriin eivätkä ole niin rikkaita, että pystyisivät itse oikeudenkäynnin maksamaan, eivätkä niin ovelia, että voivat kätkeä omaisuuttaan niin, että saavat maksuttoman oikeudenkäynnin sitä kautta.

Näiden ongelmien vuoksi tietenkin ratkaisua pitäisi etsiä. Lakivaliokunnan mietinnössä on keinona esitetty painopisteen siirtäminen kärjäoikeuksien käsittelyyn. Painopisteen siirtäminen kärjäoikeuksiin tarkoittaa tietenkin sitä, että kun kansalaiset saavat asiansa oikeuden käsiteltäväksi, olkoon kyse riita- tai rikosasioista, tärkeintä olisi, että he itse tuntevat, että heidän asiansa käsitellään huolellisesti: Tuomarit alioikeudessa nimenomaan paneutuvat siihen, ihmiset saavat tuoda sinne kaikki ne todistajat ja todisteet, joita haluavat esittää, ja oikeus myös kuulee ja ottaa vakavissaan näiden todistajien mielipiteen.

Ilmeisesti edelleenkin on ongelma, joka vaikuttaa siihen, että asioita hyvin paljon kansainvälisesti verrattuna meillä viedään eteenpäin hovioikeuteen. Se johtuu ilmeisesti siitä, että vieläkin kärjäoikeuksissa ei tuomioita kirjoiteta niin, että niistä kävisi ilmi, mitä on tarkoitettu.

Ilmeisesti suullinen käsittely kärjäoikeuksissa myös jää ihmisille hämäräksi. Juristit, jotka työksensä siellä juoksevat, ehkä ymmärtävät, mitä on tapahtunut, mutta tavallinen kansalainen, joka harvoin sinne joutuu, ei käsitä.

Tämä liittyy olennaisesti edelleen hovioikeusmenettelyn uudistukseen. Itse asiassa kaikkein suurin paine ja työtapojen edelleenkehittäminen siirtyy alioikeuksiin, joiden tulisi tehdä käsitteilystään ja päätöksistään niin selkeitä, että ihmiset eivät koe saaneensa väärää ratkaisua, vaan kokevat saaneensa oikeutta ja tyytyvät kärjäoikeuden päätökseen eivätkä lähde viemään juttua eteenpäin hovioikeuteen.

Lakivaliokunnan sinänsä muuten hyvään mietintöön sisältyy kyllä yksi minua huolestuttava lause, ja toivon todellakin, että ajattelemme samoin, vaikka teksti on vähän hämärä. Toivotavasti se ei sisällä mitään lakivaliokunnan enemmistön kätkeytyä salaperäisiä tarkoituksia. Eli viimeisenä ennen yksityiskohtaisia perusteluita puhutaan seurannasta ja todetaan pelkoja siitä, että uusi oikeudenkäyntimenettely ei kuitenkaan luontuisi suomalaisiin tuomioistuimiin ja hovioikeudet ruuhkautuvat. Sitten todetaan, ettei ruuhkien purkamista voida ratkaista turvautumalla lisäresursseihin. Näin varmaan onkin ihan realistista ajatella, ja toisaalta todetaan, että oikeudenkäynnin painopistettä on siirrettävä edelleen kärjäoikeuksiin.

Sen sijaan en ole samaa mieltä siitä, että olisi tulevaisuudessa, jos ruuhkia ilmenee, syytä uudelleen tutkia mahdollisuutta rajoittaa muutoksenhakua. Minun mielestäni missään tapauksessa ei enää pidä lähteä rajoittamaan muutoksenhakua. Se tie kerran on käyty läpi ja tuotu tänne eduskuntaan ja todettu, että me emme halua rajoituksia ensimmäisen ja toisen käsittelyn välille.

Sen vuoksi toivon, että systeemi lähtee sillä tavalla eteenpäin, että hovioikeudet hoitavat uudet velvoitteet suullisesta kuulustelusta ja suullisesta käsittelystä ja luopuvat kirjallisesta paperien pyörittelystä, ilman että aiheutuu sellaisia ruuhkia, jotka aiheuttavat lisäsäästöpainetta. Pelkästään tällaiset säästöpainat eivät voi olla perusteluna sille, että oikeusministeriö lähtisi uudelleen pohtimaan muutoksenhaun rajoitusta. Kyllä asiat myös silloin, kun puhutaan säästöistä ja rahoista, pitää laittaa tarkeysjärjestykseen. Samalle viivalle ei koskaan voi laittaa muutaman miljoonan markan säästöä ja toisaalta ihmisten mahdollisuutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja mahdollisuutta saada hakea muutos-

ta epäoikeudenmukaiseksi kokemaansa kärjä-oikeusratkaisuun.

Ed. M. P o h j o l a : Arvoisa puhemies! Lakivaliokunta on kiireellisesti työstänyt hallituksen esityksen hovioikeuksien oikeudenkäyntimenettelyn uudistamiseksi. Merkitykseltään kysymyksessä on historiallinen uudistus, jossa hovioikeudet siirtyisivät uudenlaiseen eurooppalaiseen prosessiin. Tämä uudistus on sekä kiireellinen että välttämätön lähinnä kahdesta syystä. Ensinnäkin alioikeuksissa on jo, kuten täällä on useasti todettu, sekä riita- että rikosoikeudenkäyntimenettelyn osalta siirrytty uuteen oikeudenkäyntijärjestelmään, joten on välttämätöntä, että myös hovioikeuksissa oikeutta käydään saman menettelyn pohjalta. Toiseksi Suomessa on tämän lain voimaantulon myötä mahdollisuus peruuttaa Euroopan ihmisoikeussopimukseen tekemänsä varauma, joka koskee asianosaisen oikeutta suulliseen käsittelyyn. Uudistuksen jälkeen myös hovioikeuksissa oikeudenkäyntimenettely olisi pääosin suullista, keskitettyä ja välitöntä.

Hallituksen tavoite on hyvä, mutta mennäänkö tässä uudistuksessa äärimmäisyydestä toiseen? Toisin sanoen kun hovioikeusmenettely aikaisemmin on ollut lähes yksinomaan kirjallista, ajaudutaanko nyt tilanteeseen, jossa pääsääntöisesti oikeudenkäynti on suullista, kun todistajat kuullaan uudestaan? Tulevatko oikeudenkäynnit hovioikeudessa pitkittymään ja ruuhkautumaan, tulevako kustannukset räjähtämään pilviin? Aihetta tämantapaisiin uhkakuihin antavat mielestäni seuraavat seikat:

1) Hallitus oli suunnitellut esityksensä perälaudaksi muutoksenhakulupajärjestelmän, jonka tarkoituksena oli estää vähäpätöisten taikka muutoin ratkaisultaan oikeiden asioiden uudelleen käsittely hovioikeudessa. Perustuslakivaliokunta ja lakivaliokunta kuitenkin katsoivat, ettei muutoksenhakulupajärjestelmä vaikeuksista sovi suomalaiseen oikeusperinteeseen. Tämä merkitsee, että kaikissa jutuissa käytännöllisesti katsoen koko laajuudessaan päästään hakemaan muutosta hovioikeuteen.

2) Hallituksen tavoitteena on tuomioistuintoiminnan kehittämässä painopisteen siirtäminen kärjäoikeuksiin. Hallitus uskoo, että kansalaiset tyytyisivät paremmin kuin aikaisemmin kärjäoikeuksien tuomioihin ennen kaikkea sen vuoksi, että tuomiot ovat nykyisin entistä paremmin perusteltuja.

Hallituksen tavoite on hyvä. Minä kuitenkin pelkään, että kansan oikeuskäyttämisen

muuttaminen tapahtuu hyvin hitaasti. Maan tapanaan on ollut hakea muutosta hovista. Suomalainenhan ei usko, ennen kuin on katsonut asian loppuun saakka vaikka kahdesti tai kolmesti.

3) Kun perälauta muutoksenhakulupajärjestelmän muodossa on poistettu, on erityisen ongelmalliseksi nouseva todistajien kuuleminen uudelleen hovioikeudessa. Asianajaja osaa aina perustella sen, minkä vuoksi todistajan kuuleminen on uudestaan tarpeellista. Tämä tulee tai tulee johtamaan siihen, että hovioikeuksien pääkäsittelyistunnot tulevat kestämaan hyvin pitkään. Ongelma on myös se, että todistajat eivät enää useitten kuukausien tai jopa vuosien kuluttua siitä, kun tapahtuma on sattunut, muista asioita samalla tavalla. Prosessin kestäessä myös todistajien mielikuvat ovat saattaneet muuttua. Toisin sanoen on todennäköistä, etteivät todistajan kertomukset ole enää luotettavuudeltaan entisen kaltaisia.

Kun muutoksenhakulupajärjestelmä hallituksen esityksestä poistettiin, olisi hallituksen esitystä tullut mielestäni lakivaliokunnassa muuttaa siten, ettei alioikeuden tekemää näytön arviointia koskevaan ratkaisuun enää saisi hakea muutosta hovioikeudessa. Tämä rajoitus on toteutettu useissa maissa, muun muassa Isossa-Britanniassa. Tämä olisi selkeyttänyt merkittävästi oikeudenkäyntiä muutoksenhakutuomioistuimessa.

Pitkäkestoiset suulliset pääkäsittelyt tulevat vaatimaan syyttäjiltä lisää resursseja. Tätä ei ole lainkaan huomioitu tässä esityksessä. Erityisen ongelmallinen tilanne tulee olemaan Helsingissä. Syyttäjät, jotka ovat syyttäneet kärjäoikeudessa, joutuvat nyt olemaan mukana hovioikeuden pääkäsittelyssä. Miten aika riittää molempiin tuomioistuimiin? Miten työtehtävät järjestetään silloin, kun syyttäjä on sidottu hovioikeuteen? Lisäresurssejahan ei ole esitetty.

Arvoisa puhemies! Kansalaisten kannalta on erityisen huolestuttavaa oikeudenkäyntikulujen räjähdysmäinen kasvu. Tähän muun muassa ed. Lapintie viittasi. Vuonna 1993 tapahtuneen alioikeusuudistuksen jälkeen nämä kustannukset ovat todella räjähtäneet. Riita-asioiden oikeudenkäyntikulut ovat nousseet keskimäärin 65 prosenttia vuosikymmenen alusta. Pääsyyinä kustannusten nousuun on juttujen käsittelyn venyminen, mikä on nostanut asianajajien ja asiamiesten palkkioita. Asianajajat joutuvat tekemään saman tyyppisen jutun eteen paljon enemmän työtä kuin ennen vuotta 1993. Voidaankin

perustellusti todeta, että alioikeusuudistus on lisännyt kohtuuttomasti oikeudenkäyntikuluja ja heikentänyt keskiluokkaisten kansalaisten oikeusturvaa. Heillä ei ole mahdollisuutta maksuttomaan oikeudenkäyntiin. Rikkaat sitä taas eivät tarvitse. Mitä todennäköisintä on, että näin tulee käymään myös hovioikeuksissa.

Vaikka hallituksen esitys hovioikeusuudistukseksi on välttämätön ja kiireellinen, edellyttävät mainitsemani seikat oikeudenkäyntiudistuksen huolellista seuraamista. Jos epäkohtia ilmenee, kuten edellä olevan perusteella pelkään, tulee hallituksen kiireellisesti ryhtyä toimenpiteisiin niiden korjaamiseksi.

Ed. J ä ä t t e e n m ä k i : Arvoisa rouva puhemies! Näin valiokunnan ulkopuolisenä haluan myös osallistua tähän keskusteluun ja lausua lakivaliokunnalle kiitokset siitä, että se on tehnyt todella hyvää ja perusteellista työtä ja hylännyt yksimielisesti hallituksen kaavailut rajoittaa kansalaisen oikeusturvaa.

Kuten täällä on jo edellisissä puheenvuoroissa todettu, lakivaliokunta käsittelee paljon kansalaisille tärkeitä hallituksen esityksiä, joista ei kovinkaan usein täällä keskustella, ei niin paljon kuin pitäisi, koska ne koskettavat nimenomaan tavallista kansalaista.

Valiokunta on todennut ykskantaan ja yksimielisesti, että pykäliin ei sisällytetä muutoksenhakulupajärjestelmää eikä mitään muutakaan sitä vastaavaa säännöstöä. Kaikista asioista pääsee valittamaan suoraan hovioikeuteen ja kaikki asiat tutkitaan yhtenäisessä menettelyssä niin kuin nykyisinkin. Lakivaliokunnan linjaratkaisu on oikea. Yksi oikeusvaltion perusperiaate on muutoksenhakuoikeus. Periaate on vain vahvistunut muutama vuosi sitten voimaantulleessa perusoikeusuudistuksessa ja viime joulukuussa voimaantulleessa hallintolain uudistuksessa.

Kansalaisille on, kuten ed. Lapintie totesi, perusoikeusuudistuksen yhteydessä turvattu nimenomaan oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta. Näitä demokratian yhteiskunnan kulmakiviä ei saa kaventaa eikä valiokunta eikä varmasti myöskään eduskunta tule nyt näin tekemään, koska valiokunta on ollut yksimielinen asiasta.

Perustuslakivaliokunta arvioi, ettei muutoksenhakulupajärjestelmän noudattaminen jo hovioikeusasteessa sovi aivan vaikeuksista suomalaisen oikeusperinteeseen. Mutta myös käytännön syyt puoltavat täydellisen muutoksenhaun järjestämistä käräjäoikeuden ja hovioikeuden

välillä. Käräjäoikeutemme toimivat yhden tuomarin tuomarinistuimena pääsääntöisesti ja merkittävän osan jutuista istuvat edelleen auskultantit harjoittelutyönä. Tilastojen mukaan eräissä käräjäoikeuksissa yli puoletkin rikosjutuista istutetaan edelleen auskultanteilla. Tällaisessa järjestelmässä ei voida siirtyä rajoitettuun muutoksenhakukeinoon oikeusvarmuuden siitä kärsimättä.

Jos ratkaisu olisi ollut toinen, näen, että se olisi lisännyt kansalaisten eriarvoisuutta. Toiset olisivat saaneet täysimääräisesti tutkittua ja punnittua oikeutta, ja sitten olisi jäänyt osa, joka olisi saanut vain ehkäpä todennäköistä oikeutta. Kun tätä kielteistä päätöstä ei olisi edes tarvinnut esityksen mukaan perustella, olisi tämä ollut edelleen omiaan heikentämään kansalaisten luottamusta oikeuslaitokseen.

Haluan lainata korkeimman hallinto-oikeuden presidenttiä Pekka Hallbergia, kun hän viime asianajajapäivillä korosti, että päätösten perusteleminen on tärkeää. Hän totesi, että ellei kansalaisilla ole oikeutta tai mahdollisuutta saada käyttöönsä tuomioistuinten selkokieliä ja perusteltuja tuomioita, alamme olla tilanteessa, joka muistuttaa tuomarivaltiota. Menettelyjen pitää siis olla avoimia ja riittävän yksinkertaisia. Ne eivät saa eksyä liian teknisiksi ja asiantuntijakeskeisiksi.

Mielestäni on aivan oikein, että oikeusministeriö on nyt kiinnittänyt huomiota myös päätösten perusteluun. Tuomareiden kouluttamiseen tältä osalta ollaan kiinnittämässä huomiota. Se on minusta hyvä asia. Päätökset tulee todella perustella, koska se on yksi oikeusturvan tae.

Minua on hieman ihmetyttänyt, miksi tämä esitys annettiin, koska perusteena ei ainakaan tällä hetkellä voida pitää sitä, että hovioikeuksissa olisi jutturuuhkia. Jutturuuhkat on saatu purettua, kuten oikeusministeri Håkämies on täällä todennut. Siitä voi lausua kiitokset kaikille hovioikeuksille ja niille tuomioistuimille, joissa jutturuuhkat on purettu ja töitä on kovasti tehty.

Oikeusturvaa parantaa se ja oikeusturvaan kuuluu se, että kansalainen saa kohtuullisessa ajassa päätöksen asiaansa. Paremminkin ongelmaksi on nyt muodostunut se, ettei kansalaisella ole varaa käydä oikeutta alioikeudessaan. Tähän ed. M. Pohjola jo kiinnittikin huomiota. Oikeudenkäyntikulut kalliina asianajopalkkioineen ovat tulleet monta kertaa kohtuuttoman suuriksi tavallisille kansalaisille.

Oikeudenkäynnin kehittämistä tulee aina ensisijaisesti arvioida yksilön oikeusturvakysymyk-

senä. Ensisijainen ja ainoa lähtökohta ei saa olla yksipuolinen viranomaisnäkökulma. Onneksi valiokunta on kiinnittänyt nimenomaan tähän kansalaisen oikeusturvan näkökulmaan huomiota.

Sitten lopuksi haluan todeta, että hallituksen esityshän perustuu vuoden 89 hovioikeustuomion mietintöön. Esityksen valmistelua ei siis ole aloitettu edellisessä hallituksessa, kuten mainittiin viime keskustelussa, kun tästä edellisellä kerralla keskusteltiin, mutta toki sillä, minkälaisia esityksiä jokin toimikunta antaa, ei aina niin suurta merkitystä ole, koska toki esitykset muuttuvat ministeriössä ja sitten lopulliset päätökset tehdään täällä eduskunnassa.

Oikeusministeri H ä k ä m i e s : Arvoisa puhemies! Ehkä ed. Jäätteenmäen puheenvuorossa liikaakin korostettiin niitä eroja, jotka ovat hallituksen alkuperäisen esityksen ja lakivaliokunnan valitseman linjan välillä. Myönnän kyllä, että sana "muutoksenhakulupa" ei hallituksen esityksen osalta varmasti ollut onnistunut, koska se itse asiassa antoi väärän kuvan siitä, mikä tuon järjestelmän sisältö asiallisesti olisi ollut.

Nyhtämällä lakivaliokunta muutoksen tehdessään kuitenkin tavallaan valitsi kaksi eri linjaa ja tavallaan vielä radikalisoi sitä, mitä hallitus oli esittänyt, ja sitä voidaan ihan hyvin perustein puoltaa ja valiokuntaa kiittää. Mutta, ed. Jäätteenmäki, hieman enemmän rehellisyyttä. Te olette oikeusministerinä vuonna 94 muistaakseni ja sanoitte, että esitys pohjautuu mietintöön, joka on annettu 89. Tätä on valmisteltu teidän aikananne. Te olette 11 kuukautta oikeusministerinä. Teillä oli 11 kuukautta aikaa pysäyttää tämän asian valmistelu siltä periaatteelliselta pohjalta, jolta hallitus sen antoi. Se ei ole perusratkaisultaan tippaakaan muuttunut.

Voi olla hyvinkin, niin kuin sanoin, että tähän muutokseen on ollut perustellut syyt. Mutta semmoinen henkilö, joka on 90-luvulla ollut oikeusministeri, on aivan väärä henkilö täällä todistamaan ja hurskastelemaan tuolla tavoin kuin te äsken teitte.

Ed. M. P o h j o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Puuttumatta sen enempiä ed. Jäätteenmäen mielipiteisiin haluaisin oikaista kaksi seikkaa.

Toinen on se, että hovioikeuden auskultantit eli siis tuomioistuinharjoittelijat istuisivat Suomessa puolet jutuista. Tämä ei pidä paikkaansa. Jos ajattelee Helsingin kärjäoikeutta, jonka hy-

vin tunnen, niin se on murto-osa, jonka auskultantit siellä istuvat, ja lisäksi he istuvat ainoastaan vähäisiä asioita. Pääasiassa he tekevät rangaistumääräyksiä sekä arkistotöitä ja tämän tapaisia töitä ja sitten istuvat loppujen lopuksi aika vähän päiviä, joten minusta he eivät muodosta oikeusturvavaaraa. Toki on oikein, että heidän tekemistään päätöksistä voidaan hakea muutosta. Siitä olen samaa mieltä.

Toiseksi toteaisin, että vaikka niin sanottuja yhden tuomarin juttuja istutaan tässä maassa eniten, niin tuomarilla on kuitenkin useimmiten lautakunta mukana. Vaikeissa riita- ja rikosasioissa voidaan käyttää vahvennettua kokoonpanoa, niin kuin käytetäänkin, joten tästä ei uhkaa muodostu.

Ed. J ä ä t t e e n m ä k i (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. M. Pohjolalle haluaisin todeta, että varmaan Helsingin kärjäoikeudessa onkin tilanne näin. Puheessani totesinkin, että tilastojen mukaan eräissä kärjäoikeuksissa ... (Ed. M. Pohjola: Eräissä pienissä kärjäoikeuksissa!) — En tiedä, mitä nämä ovat, mutta tilastoista tämän olen ottanut ja tämä on tutkimuksissa myös todettu. Varmaan on erilaisia kärjäoikeuksia. Toisissa istuvat auskultantit enemmän ja toisissa vähemmän. Näen aivan samoin kuin ed. M. Pohjola, että silloin, kun kuitenkin on harjoittelijasta kysymys, on oikeusturvan kannalta erinomainen asia, että siitä voidaan valittaa, kuten muissakin jutuissa.

Hallituksen esityksen perusteluissa ja myös valiokunnan mietinnössä todetaan, että esitys perustuu hovioikeustuomion mietintöön. Toki tätä varmasti on silloin mietitty, mutta esitystä ei ole annettu ennen kuin jokin aika sitten. Tietysti voisi sanoa, että vuoden 89 toimikunnan mietintö on siltä osin vanhentunut myös, että silloin ei ollut perusoikeusuudistus vielä astunut voimaan. Sehän tuli vasta muutama vuosi sitten.

Ed. V ä h ä n ä k k i : Arvoisa puhemies! Lakivaliokunta sai lakiesityksen käsiteltäväkseen huhtikuun puolessa välissä viime vuonna, ja vasta tässä vaiheessa se on täällä isossa salissa. Se johtui siitä, muistelen näin, että kun saimme perustuslakivaliokunnan lausunnon asiasta, niin voimakkaammin heräsi kysymys siitä, toteuttaako tämä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Nimenomaan termi "muutoksenhakulupajärjestelmä" vei ajatukset siihen suuntaan, että katsottiin aiheelliseksi tehdä aika lailla radikaalisia muutoksia. Kun täällä on ed. Jäätteenmäkeä pu-

heenvuorossa jos toisessakin hieman moitiskeltu, niin olisin kyllä omalta kohdaltani, en lakivaliokunnan antamin valtuuksin, kiittänyt siitä erivästä mielipiteestä perustuslakivaliokunnassa, jossa hän toteaa, että hänen mielestään oikeudenmukainen oikeudenkäynti ei toteudu hallituksen esityksen pohjalta ja ehdotus olisi vaatinut sen vuoksi perustuslain käsittelyjärjestystä. Perustuslakivaliokunta ei tähän mennyt, mutta lakivaliokunnassa vahvistui kuukausien myötä käsitys, että jossakin toisessa muodossa kuin hallituksen esittämässä nimenomaan oikeudenkäymiskaaren muutos tulee saada aikaan.

Mehän saavutimme paljon. Hovioikeuteen tulee suullinen, välitön ja keskitetty järjestelmä. Edelleen lakivaliokunnan laatima, korostan lakivaliokunnan laatima, oikeudenkäymiskaaren muutospykälä turvaa vapaan valitusoikeuden, joka liittyy elimellisesti meidän oikeusperinteesemme. Vaikka otsikko olisi hallitusmuotokeskustelusta muutettu, niin joka tapauksessa yleinen mielipide olisi pitänyt asiaa sellaisena, että Suomessa ei voi valittaa kaikista asioista edes yhteen tuomioistuimeen.

Olemme siis tehneet aika lailla pitkän harppauksen kohti meitä vanhempien sivistysmaiden oikeusjärjestelmiä. Niin kuin varsin hyvin tiedetään ja totesin jo hallitusmuotokeskustelussa, Suomen oikeusjärjestelmä oli alkujaan erinomaisen hyvä, kun käräjäkivillä vapaat miehet menivät tuomitsemaan ja oikeuskäsitykset lähtivät kansasta itsestään. Mutta myöhemmin Ruotsin kuninkaan ja Venäjän tsaarin vaikutuksesta tuli ultimaatumia ja manifestia ja ukaasia. Meillä on ollut aika vahva byrokratia ja keskushallinnon johtama oikeusjärjestelmä, kun sen sijaan Ranskan suuren vallankumouksen jälkeen valistusfilosofit toivat esiin näemyksen, että oikeuskäsitysten pitää lähteä kansasta. Nyt me olemme aika lailla samoilla linjoilla kuin Ranska, Saksa ja Itävalta, muutama esimerkin mainitakseni.

Lain muokkaaminen oli aika lailla pitkä vääntö, niin kuin meidän mietinnössämmekin todetaan. Monenlaisia korjausesityksiä tuli ja hyvin monelta taholta. Olin havaitsevinani selkeästi, että johonkin korjausesitykseen liittyi aika vahva muutosvastarinta eli ne tahot, joita laki tulisi kiinteästi koskemaan, ajoivat voimakkaasti tiettyyn suuntaan. Meillä oli laaja asiantuntijakirjo: tiedemiehiä, tuomioistuinten edustajia, ja kyllä monen tahon esityksessä oli myös astian maku ja liialliseen tieteellisyteen meneminenkin haittasi valiokunnan työtä, kunnes sitten löytyi ratkaisu,

jota ehdotetaan oikeudenkäymiskaaren osalta eduskunnalle hyväksyttäväksi.

Täällä on jo ansiokkaita puheenvuoroja käyty lähtien valiokunnan puheenjohtajan ed. Laxin viime perjantaisesta puheenvuorosta. Olin tässä todennut niin kuin ed. M. Pohjola ja joku muukin täällä tänään on todennut, että oikeudenkäyntikulut ovat todellakin rajusti nousseet. Yhtenä perimmäisenä syynä on juuri se, että oikeudenkäynti monipuolistuu suullisine menettelyineen nyt myös hovioikeudessa.

Varmasti yksi perusta kulujen nousuun ovat erilaiset oikeudenkäyntiavustajat asianajajasta lakitoimistosta käsin toimiviin juristeihin ja myös maallikkoavustajiin saakka. Perustellusti tietysti nämä oikeudenkäyntiavustajat viittaavat uuden tyyppisiin esiintymisiin, asian esivalmisteluun ja muuta. Mutta kyllä minä uskoisin, että ajan oloon varsinkin, kun tiedän, että oikeusministeriö on asettanut erityisen työryhmän, joka kustannuspuolta setvi lähinnä kai maksuttoman oikeudenkäynnin ja yleisen oikeusavustajan puolella, niin siellä ehkä tehtävät ohjeet sävyttyvät myös yksityisiin oikeudenkäyntiavustajiin.

Tässä on mittava haaste nimenomaan oikeudenkäyntiavustajille, ettei vähäisessääkään määrässä pyritä yllyttämään päämiestä hakemaan muutosta niissä asioissa, joissa asiantuntija näkee sen jo alioikeuden päätöksen perusteella turhana.

Yksi asia, mikä varsinkin hovioikeuskäsittelyä vähentäisi, olisi se, että meillä vähitellen päästäisiin irti siitä kansaan juurtuneesta näkemyksestä, että alioikeus, tänä päivänä käräjäoikeus, päättää asiasta siten, mikä tuntuisi olevan oikein, ja sitten tietysti ajatellaan, että vasta hovioikeudessa saadaan totuus esille. Tämä on nimenomaan väärä käsitys ja se pitäisi juuria ihmisten näkemyksistä, semminkin kun käräjäoikeusuu-
distuksen jälkeen alioikeuksien päätökset ovat yhä perustellumpia ja näkee, että asioita on tutkittu laajemmin kuin ennen. Minusta myös se seikka kansanomaistaa ja nostaa hovioikeuksien arvoa, että ne pitävät hovioikeuskäräjiä muilla paikkakunnilla kuin varsinaisissa hovioikeuskaupungeissa. Näitä pitäisi suosia, ja uskon, että tuskin sellaista kuntaa tästä maasta löytyy, jolla ei olisi valtuustosaleja. Kunnat varmasti tulevat vastaan istuntopaikkoja etsittäessä.

Ed. L a x : Arvoisa rouva puhemies, fru talman! Sävy tämän päivän keskustelussa on ollut varsin sopuisa ja poikkeaa jossain määrin siitä, missä hengessä keskustelua käytiin, kun tämä

ensimmäinen käsittely aloitettiin viime perjantaina. Ulkopuolinen kuuntelija on saattanut jäädä sellaiseen käsitykseen kenties erityisesti oikeusministerin käyttämien puheenvuorojen jälkeen, että kysymys on ollut arvovallassa, että on ollut jopa väkeviä jännitteitä oikeusministeriön ja lakivaliokunnan välillä. Pyysin tämän puheenvuoron itse asiassa vain torjuakseni kaikki tällaiset täysin virheelliset mielikuvat, jotka kieltämättä ovat voineet syntyä viime perjantaisen keskustelun perusteella.

En toista, mitä jo valiokunnan mietinnön esittelypuheenvuorossani totesin. Muistutan vain siitä, että kysymyksessä on ollut varsin monimutkainen ja lainsäädäntöteknisesti todella hankala työ. Lakivaliokunnan kuulemisprosessi itse asiassa käynnisti pitkän prosessin, jossa vuorovaikutussuhteessa asiantuntijoiden, ministeriön ja valiokunnan välillä haettiin ratkaisuja. Koko tätä prosessia itse asiassa leimasi minun mielestäni varsin hyvä yhteistyö, hyvä yhteisymmärrys ja eri osapuolten halu kuunnella toisiaan ja sisäistää toisten argumentteja.

Lähtökohtana tälle sovelle oli itse asiassa se, että oikeusministeriö ilmoitti kohta sen jälkeen, kun perustuslakivaliokunta oli lausuntonsa lakivaliokunnalle antanut, että jos valituslupajärjestelmä osoittautuu mahdottomaksi, niin tuki ministeriö luopuu tästä ajatuksesta, ja kehotti meitä hakemaan muita ratkaisuja.

Niin kuin esittelypuheenvuorossani totesin, yksi keskeinen tavoite tämän ja eräiden muiden prosessioikeudellisten uudistusten yhteydessä on ollut, että vähemmän turhia valituksia tulisi ylempään oikeusasteeseen ja että näyttökysymykset pääasiassa voitaisiin ratkaista alioikeudessa.

Totesin myös, että nyt toteutetut uudistukset lainsäädännössä luovat puitteet, mutta jotta tähän tavoitteeseen päästään, se edellyttää kulttuurimuutoksen läpiviemistä, joka on olennaisesti kiinni meidän tuomarikunnastamme, syyttäjäkunnastamme ja asianajajakunnastamme. (Ed. Aittoniemi: Lakimieskunnasta!) — Niin, lakimieskunnasta, yhdellä sanalla, aivan oikein, ed. Aittoniemi.

Varmemman vakuudeksi valiokunta mietinnössään toteaaakin ja nimenomaan ottaen vaarin sen luonnollisen lähtökohdan, jota oikeusministerin taholta on korotettu, että täytyy tulla toimeen suurin piirtein nykyisillä resursseilla. Tästä lähtien valiokunta on kirjannut mietintöönsä ja haluan nyt varmemman vakuudeksi toistaa eduskunnan pöytäkirjaan nämä sanat, jotka on kir-

joitettu sen varalta, että tämä kulttuurimuutos ei onnistuisi: ”Mikäli uusi oikeudenkäyntimenettely ei kuitenkaan luonnu suomalaisissa tuomioistuimissa ja hovioikeudet ruuhkautuvat, ei ruuhkien purkamista voida ratkaista turvautumalla lisäresursseihin hovioikeuksissa. Oikeudenkäynnin painopisteen siirtymistä käräjäoikeuksiin on tuettava. Lisäksi on syytä tutkia uudelleen mahdollisuudet rajoittaa muutoksenhakua.” Mietinnössä todetaan vielä, että ”useissa maissa on rajoitettu asianosaisten oikeutta hakea muutosta tuomioistuimen tekemään näytön arviointia koskevaan ratkaisuun” — asia, johon monessa puheenvuorossa on kiinnitetty huomiota ja joka ajatus ei siis suinkaan ole vieras lakivaliokunnalle, jos on niin, että meidän lakimieskuntamme ei onnistu tätä hyvin tärkeätä kulttuurimuutosta toteuttamaan.

Fru talman! Detta mycket krävande lagstiftningsarbete har präglats av samförstånd, av harmoni och vilja mellan de olika parterna att lyssna till varandra och ta till sig varandras argument. Jag hoppas och jag tror att slutresultatet är gott och skall fungera som en bas för en nödvändig kulturreform, en kulturförändring inom vårt rättsväsende, som skall befästa Finlands ställning som en rättsstat bland de övriga västerländska demokratierna.

Ed. P a r t a n e n : Arvoisa puhemies! Minä käsittelisin tätä kysymystä lähinnä näytön arvioinnin ja valiokunnan uuden ehdotuksen pohjalta tai oikeastaan esimerkin pohjalta. Minä luulen, että tähän oikeastaan nyt salissa olevista asiantuntijana voisi vastata, jos kerkiän kuunnella, sitten kun se hetki tulee, ed. Aittoniemi. Hän näitä on peukaloinut ja ollut vähän kohteena ja esittelijänäkin itse aikanaan.

Olen läheisesti muutaman vuoden ajan seurannut erään X:n tapausta Keski-Suomesta, Äänekoskelta, ja olen ymmärtänyt niin, että oikeuden kaaret ja yksilön oikeusturvan kaaret ovat hyvin pahasti ristissä tätä kyseistä tapausta lähestyttäessä. Otan esille vähän tyyliä julkisesti tämän asian, alatyylin tai ylättyliin.

Tapaus X on käynyt asiapohjalta koko mahdollisen valitusprosessin läpi ja osittain jo toista kertaakin käyttäen myöskin edustajia välitysmiehenä siinä, että oikeusasiamiehiä myöten olisi asioita otettu uudestaan tarkastukselle. Viimeksi olen kierrättänyt paperit ministeriön kautta, ja vastaus on suurin piirtein samanlainen ollut.

Kysymys on hyvin yksinkertainen: Alioikeu-

nessa aikana, kun asiaa on käsitelty, on asiaan liittyviä oleellisia asiakirjoja jätetty toimittamatta alioikeuden käsittelyyn. Avustajatuomarin toimesta asiat ovat olleet kyllä esillä, ja asianosaista, jota piti puolustaa, jätän sanomatta, että huijattiin, mutta johdettiin harhaan. Niitä asiakirjoja, joiden olisi pitänyt alioikeudessa olla, ei koskaan saatettu sinne, että tuomion oikeudenmukaisuus olisi mennyt niin kuin sen kansalaisen oikeustajun mukaan olisi pitänyt mennä. Myöhemminhän näitä ei sitten otettu käsittelyyn ollenkaan hovioikeudessa, kun niitä ei ollut alioikeudessa esitetty. Prosessi menee niin kuin se menee.

Tätä kysyn nyt, kun en ole pykälänikkari, muuttaako tämä ehdotettu malli käyttäytymistä tällaisessa tapauksessa, ja voiko näitä vanhoja, jo koko oikeuden kierroksen käyneitä asioita ottaa uudestaan käsittelyyn tämän jälkeen. Nimittäin vääryys on kiistatta tapahtunut, ja olkoon se sitten hallinnollinen taikka tämän järjestelmän mukanaan tuoma tai sitten asiaa ajaneen tuomarin typeryyttä, niin kuitenkin se, joka on kohteena ollut, on kärsinyt tässä suuren vääryyden. Sen oikaiseminen vanhan käytännön mukaan ei ole ollut mitenkään mahdollista muuten kuin aloittamalla prosessi uudestaan alioikeudessa. Sitten tämä sama on uudestaan edessä. Kyllä näille tavallisen pulliaisen oikeudenkäynneille tulee hintaa tässä menettelyjärjestelmässä.

Tähän minä kysyisin, avaako tämä yhtään. Jos olisi hovioikeudessa ollut suullinen menettely aikanaan, niin ehkä tässäkin asiassa ei olisi tarvinnut edes korkeimpaan oikeuteen valitustietä enää käyttää. Jos olisi ollut tällainen menettelytapa, maallikkokin olisi osannut tuoda asiansa oikealla tavalla esille ja oikeita asioita ja olisi virkakunta joutunut joka tapauksessa hakemaan ainakin syytekirjelmän pohjalta oikeita asiakirjoja päätöksen pohjaksi. Kun en ole mikään lakimikkari, kysyn vielä, voidaanko näitä vanhoja asioita tämän uudistuksen jälkeen nostaa esille. Näistähän on kertynyt tämä pino oikeuden kiertoon, eri portaitten kiertoon.

Kun vähän tuskastuneena on seurannut tätä hommaa ja kun ei mikään liikahta puhumalla eikä papereita pyörittämällä, ei heilahda mihinkään, niin ihan olisi pieni ehdotus ministeriölle tutkittavaksi. Kun meillä on rahoituspuolella silti tapahtunut hirveitä huijaamisia, niin on olemassa tarkastusjaosto. Nämähän ovat jälkijätöisiä, mutta miltä oikeusoppineista tuntuisi, jos oikeuden puolella olisi myöskin ministeriön alaisuudessa riippumaton oikeuden päätösten tar-

kastusjaosto, joka ainakin kohtuullisen määrän vuosittain tutkisi näitä kysymyksiä. Silloin ihmiset yhteiskunnassa, jotka ovat kokeneet tuleensa väärin kohdelluiksi, eivät olisi pelkkiä Karpohjelma-asioita, vaan meillä olisi myös oikeuslaitoksessa tällainen tarkastusjaosto, joka muutamia vuosittain purkaisi sillä tavalla, että mentäisiin perimmäisiin asioihin tutkinnasta lähtien. Minä luulen, että tällainen menettelytapa, jos olisi, asianosaisia virkamiehiä ja lainkäyttäjiä tutkinnasta lähtien panisi uuteen ojennukseen tuolla markkinoilla sen jälkeen, kun siellä olisi tällainen pieni pelote siitä, että vilperyydet paljastuvat, jos niitä on.

Oikeustoimet suojelevat toinen toistaan, ja tässäkin voidaan sanoa, ettei korppi korpin silmää noki. Vaikka kuinka minäkin luotan meidän nykyiseen järjestelmäämme, mutta hulvattoman paljon on tapauksia, joista voidaan sanoa, että rehti käsittely ei ole kansalaisia kohtaan aina tapahtunut.

Kun täällä on kerran välikysymyksiä tehty ja kaikenlaisia muita kysymyksiä oikeusturvan puolesta, niin minusta ensimmäinen askel siihen olisi, että ministeriö valmistelisi oikeuden päätöksiä tutkivan tarkastusjaoston, jossa kansalaisten oikeusturva katsottaisiin perimmäisiltä pohjiltaan. Luulen, että tämä hidastaisi ainakin tarvetta lähettää eteenpäin näitä uudelleen käsiteltäväksi eri oikeusasteisiin, ja uskon, että tarkemmin tulisivat käsiteltyä kansalaisten asiat.

Tuskinpa, kun nyt pitää lähteä ministerin kutsuille, ehtii vastauksia hirveästi kuulemaan, mutta jossakin vaiheessa edustajakollegat viisaisivat, mitä tämä muutos tarkoittaa. Jos se tarkoittaa sitä, että näihin asioihin tulee nopeampi loukutus ja houkutus saada oikeus oikeille urille, silloin on menty eteenpäin.

Oikeusministeri H ä k ä m i e s : Arvoisa puhemies! Nyt ed. Partasen pitää kyllä päättää, kumpi on tärkeämpi, ministerin kutsut vai oikeusturvakysymykset.

Tietysti on vähän vaikea kommentoida asiaa, jota ei syvällisemmin tunne. Haluan ensiksi muistuttaa asiasta, joka varmasti tässä salissa on itsensänselvyys: Oikeusministeriö ei tietysti oikeudenkäyntijuttujen kohdalta ole mikään muutoksenhakuaste tai viranomainen, joka voisi tutkia asioita ja puuttua sellaisiin asioihin, jotka ovat olleet oikeudenkäynnin kohteena, koska riippumattoman tuomioistuinlaitoksen keskeinen elementti on tietysti se, että siihen eivät ulkopuoliset tahot puutu, esimerkiksi poliitikot.

Mitä tulee siihen, voidaanko näitä nyt säädetäviä prosesseja käyttää vanhoissa jutuissa, tietysti, jos juttu on niin sanotusti päättynyt, niin se on päättynyt. Täytyy kuitenkin muistaa, että on meillä, totta kai, olemassa tuomionpurkujärjestelmä, jossa tietyin edellytyksin asiassa, joka on ylimmässäkin oikeusasteessa kenties ratkaisu, jos siihen ilmestyy kokonaan uusia piirteitä, tuomion purkukin on mahdollinen.

Mutta ehkä ed. Partasen puheenvuoron pääkysymys, joka siitä minulle tuli mieleen, on se, jos ymmärsin, että juttua hoitanut asiamies ei ollut ollut ainakaan ed. Partasen mielestä tehtäviensä tasalla. Tämä on kysymys, joka oli esillä oikeusapulain yhteydessä. Voi olla, että se oli sillä tavoin ehkä väärin perustein valmisteltu, että siinä ammattitaito yhdistettiin asianajaja-nimikkeeseen, mutta tosiasia on se, että kun maailma monimutkaistuu, entistä suurempia vaatimuksia asetetaan niille henkilöille, jotka toimivat oikeudenkäynneissä asiamiehinä.

Perin kummallisena pidän, jos Suomen eduskunta olisi sitä mieltä, että maksuttomissa oikeudenkäynneissä, joissa siis veronmaksaja toimii oikeudenkäynnin maksajana, oikeudenkäyntiasiamiehille ei voida kokemuksen, osaamisen ja taustan suhteen asettaa mitään vaatimuksia. Minulle oli suuri hämmennys, kun aika moni esitti sellaisia näkemyksiä keskustelun yhteydessä. Kun valiokunnassakin asiantuntijana saattoi olla taho, joka oli Asianajajaliitosta väärinkäytösten takia erotettu, sellaisen tahon lausunnon objektiivisuuden suhteen voi tietysti ainakin laittaa suuria kysymysmerkkejä, ja tämä keskustelu varmaan tähän saliin vielä palaa. Mutta on tapa mikä tahansa, niin itse ainakin voimakkaasti korostan sitä, että lainsäätäjän tulee asettaa kriteerejä oikeudenkäyntiasiamiehille, niin kuin se asettaa tuomareillekin.

Ed. L a x (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Olin pyytänyt vastauspuheenvuoron ennen kuin oikeusministeri pääsi väliin.

Haluaisin myös ed. Partaselle todeta, että hän puhuu tietysti nyt oikeudenkäynnistä, joka on hoidettu vanhan oikeudenkäyntimenettelyn mukaan, on käsitelty sen mukaan. Jos siellä todella on tapahtunut huijausta tai filunkia, tuomio on purettavissa ihan niin kuin ministeri totesi. Silloin se todennäköisesti tulisi käsittelyyn uusitun oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti. Haluan siitä vain todeta pitkän uudistustyön pari tärkeätä tavoitetta. Tavoite numero yksi on se, että oikeudenkäynnin osapuolet todella ymmärtävät,

mitä oikeudessa tapahtuu ja on tapahtunut. Toinen asia on se, että alioikeuden tuomiot avautuvat lukijalle ja että niistä oikeuskysymykset ja näyttökysymykset selvästi erottuisivat. Totta kai tarkoitus on, että tämä nyt jatkuisi myös, ja sikäli kuin oikeudenkäyntiä jatketaan hovioikeudessa, pätevät nämä samat tavoitteet. Mutta niin kuin jo äsken totesin, tavoitteena on, että entistä vähemmän juttuja menisi hovioikeuteen.

Ed. A i t t o n i e m i (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Ed. Partasen tapauksessa todella ilmeisesti oli niin, että joku Asianajajaliiton jäsen oli törmäillyt tässä asiassa. Näin arvelen, se ei ehkä pidä paikkansa.

Mutta mitä tulee tähän, kun ministeri Häkämies, mikä oli minulle oikeastaan aika yllätys, jos nyt oikein käsitin, asettui puolustamaan asianajamonopolia, niin lähes kaikki asianajajat laidasta laitaan, korkean tason asiantuntijat olivat sitä mieltä, että asianajamonopolia ei pidä sallia esimerkiksi maksuttomassa oikeudenkäynnissä ja oikeusaputoiminnassa vaan lakimiehet ovat monta kertaa huomattavasti parempia. Minullakin on pitkät kokemukset asianajajista ja lakimiehistä. Suurin tuomio, jonka olen asianajajalle hankkinut — minä en sitä tuominut mutta tutkimusteni perusteella — oli vuosi ja 11 kuukautta. Tällaisia kerberuuseja on tietysti siellä useitakin, mutta on tietenkin rehellisiäkin asianajajia niin kuin lakimiesten puolellakin. Ei se, että maksaa Lakimiesliittoon jonkinlaista jäsenmaksua, tee lakimiehestä sen pätevämpää kuin sellaisesta, joka pysyy sen ulkopuolella ja harjoittaa ammattiansa. Minä uskon, ettei Suomessa tulla koskaan hyväksymään tällaista asianajajien monopolia, ja toivottavasti ei tulla, koska se on aivan kohtuuton.

Oikeusministeri H ä k ä m i e s: Arvoisa puhemies! Lopetan omalta osaltani keskustelun tähän. En puolustanut asianajamonopolia, puolustin ammattitaitovaatimuksia ja sanoin, että esimerkiksi maksuttomissa oikeudenkäynneissä olisi viisasta, jos lainsäätäjä asettaisi vaatimuksia ammattitaidon, kokemuksen ja taustan suhteen. (Ed. Aittoniemi: Mikä vaatimus on sitten!) — On sitten eri asia, miten se määritellään, mutta kohtuutonta on, että tällainen järjestelmä, joka meillä nyt vallitsee, hyvin usein saattaa aiheuttaa sen, että sellaiset asiamiehet, jotka eivät ole tehtäviensä tasalla, hoitavat asioita. Niin kuin viimeksikin sanoin, köyhä ihminen ansaitsee aivan yhtä hyvän asiamiehen kuin rikas.

Ed. K a r p i o : Arvoisa rouva puhemies! Ensinäkin ed. Partanen käytti äsken puheenvuoron ja pohti sitä, voiko esimerkiksi Äänekoskella oleva henkilö saada oikeutta, mikäli ei ole tuonut alioikeudessa esille kaikkia seikkoja ja sitä kautta saanut oikeutta. Tietenkin nyt, kun suullisuusperiaate tulee myös hovioikeudessa entistä enemmän etualalle, silloin voidaan esittää kaikkia näitä seikkoja, jotka mahdollisesti ovat jääneet alioikeudessa esittämättä. Kyseinen tapaus on minullekin tuttu, ja olen käynyt siellä paikalla. Ongelmahan oli siinä naapuruusriita ja se, voiko vesi virrata ylämäkeen päin.

Oikeusministeri Häkämies totesi äsken asiämiehistä. Kun käsitteimme lakivaliokunnassa hallituksen esitystä oikeusaputoimistoista ja siinä niin sanottua asianajajamonopolia, niin tokihan me kuullimme siellä monia asiantuntijoita, myös oikeudenkäyntiasiamiesten edustajaa, entistä asianajajaa, joka oli erotettu Asianajajaliiton jäsenyydestä. On kai syytä sanoa myös se, että hän oli mennyt taloudellisiin vastuihin ja sitä kautta joutunut konkurssitilaan ja tullut erotetuksi. Siinänsä lausunto oli erittäin hyvä ja toi myös niitä näkökohtia esille, miten oikeudenkäyntiasiamiesten eli henkilöiden, jotka eivät kuulu Asianajajaliittoon, toiminta tänä päivänä tapahtuu.

On annettu hyvin paljon kiitoksia lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä hovioikeusmenettelystä, ja voitaneen todeta, että lakivaliokunta tekikin perusteellista työtä ja muutti eräiltä keskeisiltä osilta hallituksen esitystä. On todettu moneen otteeseen myös muutoksenhakulupajärjestelmä eli menettely, ettei kaikista asioista automaattisesti voitaisi valittaa hovioikeuteen eli että vaadittaisiin erityinen muutoksenhakulupa. Siviiliasioissa intressi oli 20 000 markkaa, ja rikosasioissa, mikäli oli vain sakkorangaistus kyseessä, tällainen lupa olisi vaadittu.

Ehkä hallituksen esitys oli tehty aikana, jolloin vielä hovioikeuksissa oli jutturuuhkaa. Nythän se on saatu poistettua Helsingin hovioikeuden osalta viimeksi, joten se ei enää ollut ajankohtainen, ja näinhän me myös mietinnössämme totesimme.

On aivan oikein myös painotettu keskituloisten asemaa, heidän mahdollisuuttaan käydä oikeutta. Tosiasia on se, että varakkaat voivat käydä ja myös varattomat, heidän saavat maksuttoman oikeudenkäynnin. Mutta mikä keskituloisten asema on? Tämä ongelma on tiedostettu lakivaliokunnassa ja myös tullut käsitellyssä moneen otteeseen esille, ja siihen on parannuksia tulossa viimeistään ensi vuonna.

Edelleen on esitetty epäilyjä siitä, tuleeko nyt hovioikeusmenettely pitkittymään, tulevatko kansalaisten asiat viipymään siellä kauemmin tulevaisuudessa. Kun nyt painotetaan suulliseen menettelyyn, voi olla lopputulos aivan toisenlainen eli käsittely nopeutuu varsinkin, kun hovioikeudet rupeavat käymään suullisia menettelyjä muualla kuin hovioikeuspaikkakunnilla. Muun muassa Jyväskylässä hovioikeuskäräjistä on saatu varsin myönteiset kokemukset, kun siellä hovioikeudet ovat pitäneet istuntojaan parikin kertaa kuukaudessa, ja myös poliisi- ja oikeustaloon tulee hovioikeudelle erityiset tilat.

Lopuksi resurssipulasta, joka on tullut esille myös useaan otteeseen. Varmasti asia on niin, että tällä hetkellä hovioikeuksissa resurssit ovat suhteellisen riittävät. Enemminkin nyt syyttäjien taholta on esitetty huolen aihetta siitä, kuinka he tulevat selviytymään, kun syyttäjiä tällä hetkellä Suomessa on 250 verrattuna esimerkiksi Ruotsiin, missä heidän määränsä on 700, miten he tulevat selviytymään töistään. Tähän asiaan ehkä vielä joudutaan hyvinkin nopeasti palamaan.

Ed. L a h t e l a : Rouva puhemies! Minä edustan vähän samanlaista ajatusmallia kuin ed. Partanen, että en ole itse oikeastaan ollut kuin syytettynä jossakin vaiheessa ja joskus todistajana. Kuitenkin tällaisilla maallikkopuhujillakin pitää mielipiteitä olla tässä hommassa.

Minusta kuitenkin uudistuksessa on jotakin myönteistä tapahtumassa, kun ajatellaan hovioikeuden vanhaa asemaa ja nykyistä asemaa. Vanha kaavahan on hyvin jäykkä, eivätkä ovet auenneet vähällä tavalliselle kengäkuluttajalle, vaikka olisi ollut tarvetta sanoakin. Jos käräjäoikeudessa olisi päätetty sillä tavalla vaikka, että vesi virtaa vastamäkeen, äänestyspäätöksellä todennäköisesti se virtaisi vastamäkeen, niin samoja papereita siellä hovioikeudessa katsottaisiin, että näin on muuten paperien mukaan enemmistö on päättänyt. Todennäköistä on, että hovioikeus ei asianomaista ihmistä olisi pyytänyt sinne kuin erityisin perusteluin, piti olla hyvin omituinen tapaus, että pyydettiin kuultavaksi. Tässä ilmeisesti tämä kynnys malduttu. Kun suullinen kuuleminen otetaan käyttöön, uskon, että se parantaa jossakin mielessä kansalaisten oikeusturvaa, antaa mahdollisuuden todistella senkin edellä mainitussa tapauksessa, että vesi menee alamäkeen eikä vastamäkeen. Minä pidän myönteisenä tätä uudistusta.

Ed. M. Pohjola puheenvuorossaan arvioi sitä, tuleeko tässä sellainen vaara, että kustannukset nousevat, siinä voi se vaara olla olemassa, mutta pitää kysyä sen köyhemmän ihmisen näkökulmasta, toteutuuko oikeus ja mihin mittaan me olemme sitten valmiit maksamaan myös yhteiskunnan puitteissa sitä oikeudenmukaisuutta, että köyhempiakin ihminen saa oikeuden tässä yhteiskunnassa.

Ed. J ä ä t t e e n m ä k i : Rouva puhemies! Aivan lyhyesti haluan todeta auskultanttien istumista jutuihin. Kun en heti muistanut lähdeettä, haluan lainata Vaasan hovioikeuden presidenttiä Erkki Rintalaa, joka on ollut sekä perustuslakivaliokunnassa että lakivaliokunnassa asiantuntijana. Hän on todennut seuraavaa:

”Meillä on mielestäni pysytettävä täydellinen muutoksenhaun järjestelmä käräjäoikeuden ja hovioikeuden välillä. Tätä edellyttävät ihmisoikeussopimus ja kansallinen perusoikeusuudistus. Käräjäoikeutemme toimivat yhden tuomarin tuomioistuimina. Merkittävän osan jutuihin istuvat edelleen auskultantit harjoittelutyönä. Tilastojen mukaan eräissä käräjäoikeuksissa yli puoletkin rikosjutuista istutetaan edelleen auskultanteilla. Tällaisessa järjestelmässä ei voida siirtyä rajoitettuun muutoksenhakukeinoon oikeusvarmuuden siitä kärsimättä.”

Tässä ei toki määritellä, missä tuomioistuimissa, missä käräjäoikeuksissa näin tapahtuu. Varmaa on, kuten ed. M. Pohjola totesi, että Helsingin käräjäoikeudessa, jossa on toki varmasti maan vaikeimmat jutut, auskultantit eivät niin paljon näitä istu, mutta minä uskon Vaasan hovioikeuden presidentin Rintalan lausuntoon.

Ed. M. P o h j o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Aloitan ed. Jäätteenmäestä. Epäilemättä on joitakin pieniä käräjäoikeuksia, toivottavasti ei kuitenkaan enää alioikeusuudistuksen jälkeen. Ehkä Rintalan lausunto koskee tilannetta ennen kuin ryhdyttiin näitä oikeuksia panemaan yhteen. Mutta jos nyt tilanne jossain käräjäoikeudessa on sellainen, että siellä todella auskultantit istuvat puolet jutuihin, silloin täytyy kysyä, puolustaako se käräjäoikeus enää paikkaansa. Eikö se olisi syytä yhdistää johonkin toiseen, suurempaan käräjäoikeuteen, niin että juttuja riittäisi? Tämä on ydinkysymys. Mutta jos katsotaan koko maan juttukantaa, sataprosenttisen varmasti vain murto-osan auskultantit istuvat siitä kokonaisuudesta.

Toinen seikka ed. Lahtelan puheenvuoron johdosta. Jotta ei jää väärää käsitystä, todettakoon se, että olen toki ehdottomasti uudistuksen kannalla. Kuten puheenvuorossani totesin, se on välttämätön, se on tarpeellinen ja se on kiireellinen. Olen myös sitä mieltä, että kustannukset eivät saa nousta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin esteeksi, mutta näkökohtani oli se, että ei ole riittävästi varauduttu kustannusten nousuun, niin kuin ei ollut varauduttu vuonna 1993, kun siviiliprosessiuudistus toteutettiin.

Puhetta on ryhtynyt johtamaan ensimmäinen varapuhemies Pesälä.

Ed. T i u s a n e n : Arvoisa herra puhemies! Keskustelu täällä on ollut mielestäni ihan hyvää ja myöskin se mietintö, minkä lakiasiainvaliokunta on ulos antanut, on siinä mielessä erittäin tärkeä, että siinä pyritään etsimään kansalaisten oikeuden taakse turvaa nimenomaan valitusoikeudella asian eteenpäin oikeudenmukaiseen päätökseen viemiseksi. Haluaisin kyllä yhtyä ed. Vähänäkkiin, joka jo jokin aika sitten käytti hyvän puheenvuoron. Ed. Jäätteenmäki on varsin moneen tärkeään asiaan viitannut. Mielestäni tässä talossa oleva lainoppinut joukko edustajia, joilla on sekä koulutusta että kokemusta asiassa, on kyllä tuonut hyvin tärkeitä asioita esille. (Ed. Aittoniemi: Järki tulee maallikoitten kautta!) Myöskin maallikkokeskustelussa laajemmin, yleisönosastoissa ja muualla tähän taloustilanteeseen on kiinnitetty huomiota, mihin täälläkin nyt lopuksi ed. Lahtela ikään kuin meitä maallikkoja edustaen myöskin kiinnitti huomiota.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

3) Hallituksen esitys kansainväliseen siviili-ilmailuun käytettävillä lentoasemilla tapahtuvien laittomien väkivallanteiden ehkäisemistä koskevan lisäpöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä

Hallituksen esitys 238/1997 vp

Asia lähetetään puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti lakivaliokuntaan, jolle perustuslakivaliokunnan on annettava asiasta lausunto.

4) Hallituksen esitys yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi

Lähetekeskustelu
Hallituksen esitys 239/1997 vp

Ensimmäinen varapuhemies: Puhemiesneuvosto ehdottaa, että asia lähetettäisiin lakivaliokuntaan, jolle perustuslakivaliokunnan on annettava asiasta lausunto.

Keskustelu:

Ed. Aittoniemi: Herra puhemies! Yksi huomautus, jossa minun täytyy viitata myöskin 7) asiaan ja todeta: Käsittelyssä oleva lakiehdotus koskee yksityisen rauhan ja kunnian loukkaamista, muun muassa kotirauhan loukkaamista. Täällä on määritelmä 11 §:ssä siitä, mitkä ovat kotirauhan suojaamia paikkoja. Siellä ei mainita aikaisemmin kiistanalaista autoa tai auton tavaratilaa, josta on kiistelty, onko se kotirauhan suojaama alue vai ei.

Mutta kun mennään 7) asiaan myöhemmässä vaiheessa, kun on kysymys tutkanpaljastimien löytämiseksi tehtävästä kotietsinnästä, siellä puhutaan kyllä auton osalta jo kotietsinnästä. Eli kun tämä menee lakivaliokuntaan, jossa nyt olemme mukana lähes kaikki, jotka täällä salissa olemme, tähän asiaan pitää kiinnittää huomiota, ettei tule kahden lainsäädännöksen välillä ristiriitaa, onko auto ja sen tavaratila kotirauhan suojaamaa aluetta ja kotietsinnän kohteeksi laillisesti käyvää aluetta siihen perustuvien oikeuksien vai ei. Tässä on joka tapauksessa nyt ristiriita näiden kahden lain määritelmien välillä.

Ed. Karpio: Arvoisa puhemies! Kun nyt silmällä on tätä hallituksen esitystä yksityisen rauhan ja kunnian loukkaamisesta koskevien rangaistussäännösten uudistamisesta, voidaan todeta, että esitys kokonaisuudessaan on hyvä. Ehdotetaanhan siinä näiden säännösten yhdistämistä yhdeksi luvuksi.

Kun kotirauhaa tähän saakka on rikottu, puhuu laki nyt vain huoneesta, talosta, kartanosta tai aluksesta. Nyt ehdotuksessa määritellään kotirauhan suojaamiksi paikoiksi asunnot ja muut asumiseen tarkoitettut paikat samalla tavalla kuin pihapiiri ja pihapiirissä olevat rakennukset. Myös porraskäytävät tulevat nyt tässä kotirauhan piiriin.

Julkisen kotirauhan rikkominen korvataan

taas uudella nimikkeellä ”luvaton tunkeutuminen”, millä tarkoitetaan virastojen lisäksi liikehuoneistoja ja kokoustiloja eli tässä on muutos nykyiseen lakiin verrattuna. Edelleen kansalaiset suojataan nyt paremmin tekniseltä kuuntelulta ja katselulta, joten katselu on kielletty esimerkiksi teknisesti pukuhuoneissa ja sovituskopeissa.

Jos jotain olisi toivonut tältä hallituksen esitykseltä, olisi mielestäni niin sanottua lähestymiskieltoa koskevat määräykset pitänyt nyt jo ottaa tähän käsittelyyn. Pidänkin epäkohtana sitä, ettei lähestymiskieltoa ole määritelty esityksessä, koska se liittyy niin läheisesti tähän kotirauhan rikkomiseen. Mainittua rikkomusta koskevaa esitystä valmistellaan ja siihen palattaneen hyvinkin pian.

Edelleen nykyiset kunnianloukkausrikokset, herjaus ja solvaus ovat nyt sitten pian historiaa eikä asiallisesti uudessa kunnianloukkausmääritelmässä ole paljon muutosta nykyiseen verrattuna. Kuitenkin yksi huomio tästä esityksestä on tehtävä eli siinä on mielestäni myös selvä lapsus.

Nyt esityksessä henkilö syyllistyy kunnianloukkaukseen, mikäli hän esittää toisesta valheellisen tiedon, mikä aiheuttaa toiselle vahinkoa tai kärsimystä tai muutoin halventaa toista. Nykyisin taas solvaus toteutuu jollakin teolla, esimerkiksi, mikäli heittää kakun toisen naamaan tai marssittaa toista vaikka housut kintuissa, niin kuin takavuosina tapahtui tunnetulle kultamitalimpujalle. Nyt taas hallituksen esityksen mukaan ei kunnianloukkausta voikaan tehdä esimerkiksi edellä mainitsemillani teoilla, mikä ei liene kuitenkaan ollut esityksen tarkoitus. Tähän seikkaan kiinnitetään varmasti valiokunnassa vielä huomiota.

Arvoisa puhemies! Lopuksi pidän hyvänä esityksessä sitä, että mikäli tiedotusvälineet loukkaavat toisen kunniaa ja se todetaan aiheettomaksi, ei perustelujen mukaan tiedotusväline voi vedota lähdesuojaan. Toisaalta aivan oikein on, ettei loukkaavana tekona pidetä tiedon levittämistä, jos se on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelyä varten, esimerkiksi jonkun politiikan osalta ja teko on tapahtunut hänen toiminnassaan, joten vaatimusten julkisessa virassa toimivalle on oltava tiukemmat kuin yksityiselle kansalaiselle.

Ed. M. Pohjola: Arvoisa puhemies! Voin yhtyä ed. Karpion pyyntöön, toivomukseen ja kehoitukseen siitä, että lähestymiskieltoa koskevat säännökset tulisi saattaa mitä kiireimmin eduskuntaan.

Hallituksen esityksessä, joka sinänsä vaikuttaa hyvältä, se on tekninen ja laajentaa jossain määrin yksityiselämän suojaa, mainitaan laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja todetaan, että tämä pitää sisällään muun muassa pykälän, jossa poliisitutkinta-aineistoon sisältyvät arkaluontoiset tiedot jäisivät esitutkinnan päätyttyä salaisiksi. Näinhän täytyisi ehdottomasti olla ja siinäkin mielessä laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta on niin ikään kiireellinen ja olisi tullut saattaa jo tässä yhteydessä eduskunnan käsiteltäväksi.

Erityisen myönteisenä pidän sitä, että tässä laajennetaan kunnianloukkaukshin suojaa muun muassa sillä tavoin, ettei enää vaadita tunnusmerkistöön vastoin parempaa tietoa tehtyä tekoa silloin, kun kunnianloukkauksesta on kysymys. Tämä helpottaa tuomioistuintyöskentelyä aika tavalla.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Puhemiesneuvoston ehdotus hyväksytään ja asia lähetetään lakivaliokuntaan, jolle perustuslakivaliokunnan on annettava asiasta lausunto.

5) Hallituksen esitys laiksi yleisistä teistä annetun lain muuttamisesta

Hallituksen esitys 240/1997 vp

Asia lähetetään puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti liikennevaliokuntaan.

6) Hallituksen esitys 83. Kansainvälisen työkonferenssin hyväksymän kotityötä koskevan yleissopimuksen hyväksymisestä

Hallituksen esitys 241/1997 vp

Asia lähetetään puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti työasiainvaliokuntaan.

7) Hallituksen esitys laeiksi liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä ja tieliikennelain 75 §:n muuttamisesta

Hallituksen esitys 242/1997 vp

Asia lähetetään puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti liikennevaliokuntaan, jolle perustuslakivaliokunnan ja lakivaliokunnan on annettava asiasta lausunto.

8) Hallituksen esitys laeiksi kilpailunrajoituksista annetun lain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Hallituksen esitys 243/1997 vp

Asia lähetetään puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti talousvaliokuntaan.

9) Hallituksen esitys laiksi tietyn kolmannen maan lainsäädännön soveltamisen ekstraterritoriaalisilta vaikutuksilta sekä siihen perustuvilta tai siitä aiheutuville toimille suojautumisesta annettua neuvoston asetusta (EY) N:o 2271/96 täydentävistä säännöksistä

Hallituksen esitys 244/1997 vp

Asia lähetetään puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti ulkoasiainvaliokuntaan, jolle perustuslakivaliokunnan on annettava asiasta lausunto.

10) Hallituksen esitys laiksi polttoainemaksusta annetun lain muuttamisesta

Hallituksen esitys 246/1997 vp

Asia lähetetään puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti valtiovarainvaliokuntaan.

Ensimmäinen varapuhemies:
Eduskunnan seuraava varsinainen täysistunto on huomenna torstaina kello 18, kyselytunti huomenna kello 16.30.

Täysistunto lopetetaan kello 18.10.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Seppo Tiitinen